

Azərbaycan
Tərcümə
Mərkəzi

AYDIN

12-13

Asif Hacı:
“Dövr başa çatmamış
bədi əsərə düzgün qiymət
vermək mümkün deyil”

14 noyabr 2014-cü il № 04 (04) * Həftəlik ədəbi-ictimai qəzet * Qiyməti 50 qəpik

Betti
Bleyer

Elə təsirləndim
ki, otağıma
qayıdan kimi
yazmağa
başladım...

»»» səhifə 8

Ayaz
Salayev

...Sonra
bir-birimizə
göz
vurmayaq

»»» səhifə 9

Hüseyn
Arif

Şairin
arxivdən
tapılmış
yeni
şeirləri

»»» səhifə 18

Çaldıran savaşının 500 illiyinə sözardı

Qızılbaş-Osmanlı düşmənliliyinin iziylə...

16-17

ANONS

İstanbulda
kitab mənzərələri

»»» səhifə 3

“Vəba həkimi”
Bakıda

»»» səhifə 10

Mahir N.Qarayevin
allahsız və ilahi
sonetləri

»»» səhifə 11

Diplomatın “Qız
qalası” konsepsiyası

»»» səhifə 14

Bibliya necə tərcümə
olundu

»»» səhifə 15

Zeynalın kənd
toyundan başlanan
sənət yolu

»»» səhifə 20

Diabetli qızların
ailəsi möhkəm olur

»»» səhifə 21

İnternet əsrinin
nağılları

»»» səhifə 22

Azərbaycanla İran arasında sənədlər imzalanıb

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin dəvəti ilə noyabrın 12-də İran İslam Respublikasının Prezidenti Həsən Ruhani Azərbaycanla rəsmi səfərə gəlib. Heydər Əliyev adına Hava Limanında rəsmi qarşılanma mərasimindən sonra prezidentlər əvvəlcə geniş nümayəndə heyətinin iştirakı ilə, daha sonra təkbətək görüşüblər.

Görüşlərdən sonra Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin və İran Prezidenti Həsən Ruhinin iştirakı ilə Azərbaycan-İran sənədlərinin imzalanması mərasimi olub.

Azərbaycanın Alternativ və Bərpa Olunan Enerji Mənbələri üzrə Dövlət Agentliyi ilə İranın Enerji Nazirliyi arasında Anlaşma Memorandumunu İranın "Təvani"

şirkəti direktorunun müavini Davud Mənzur və Azərbaycanın Alternativ və Bərpa Olunan Enerji Mənbələri üzrə Dövlət Agentliyinin direktoru Akim Bədəlov imzalayıblar.

Azərbaycanın İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyi ilə İranın İqtisadi İşlər və Maliyyə Nazirliyi arasında iqtisadi və texniki əməkdaşlıq üzrə Anlaşma Memorandumunu İranın iqtisadi işlər və maliyyə na-

ziri Əli Təyyibniyə və Azərbaycanın iqtisadiyyat və sənaye naziri Şahin Mustafayev imzalayıblar.

Azərbaycanın Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi ilə İranın Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyi arasında poçt sahəsində əməkdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumunu, həmçinin Azərbaycan və İran hökumətləri arasında informasiya və kommunikasiya texnologiyaları sahəsində əməkdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumunu İranın rabitə və informasiya texnologiyaları naziri Mahmud Vaezi və Azərbaycanın rabitə və yüksək texnologiyalar naziri Əli Abbasov imzalayıblar.

Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında sərhəd çaylarının nizamlanması və sahillərin mühafizəsi tədbirləri üzrə əməkdaşlıq haqqında Memorandumu İranın xarici işlər naziri Məhəmməd Cavad Zərif və Azərbaycanın xarici işlər naziri Elmar Məmmədov imzalayıblar.

Sənədlərin imzalanma mərasimindən sonra dövlət başçıları birgə bəyanatlarla çıxış ediblər.

Səfər noyabrın 13-də başa çatıb.

Leyla Əliyeva Parklar Konqresinin açılışında olub

Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti, IDEA (Ətraf Mühitin Mühafizəsi Naminə Beynəlxalq Dialoq) İctimai Birliyinin təsisçisi və rəhbəri Leyla Əliyeva noyabrın 12-də Təbiətin Mühafizəsi üzrə Beynəlxalq Birlik tərəfindən (IUCN) Avstraliyanın Sidney şəhərində təşkil olunan Ümumdünya Parklar Konqresinin açılışında iştirak edib.

Noyabrın 19-dək davam edəcək tədbir mühafizə olunan ərazilərin daha səmərəli şəkildə idarə edilməsi və saxlanılması ilə bağlı qabaqcıl təcrübənin və biliklərin bölünməsinə həsr olunub. Tədbirdə bir sıra dövlətlərin prezidentləri, ətraf mühitin mühafizəsinə məsul olan nazirlər və digər yüksək vəzifəli şəxslər, eləcə də beynəlxalq və regional təşkilatların rəhbərləri, tanınmış mütəxəssislər və aparan qeyri-hökumət təşkilatlarının nümayəndələri iştirak edəcək.

Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla Əliyeva Ümumdünya Parklar Konqresinin plenar sessiyasında ölkəmizin ətraf mühitin mühafizəsi sahəsindəki təcrübəsi və bu istiqamətdə görülən tədbirlər barədə çıxış edəcək. Konqresin keçiriləcəyi ərazidə ətraf mühit sahəsində aparan təşkilat olan IDEA İctimai Birliyinin fəaliyyətini əks etdirən pavilyon da qurulub.

Mir Cəlalın əsərləri Ukrayna dilində

Kiyevdə Azərbaycanın görkəmli yazıçısı Mir Cəlalın əsərləri Ukrayna dilində "Yaxıy obrati şlyax?" ("Yolumuz hayandır?") adlı kitab şəklində nəşr edilib.

Azərbaycanın Ukraynadakı səfirliyinin təşəbbüsü ilə "İzdatelskiy dom Dmitriya Buraqo" nəşriyyatında çap olunmuş kitabın tərtibçisi və redaktoru Azərbaycanın Ukraynadakı səfiri, dosent Eynulla Məddətlidir. Əsərləri Ukrayna dilinə İna Sosnovçik tərcümə edib.

Kitaba Mir Cəlalın "Yolumuz hayandır?" romanı, "Bir gəncin manifesti" povestindən bir parça, "Salam, ana!", "Sizə xoşbəxtlik arzu edirəm!" və başqa hekayələri, "Yetim", "Əllər", "Allah bilir" və başqa lirik miniatürləri daxil edilib. Nəşr Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının vitse-prezidenti, akademik İsa Həbibbəyli ön söz yazıb.

Xalq mahnıları bir kitabda

Azərbaycan Mətbuat Şurası və Jurnalist Qadınlar Assosiasiyasının birgə təşkilatlığı ilə filologiya elmləri doktoru, professor Minəxanım Təkləli Nuriyevanın "Sarı gəlin" kitabının təqdimatı olub.

Mətbuat Şurasının sədri Əflatun Ağaşov deyib ki, təqdim olunan kitab Azərbaycan xalqının mədəniyyətinin dərinliyini təsdiq edir. "150-yə qədər xalq mahnısının toplanmış "Sarı gəlin" kitabı Azərbaycanın mədəni həyatında bir hadisədir, dəyərli bir mənbədir".

"Kaspi" Təhsil Mərkəzinin rəhbəri, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Sona Vəliyeva isə çıxışında Minəxanım Təkləlinin kitablarını həyəcanlı oxumağın mümkün olmadığını diqqətə çatdırıb. Vurgulayıb ki, "Sarı gəlin" kitabı Azərbaycan Milli Konservatoriyasının yaradıcılıq fakültələrində xalq mahnıları ilə bağlı tədrisin keyfiyyətini daha da artıracaq: "Qırılmış boyunbağı kimi hər yerə səpələnmiş mahnılarımızı müəllif ipə-sapa düzərək xalqımıza qaytarıb".

Tədbirdə publisist Flora Xəlilzadə, teatrşünas İlham Rəhimli, yazıçı Firuz Mustafa çıxış ediblər.

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi

Baş redaktor: Fəxrü Uğurlu

Baş redaktorun müavini: Qurban Yaquboğlu

Məsul katib: Mövlud Abdullayev

Tənqid və publisistika şöbəsi: Tahir Kazımlı (redaktor), Kənan Hacı

Tərcümə və ədəbi əlaqələr şöbəsi: Nəriman Əbdülrəhmanlı (redaktor), Nərinçül Əliyeva, Leyla Əliyeva

Mədəniyyət şöbəsi: Zöhrab Əmirxanlı (redaktor), Qızılgül Abdinova, Sevinc Fədalı

Dizayner: Cavid Sərxanbəyli

Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.

Tiraj: 1250

Sifariş: 4033

Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi, 74

Telefon: 595 16 05

Polşa səfiri Tərcümə Mərkəzində olub

Polşanın Azərbaycandakı səfirinin səlahiyyətlərini icra edən cənab Andrey Kneifel noyabrın 7-də Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin qonağı olub.

Qonağı salamlayan Mərkəzin direktoru Afaq Məsud öncə dəvəti qəbul etdiyinə görə ona öz minnətdarlığını bildirərək, rəhbəri olduğu qurum barədə məlumat verib. Daha sonra Tərcümə Mərkəzinin bu günə qədər tərcümə və nəşr etdiyi Polşa ədəbiyyatı nümunələrindən – Nobel mükafatı laureatları Çeslav Miloşun, Vislava Şimborsskanın, eləcə də digər yazıçı və şairlərin, o cümlədən, Tadeuş Rujeviçin, Vitold Qombrovicinin Azərbaycan dilinə çevrilmiş əsərlərindən söz açıb.

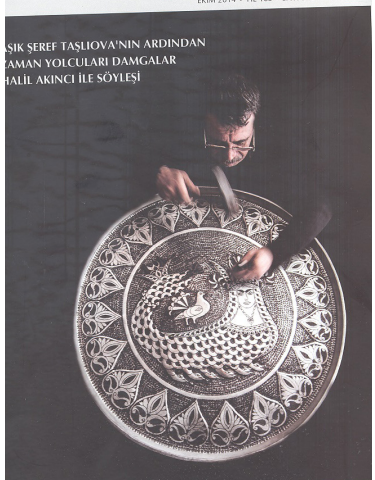
Polşa-Azərbaycan ədəbi əlaqələrinin yeni, daha peşəkar müstəvidə qurulması, Azərbaycanın ədəbi, elmi irsinin mükəmməl bədii tərcümədə polyak dilinə çevrilməsi və Polşada nəşri, həmçinin Polşanın dil və tərcümə ilə əlaqəli aidiyyəti qurumlarıyla iş birliklərinin yaradılması söhbətin əsas mövzusu olub.

Afaq Məsud deyib: "Polşanın söz sənəti tarixini, elmini Azərbaycan oxucusuna daha keyfiyyətli və əhatəli çatdırmaq, ölkələrimiz arasındakı qarşılıqlı münasibətləri daha səmərəli qurmaq üçün bu gün Mərkəzin imkanları dövlətin qayğısı və diqqəti sayəsində daha da genişlənilib".

Cənab Andrey Kneifel öz növbəsində dəvətə görə təşəkkür edib, ədəbiyyatlararası mübadilələrin xalqlar və ölkələr arasında ən davamlı və dayanıqlı münasibət olduğunu bildirib, Azərbaycanla Polşa arasında tarixi, siyasi, mədəni əlaqələrdən söz açıb. O, Polşa ədəbiyyatının Azərbaycan dilinə, Azərbaycan ədəbiyyatının, elminin polyak dilinə mükəmməl səviyyədə tərcümə edilməsi istiqamətində Tərcümə Mərkəzi ilə Polşanın əlaqədar qurum və təşkilatları arasında davamlı və səmərəli iş birliklərinin qurulacağına əminliyini bildirib.

Görüşün sonunda qonağa Mərkəzin kitab və mətbu nəşrlərindən ibarət hədiyyələr təqdim olunub.

TÜRK YURDU

Ankarada nəşr olunan "Türk yurdu" dərgisinin növbəti sayı çapdan çıxıb.

1911-ci il noyabr ayının 30-da İstanbulda türk ocaqlarının orqanı kimi fəaliyyətə başlayan və hazır-

"Türk yurdu" Azərbaycan siyasi mühacirəti haqqında

da nəşrini Ankarada davam etdirən "Türk yurdu" dərgisi köklü tarixi olan milliyətçi jurnal kimi tanınub. "Türklərin faydasına çalışır" şüarı ilə işıq üzü görən dərgi artıq türk xalqlarının 100 illik mədəniyyət tarixini əks etdirən ensiklopedik mənbəyə çevrilib.

Bu nəşr türk dünyasının parlaq simalarından olan İsmayıl Qaspiralının məşhur "Dildə, fikirdə, işdə birlik" şüarı ilə türk xalqlarının ədəbi-mədəni, ictimai həyatının salnaməsini yazmaqdadır.

"Türk yurdu"nun ötən illər ərzində əsas və aparıcı mövzularından biri Azərbaycan olub. Dərgi əsasən indi də sadıqdır.

Jurnalın 2014-cü ilin oktyabr ayında çıxan yeni nömrəsində Azərbaycan mühacirət probleminin səriştəli və fədakar tədqiqatçısı

"Mozalan" müsabiqə elan edib

O"Mozalan" kino jurnalı ən yaxşı bədii süjet ssenariləri müsabiqəsi elan edib. C.Cabbarlı adına "Azərbaycanfilm" kinostudiyasından bildiriblər ki, müsabiqə kinojurnal üçün yeni müəllif qüvvələrini aşkara çıxarmaq və onlarla əməkdaşlıq etmək məqsədi daşıyır.

Müsabiqədə peşəkar dramaturqlarla yanaşı, məzali əhvalatları görüb, onları gülməli ssenari şəklində salmağı bacaran digər şəxslər də iştirak edə bilərlər. Müsabiqə noyabrın 15-dən dekabrın 31-dək keçiriləcək və ən yaxşı ssenarilər ekranlaşdırılacaq, qaliblər 800-1000 manat qonoror alacaqlar.

Qaliblərin adları 2015-ci il yanvarın 15-dək açıqlanacaq.

Ömər Özcanın "Azərbaycan siyasi mühacirəti tarixi" adlı məqaləsi dərc edilib.

Müəllif yazıda Georgi Mamulia və Ramiz Abutalıbovun "Odlar ölkəsi azadlıq və müstəqillik uğrunda mübarizədə (Azərbaycan mühacirətinin siyasi tarixi: 1920-1945-ci illər)" adlı kitabının (Bakı-Paris, 2014, 584 səh.) nəşrini təqdir edir, əsərin qısa məzmununu oxuculara çatdırır, böyük zəhmət sayəsində ərsəyə gələn kitabın əhəmiyyəti barədə düşüncələrini bölüşür.

Ömər Özcanın fikrincə, tarixi sənədlərə, təkzibolunmaz faktlara və qaynaqlara istinadla qələmə alınmış bu əsər Azərbaycan mühacirət problemi ilə bağlı indiyə qədər formalaşmış bilgilərimizi dəyişdirəcək fikirləri ehtiva edir.

○ Noyabrın 8-dən 16-dək İstanbulda 33-cü Beynəlxalq Kitab Fuarı (sərgisi) keçirilir. Sərgidə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin əməkdaşları Fərid Hüseyn və Etimad Başkeçid də iştirak edirlər. Mərkəz əməkdaşlarının İstanbuldan "Aydın yol" a göndərdikləri yazını oxucuların ixtiyarına veririk.

İstanbul Kitab Fuarında diqqəti ilk çəkən hələ sərginin açılmasına yarım saat qalmış girişlər önündə növbə tutan insanların yaratdığı mənzərə oldu. Sonu görünməyən sıralar göz qaraldı. Əlil arabasında gələnləri, uşaqlı və yaşlı insanların növbəsinə, onlar üçün ayrılmış xüsusi girişdən içəri buraxırdılar.

Hər kəsin əlində sərgi haqqında bütün məlumatların yer aldığı rəhbər (buklet) vardı. Bunsuz dünyanın qırxa yaxın ölkəsindən 800 nəşriyyatın qatıldığı, 32 min kvadrat metr ərazini əhatə edən sərgidə istədiyin stendi tapmaq asan olmazdı.

Qapılar açılan kimi insanlar salonlara dağılışı, az sonra stendlər önündə əməlli-başlı tünlük yaranırdı...

Rəsmi məlumata görə, bu mötəbər fuarda dünyanın tanınmış nəşriyyatlarının bir milyondan çox nəşri nümayiş olunur.

Azərbaycan Tərcümə Mərkəzinə sərginin fəxri qonağı Macarıstanın stendi ilə üz bəzəyən ayrılıb. Fəxri qonaq adını doğrultmağa çalışan Macarıstanın stendi sərginin ən zəngin, ən maraqlı stendlərindən biridir. Burada həmin ölkənin mədəniyyəti, ədəbiyyatı ilə bağlı ən müxtəlif kitablar, kompozisiyalar, etnoqrafik əşyalar, macar mətbəxinin məhsulları sərgilənir. Günboşu canlı macar musiqisi səslənir, mədəniyyət xadimlərinin, tarixçilərin, etnoqrafıların interaktiv mühazirələri dinlənir. Macarların türklərə identifikasiyası alimlərin mühazirələrindən qırmızı xətt kimi keçir və həqiqətən böyük maraqla qarşılanır.

Macar stendinə gələnləri İbrahim Müteferrikanın böyük rəsmi qarşılayır. Məlumat üçün bildirək ki, İbrahim Müteferrika XVII əsr savaflarında türklərə əsir düşmüş macardır. İstanbulda tərcüməçi kimi çalışan Müteferrika sonralar Osmanlıda ilk mətbəənin əsasını qoyub və macar-türk mədəni əlaqələrinin simvoluna çevrilib.

Macar alimlərinin çıxışlarında tez-tez Azərbaycanın da adı hallanırdı. Firsət tapıb Beynəlxalq Şamanizm Araşdırmaçıları Birləşməsinin prezidenti Mihali Hoppal və məşhur macar yazıçısı Robert Cey-Bertlə söhbətəldik. Cey-Bertin "Atilla" romanı hazırda Türkiyə türkcəsinə tərcümə olunur.

İstanbulda kitab mənzərələri

Onlarla müsahibəni "Aydın yol"un növbəti sayında sizə təqdim edəcəyik.

Tərcümə Mərkəzinin sərgiyə ilk dəfə qatılmasına baxmayaraq, stendimizi ziyarət edənlərin ardı-arası kəsilir. Bunların sırasında İstanbul universitetlərində təhsil alan tələbələr, müxtəlif ali təhsil müəssisələrində çalışan azərbaycanlı müəllimlər, Azərbaycan ədəbiyyatı, tarixi və mədəniyyətini araşdıran türk alimləri xüsusi yer tutur.

Qonaqlara Azərbaycan Tərcümə Mərkəzinin yaranma tarixi, fəaliyyəti və həyata keçirdiyi layihələr barədə məlumat veririk. Ziyarətçilər bir qayda olaraq Tərcümə Mərkəzinin yaradılmasının Azərbaycanın humanitar sferasında atılan ən əhəmiyyətli addımlardan biri olduğunu vurğulayırlar. Bilgi Universitetinin professoru Arif Acaloğlu və Ərciyəz Universitetinin professoru Sevinc Üçgüllü görüşlərimizi xüsusi qeyd etmək istədik. Bu dəyərli alim və tərcüməçilərlə müsahibələri də yaxın vaxtlarda oxuya biləcəksiniz.

Arif Acaloğlunun yardımıyla müxtəlif nəşriyyatların nümayəndələri və tərcümə fəaliyyəti ilə məşğul olan insanlarla görüşlərimizdən aydın olur ki, Türkiyədə kitabı çap olunan yazıçılarımız nəyi necə etmək lazım olduğundan xəbərsizdirlər.

Birincisi, nəşriyyatlar müəlliflərə qonorar ödəməli olduğu halda, bizimkilər əksinə, pul verib kitab çap etdirir, çox vaxt həmin kitab da anbarlarda yatıb qalır.

İkincisi, bizimkilər Türkiyə türkcəsinə tərcümə olunan kitabların hansı nəşriyyatda çap ediləcəyinə əhəmiyyət vermirlər. Halbuki Türkiyədə hər yayın evinin öz auditoriyası var; məsələn, dini mövzuda ixtisaslaşmış "Dərgah" nəşriyyatının kitablarını dünyəvi mövzularda kitablar çap edib yayan "Ötükən" nəşriyyatının oxucuları almır.

Bir sözlə, Türkiyədə kitab çapında nəşriyyat seçimi çox əhəmiyyətlidir. Burada nəşrin ucuz başa gəlməsinə aldanmaq gərək deyil, bütün hallarda öz nüfuzunun qeydinə qalan, mötəbərliyi şübhə doğurmayan nəşriyyatlara üstünlük verilməlidir.

Üçüncü vacib məqam əsərlərin keyfiyyətli tərcüməsidir.

İstanbulda azərbaycancadan çevrilib anbarlarda yatıb qalan, yaxud çap edildikdən sonra bütün tirajı müəllifə göndərilən kitablar haqqında əfsanələr dolur.

Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı oxucularının əhəmiyyətli hissəsi İstanbulda toplaşır. Bizə sadəcə, kitabın oxucuya çatdırılması mexanizmi ilə bağlı müasir texnologiyaları mənimsəmək və onlardan praktikada yararlanmaq qalır.

Türkiyə intellektual kəsiminin Azərbaycan tarixi, mədəniyyəti və ədəbiyyatına şahidi olduğumuz sonsuz marağını ödəmək üçün çox az iş gördüyümüzü desək, yanılmazdır. Burada çap olunan Azərbaycan kitablarının populyarlığını əngəlləyən ən böyük problem nəşriyyat seçimi və tərcümələrin keyfiyyətidir.

Bu müşahidəmizi Ərciyəz Universitetinin rus dili və ədəbiyyatı bölümünün müəllimi, əslən azərbaycanlı olan professor Sevinc Üçgül də təsdiqlədi: "Azərbaycan yazıçılarının Türkiyədə çıxan kitabları nə azəri, nə də Türkiyə türkcəsindədir... Elə bəzə tərcümə edilir, alıb oxuyan bir daha heç bir azərbaycanlının kitabına yaxın durmur. O kitabların çoxu Türkiyədə "Butik yayın evləri" kimi nə gəldi çap eləyən nəşriyyatlarda işıq üzünə görünür".

Sərginin də göstərdiyi kimi, əlimizdəki bütün imkanlara baxmayaraq, Türkiyədə Azərbaycan ədəbiyyatının zənginliyi layiq olduğundan aşağı səviyyədə təmsil edilir. Yalnız bəzi ayrı-ayrı uğurlu projelərdən söz açmaq mümkündür. Məsələn, sərgidə müxtəlif nəşriyyatlarda çapdan çıxmış Elçin Əfəndiyevin "Mahmud və Məryəm", "Ölüm hökmü", "Şuşa dağlarını duman bürüdü", Kamal Abdullanın "Gizli Dədə Qorqud", "Yarımcıq əlyazma" əsərlərini, Musa Qasımlının "Qafqazda erməni problemi", Akif Aşırının "Nargin adasında türk əsirləri" adlı kitablarını görəndə sevinməyə bilmərsən.

Düşünürük ki, başqa ölkələrin təcrübəsindən yararlanıb ya dövlət xətti ilə, ya da hansısa iş adamının təşəbbüsü ilə Türkiyədə Azərbaycan üzrə ixtisaslaşmış bir nəşriyyat qura bilsəydik, ümumi işimizin xeyrinə olardı.

Azərbaycan ədəbiyyatının dünyaya çıxması problemi ilə bağlı söhbətlərə son vermək üçün bütün detalları ilə işlənmiş planlı fəaliyyət proqramı olmalıdır. Necə ki, bunu bir çox ölkədə, o cümlədən Türkiyənin özündə uğurla həyata keçirirlər.

Firsət yarandıqca sərgidə ən müxtəlif fikir adamları, təşkilat nümayəndələri ilə görüşlərə, panellərə qatılırdıq. Bunlardan biri də türk ədəbiyyatının dünyada tanınması ilə bağlı TEDA-nın (Türkiyə mədəniyyəti və ədəbiyyatı ilə bağlı əsərlərin başqa dillərdə yayımına dəstək verən qurum) təşkil etdiyi panel idi. Bu qurum işin bütün incəliklərini nəzərə almaqla fəaliyyət göstərir. Məsələn, TEDA-nın dəstəyi ilə başqa ölkələrdə çap olunmuş kitabların taleyi axıradək izlənilir – nəşr olunmuş kitabdan nə qədər satılıb, kitab təkrar çap olunub, yoxsa yox, nəşr barədə dövrü mətbuatda, yaxud ixtisaslaşmış nəşrlərdə rəy və ya tənqidi yazılar yazılıbmı... Bu hesaba Türkiyə ədəbiyyatı bütün dünyada getdikcə daha çox oxunur.

TEDA-nın baş direktoru Hamdi Turşucu ilə söhbətimizdə o, Azərbaycan Tərcümə Mərkəzinin yaradılmasını son dövrlərdə ölkəmizin ən uğurlu projelərindən biri kimi qiymətləndirdi və bizimlə bütün təcrübəsini paylaşmağa, lazımı dəstəyi verməyə hazır olduğunu bildirdi.

Sərgiyə gəlişimizin ilk günü gördük ki, iştirakçı ölkələrin böyük bayraqlarının asıldığı giriş hissədə Azərbaycan bayrağı tərsinə qoyulub. Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin əməkdaşı Faiq Xudanlı (yeri gəlmişkən, təşkilatçılıq qabiliyyəti ilə seçilən, sözün əsl mənasında ürəyi vətən eşi ilə döyünən Faiq müəllim sərgi müddətində qarşımıza çıxan irili-xırdalı problemlərin öhdəsindən layiqincə gəldi) bunu təşkilat komitəsinə bildirən kimi yanlışlıq aradan qaldırıldı.

Bundan sonra komitə üzvləri dəfələrlə stendimizə gəlib, döndə-döndə üzr istədilər.

"Ötükən" yayın evinin zəngin stendinin fotosunu çəkmək istəyərkən sərt təkpiylə qarşılaşdıq. Sən demə, stendin rəhbəri bizi rəqib nəşriyyatın nümayəndələri bilib, onlara gizlicə göz qoyduğumuzu zənn edirmiş. Azərbaycan gəlişimizi öyrəndə yumşaldılar, hansı kitablarla maraqlandığımızı soruşdular, endirimlə kitab təklif etdilər. Bir neçə kitab seçdik, pulunu ödəmək istəyəndə isə stendin rəhbəri hədiyyə olduğunu dedi.

Sərgidə erməni nəşrlərinə də göz gəzdirdik. İki-üç metrlik kiçik bir sahədə özünə yer eləmiş bədnam ölkə təmsilçilərinin beş kitabından dördü ingilis, rus, türk və erməni dillərində qondarma soyqırımı, "Böyük Ermənistan dövləti" haqqında idi. Orada olduğumuz müddətdə Ermənistanın stendinə göz gəzdirən cəmi bir-iki adam gördük.

Hələ sərgi açılmamışdan Faiq Xudanlı təşkilat komitəsinə bildirmişdi ki, ermənilərin sərgidə Qarabağ məsələsi ilə bağlı hədyan yazan kitabları olacağına, etirazımızı bildirəcəyik. Bilmirik bunun təsirindən idi, yoxsa yox, Ermənistan stendində bu tip kitablar görmədik.

Sərgi müddətində Tərcümə Mərkəzinin təmsilçiləri olaraq TEDA-nın, Yunanistan Mədəniyyət Fondunun, həmin ölkənin Mədəniyyət Nazirliyinin, Rus Mədəniyyət Mərkəzinin nümayəndələri ilə görüşdük, qarşılıqlı əməkdaşlıq barədə söhbətlərimiz oldu, müəyyən layihələrdə birgə çalışacağımızı qərarlaşdırdıq.

İstanbulda kitab mənzərələri

əvvəli 3-cü səhifədə

Bundan başqa, Türkiyənin böyük yazıçısı Orxan Kamalın oğlu İşiş Öyütçü ilə də danışib, atasının bəzi əsərlərinin Azərbaycanda nəşr hüquqlarının Tərcümə Mərkəzinə verilməsi barədə razılığa gəldik.

Sərgidən sonrakı günlərdə Türkiyə Tərcüməçilər Dərnəyi və müxtəlif ədəbi birliklərlə görüşlər keçirdik, səmərəli fikir mübadiləsi apardıq, qarşılıqlı maraq doğuran məsələlər ətrafında söhbətlər etdik.

***

İstanbul Kitab Fuarında ən çox diqqət çəkən "Sel", "Can", "İletişim", "İş Bankası Yayınları", "Omega", "Domingo", "Yapı Kredi Yayınları", "Metis" və "Kırmızı Kedi" nəşriyyatlarıdır. Onların gün ərzində 10-15 min kitabı satılır.

Kitab almaq üçün növbəyə dayanan insanları görmək isə bir özgə zövqdür. Xüsusən, bu nəşriyyatlarda hansısa yazıçının imza günü keçirilirsə (9 gün ərzində 300-dən çox tədbir - imza saati, mühazirə, görüş təşkil olundu), növbə tutanlar saya gəlir.

Türkiyənin nüfuzlu nəşriyyatlarının kitablarına və təqdim etdikləri yazıçılara maraq daha böyükdür. Onların yanında digər nəşriyyatların imza tədbirləri özünün kədərli mənzərəsiylə böyük kontrast yaradır. Baxırsan, yazıçı kitablarını qarşısına qoyub oturub, gəlib-keçənləri mə-lul baxışlarla izləyir. Belələri öz reputasiyasını yüksək tutan nəşriyyatların imtina etdiyi, kitablarını öz hesabına buraxdıran yazıçılardır.

Məsələn, "Ötükən" in təmsilçiləri ilə söhbətdən öyrəndik ki, böyük məbləğ-li pul-para müqabilində belə, heç kəsin aşağı səviyyəli kitabını çap eləməzlər.

***

Sərgidə Azərbaycandan Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin, Tərcümə Mərkəzinin, "Hədət", "Altun", "Qələm" nəşriyyatlarının ayrı-ayrı stendləri qurulub. Bir çox media və təşkilat nümayəndələri, o cümlə-dən, "Kulis.az" saytının redaktoru, yazıçı Mirmehdi Ağaoğlu, Azər-baycan Respublikasının Prezidenti yanında Bilik Fondunun aparıcı məsləhətçisi, şair Qismət Rüstəmov da sərgiyə ezam olunublar.

Yeri gəlmişkən, Azərbaycanın İstanbuldakı baş konsulu Həsən Zey-nalova və konsulluq əməkdaşlarına göstərdikləri köməyə görə ayrıca təşəkkür etmək istərdik. İlk gündən bir an bizi tək qoymayıblar, əllərindən gələni əsirgəməyiblər.

Xülasə

Bu müddətdə poeziya, roman sənəti, yazı texnikası və tərcüməyə aid 30-dan çox kitab alanda başa düşdük ki, bir türk yazarı ona lazım olan bütün əsərləri əldə edib oxuya bilər. Bütün dünya ədəbiyyatı bir neçə nəşriyyatda sürətlə türkcəyə çevrilir. Təkcə Dostoyevskinin "Cinayət və cəza" romanının 11 tərcüməsi var. Bu ölkədə pişik bəsləməkdən tutmuş ən müasir elm sahələrinə qədər hər mövzuda kitab var.

Suvenir kitablara da baxmağa fürsət tapdıq: Azərbaycan nəşriyyat-larının məhsullarından fərqli olaraq burda qalın kitabların çəkisi ağır deyil, rahat daşına bilər. Əksər satıcıların soruşulan kitablar barədə hər-tərəfli bilgisi var. "Kırmızı Kedi" nəşriyyatının satıcısı olan xanımla bir saat Joze Saramaqonun əsərləri haqda söhbətləşdik.

Türkiyədə uşaq ədəbiyyatına aid nümunələr bəhə başa gəlsə də, bu yönümlü kitabların qiymətləri münasibdir. Nəşriyyatlar uşaq kitabları-na bilərəkdən aşağı qiymət qoyur, bəzi özəl təşkilatlarla bu sektora pul ayırır ki, rəngli, şəkili uşaq nəşrləri bəhə başa gəlməsin.

Dərslük sahəsində problemləri də çoxdan həll ediblər. Bir maraqlı məqam da var ki, bəzi ölkələrin hətta dərslükləri də türk dilinə tərcümə edilib. Uşaqlar bu yolla xarici ölkələrdə yaşayan yaşadılarının nə oxuduqları ilə tanış ola bilərlər.

Nəhayət, Türkiyədə məşhur nəşriyyatların əsərləri hansı kriteriya-lara əsasən çap etdiyini də öyrəndik. Əksərində belədir: yazının təx-minən bir çap varacağı həcmində parçası türk dilinə çevrildəndən sonra nəşriyyata göndərilir; redaktorlar bəyənsə, mütəxəssislər müsbət rəy versə, müəlliflə müqavilə bağlanar...

Etimad BAŞKEÇİD
Fərid HÜSEYN

○ "Azərbaycan Respublika-sında Dövlət dili haqqında" və "Azərbaycan Respublikasında Reklam haqqında" qanunlar reklam lövhələrinin yazılışında ana dilimizin qorunması prin-siplərini özündə əks etdirir. Bəs realıqda vəziyyət necə-dir? Bu yöndə araşdırmaları-mızı davam etdiririk.

Söz Azadlığını Müdafiə Fon-dunun layihələr üzrə koordi-natoru Nəzirməmməd Zöhrəbi aparılmış monitorinqlərin nəticə-sinə əsasən, reklam xarakterli löv-hələrin yazılışında ingilis, rus və türk dillərinə məxsus sözlərdən geniş istifadə olunduğunu deyir. Bu zaman lövhələrdə rus mənşəli sözlərin latın qrafikası ilə yazılma-sı hallarına da rast gəlinir:

"Azadlıq prospekti" boyu sırala-nan "Boçka", "Başmaçok", "Çudo Peçka", İstiqlaliyyət prospektində "Tetradka", Rəşid Behbudov pros-pektində "Bon Appetit", Səməd Vurğun prospektində "Merkez Lahmacun", "İnce Göl" tipli ma-ğaza və xidmət müəssisələrinin adları Azərbaycan dilində heç bir qarşılığı olmadan paytaxtın küçələrini "bəzəyir".

"Million alıx roz", "Malışok", "Xozyayuşka", "Lakomka", "Wo-man Life" kimi mağazalar da bu sıraya aiddir.

Araşdırmalar nəticəsində müəy-yən edilib ki, reklam xarakterli löv-hələr ingilis, rus, türk dili ilə yana-sı, italyanca, fransızca, hətta yapon və çin heroqlifləri ilə də yazılır.

Bakı Dövlət Universitetinin kafedra müdiri, professor Nəsir Əhmədli hesab edir ki, dilimizin saflığı və təmizliyi bütün sahələrdə eyni səviyyədə qorunmalıdır: "Dil qayda-qanunlarına bələd olmaq, orfoqrafiya qaydalarına riayət etmək vacibdir".

Nəsir Əhmədli reklam lövhə-lərində müşahidə etdiyi bəzi dil qüsurlarını sadaladı: "Məsələn, elan və reklam lövhələrində di-vər daşları rus dilində "aqlay" kimi, cilalanma isə səhv yazılış-la "palirovka" kimi ifadə olunur. Taksi maşınlarının üstünə ingi-liscə "taxi" lövhəsi vurulur. "Saç baxımı ünlüləri" nə deməkdir? Bizim dilimizdə belə ifadə yox-dur. "Türk preparatları" yazılır. İfadənin özünün natamamlığı bir yana, maraqlıdır, müəssisə sahibi "türk" deyəndə kimi nəzərdə tutur? Yeddi ölkənin əhalisi türkdür.

Kafe və restoranların menyü lövhəsində yemək adları da çox vaxt rus dilində yazılır.

Mağazaların lövhələrində "kam-paniya" əvəzinə səhvən "kompa-niya" yazılışına rast gəlirik. "Ori-jinal" sözü "orjinal", "katric" sözü "kartric" kimi yazılışda səhvə yol verilir".

"Dil Qurumu" ictimai birliyi-nin monitorinq qrupu öz araşdır-maları əsasında problemləri belə sıralayıb:

1. Alınma sözlər heç bir səbəb olmadan bəzən orijinalda olduğu kimi yazılır. Məsələn, "Online xid-mət", "Avangard", "Globus", "Ag-farium", "Granit", "Romantic";

2. Firma adları və reklam lövhə-lərində iki dilin qarışığından ibar-ət anlaşılmaz "birləşmələr" dən istifadə olunur. Məsələn, "İrşad electronics", "Əlincə Line", "X ənd R studiosu";

3. Bəzən ana dilində olan adlar "ə" hərfinin "e" hərfinə çevrilmə-si ilə yazılır: "Mermer", "Gözəllik salonu", "Perde evi";

4. Dövlət idarələrinin adının yazılışında ikinci dil kimi ingilis-cədən istifadə olunmalıdır, bəzi hallarda ingiliscə yazılmış lövhə-lər birinci asılır;

5. Yol keçidlərində vurulan si-tatlarda orfoqrafik yanlışlıqlara rast gəlinir;

Bu sahədə nəzarət mexanizmlə-ri hazırlanmayıb. İndi biz bununla bağlı Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti-nin müvafiq qurumları ilə danışıqlar aparırıq. Onların bu işdə qayda yaratmaq imkanı var. Çünki Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin tabeli-yində olan Reklam İdarəsi rəy ver-

Dilimizi bilməyən reklamlar

məsə, heç kəs reklam hazırlayıb haradansa asa bilməz".

Şöbə müdirinin sözlərinə görə, problem inzibati qaydada həllini tapmayınca elmi tövsiyə və təbli-ğat nəticəsiz qalacaq: "Vətəndaş-ların əmək hüququna, azadlığına zərər gətirmədən Azərbaycan di-linin düzgün istifadəsinə nail ol-mağa çalışmalıyıq. "Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində za-manın tələblərinə uyğun istifadə-sinə və ölkədə dilçiliyin inkişafı-na dair Dövlət Proqramı"nda 1-ci maddə dillə bağlı qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsini nə-zərdə tutur. Bu situasiyanı hüquq-şünas və dilçilər öyrənirlər. Ümid edirik ki, yaxın gələcəkdə çatış-mazlıqlar aradan qaldırılacaq".

Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti-nin Reklam və İnformasiya İdarə-si reklam və elanlarda dövlət dili ilə bağlı tələblərin pozulmasının məsuliyyətini birmənalı şəkildə sahibkar və reklamçıların üzəri-nə atır.

Reklamçılar İttifaqının sə-dri Hacı Hacıyev isə reklam işlərinin qüsurlu alınmasının əsas səbəbini kadr potensialının zəifli-yi ilə əlaqələndirir: "Hətta reklam sahəsində çalışan jurnalistlərin də reklam-dizayn bilgisi olmalıdır. İkincisi və ən əsası, "Reklam haq-qında" Azərbaycan Respublikası Qanununa dillə bağlı əlavə və də-yişikliklər edilməlidir. Üçüncüsü, reklama nəzarət üçün Reklam Şu-rası, nəhayət, reklam mexanizmini bütün çalarları ilə tənzimləyəcək Reklam Komitəsi yaradılmalıdır".

Sevinc FƏDAİ

Dünya ədəbiyyatı və bizim kitablar

Kənan HACI

Ötən yazılarımızda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2004-cü ildə imzaladığı "Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında" Sərəncamına əsasən nəşr olunan kitabların tərcümə və tərtib məsələləriylə bağlı iradlarımızı bildirmiş, yol verilən nöqsanlardan bəhs etmişdik.

Lakin bu nöqsanlar təkə bir kitabla bitmir. Haqqında danışdığımız iki cildlik "Rus ədəbiyyatı antologiyası" kitabında da bu sayaq nöqsan və qüsurlar nəzərə çarpır. Kitabın birinci cildinə klassik və müasir rus şairlərinin yaradıcılığından örnəklər daxil edilib. Tərtibçilərin kitaba yazdığı giriş sözü rus poeziyasının ümumi mənzərəsi haqda təsviir yaradır. Amma təəssüf ki, aidıyyətli nəşrin digər antologiyalarında olduğu kimi bu ikicildlikdə də, doğum və ölüm tarixləri istisna olunmaqla, müəlliflər haqqında zəruri məlumat verilmir.

Antologiyanın birinci cildini tərtibatı və rus poeziyasının bütün mərhələlərini əhatə etməsi baxımından uğurlu saymaq olar. Əlbəttə, kiçik həcmli mətnləri toplayıb vahid ədəbi panoram yaratmaq asan deyil, ancaq antologiyanın tərtibçiləri seirlərdən ibarət birinci cildə buna nail olublar.

Adətən, antologiya mənsub olduğu xalqın ədəbiyyatının və dilinin inkişafında, zənginləşməsində rol oynamaq mətnləri təmsil edir. Bu baxımdan ədəbi mətnlərin seçiminə, xüsusən birinci cildə diqqətlə yanaşılıb. İkicildiyin digər üstün cəhəti əsərlərin dilimizə orijinaldan çevrilməsidir. Amma...

Rus ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən olan İvan Sergeyevič Turgenevin Azərbaycan oxucusuna tanış olmayan gözəl hekayələri dura-dura antologiyaya, az qala bir əsrdən orta məktəblərdə tədris edilən "Mumu" hekayəsinin salınması

Eləcə də, Mixail Bulqakovun dünyaca məşhur "Master və Marqarita"sından verilmiş cəmi 23 səhifəlik parçanın antologiyada hansı məqsədlə yer alması anlaşılmır. Üstəlik, onu da nəzərə alsaq ki, bu əsər ayrıca kitab şəklində nəşr olunub, burda tərtibçilərin nəşrə başdövdu münasibətini etiraf etməli oluruq. Bulqakovun kiçik həcmli əsərlərindən birinin tərcümə edilib antologiyaya salınmasına mane olan nə idi ki?

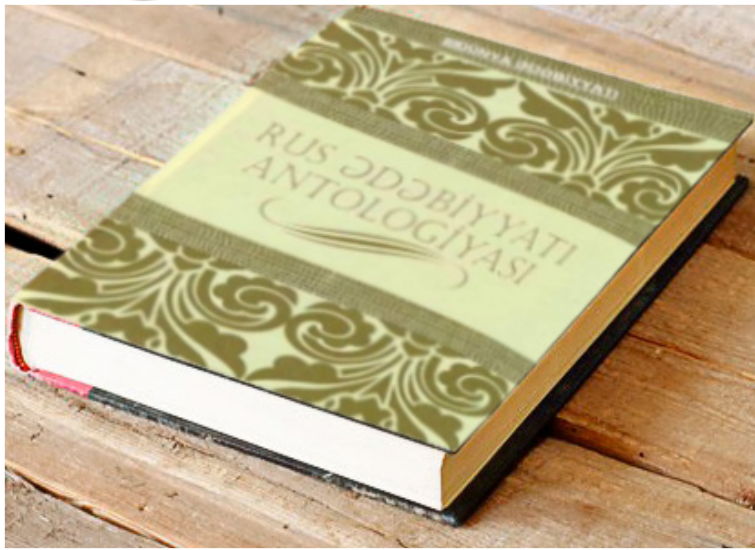
suna uzun illərdən bəri təkrar nəşrlərlə çatdırılmış "Qafqaz əsiri", eləcə də, Mixail Şoloxovun döndənə dərc edilmiş "İnsanın taleyi" əsərlərinin əvəzinə bu yazıçıların Azərbaycan oxucusuna çox az tanış olan, yaxud heç tanış olmayan kiçik həcmli əsərlərini antologiyaya daxil etmək olmazdı?

Yaxud, rus nəsrinin kiçik janr ustası sayılan Anton Çexovun dilimizə çevrilməmiş sayısız-hesabsız gözəl hekayələri var. Azərbaycanda dəfələrlə nəşr olunmuş iri həcmli "6 nömrəli

əsrin ortalarında Mikayıl Rzaquluzadə dilimizə çevirib. Antologiyaya daxil edilmiş bu əsəri oxuyarkən müasirliyini itirmiş, arxaklaşmış qəliz sözlərlə, bəzən isə tərcümə olunmamış rus sözləriylə rastlaşdıq: "məlun", "şahı", "ləfz" (səh. 31), "mübarəkbadlıq" (səh.38), "şapka" (səh.39), "kvartal" (səh. 44) və sair.

Həmçinin, Çexovun "6 nömrəli palata" əsərində də sovet dövrü tərcüməsindən "yadıgar" qalan bu sayaq sözlərə - "soldat" (səh. 136), "krujka" (səh.145) və s. rast

"Rus ədəbiyyatı antologiyası" və ya cümlədən sonra kiçik hərflə...

təəccüb doğurur. Yaxud, Dostoyevski yaradıcılığının maraqlı nümunələrindən olan "Gülməli adamın yuxusu" hekayəsini antologiyada görmək xoşdur, amma "Karamazov qardaşları" kimi kifayət qədər iri həcmli əsərdən bir parçanın (cəmi 15 səhifə) kitaba salınmasının məntiqi bəlli deyil.

Digər məqam, antologiyanın ön sözündə "əvvəlki nəşrlərdə təmsil olunmamış əsərlərə üstünlük verildiyi" qeyd edildiyi halda ikinci cildə bunun əks mənzərəsinə rast gəlinməsidir. Nikolay Qoqolun dəfələrlə çap olunmuş "Şinel", yaxud Lev Tolstoyun Azərbaycan oxucu-

palata" hekayəsini yazıçının tərcümə edilməmiş bir neçə nisbətən kiçik hekayəsi ilə əvəzləmək olmazdı?

Eləcə də, rus nəsrinin Viktor Koroenko, İqor Şklarevski, Konstantin Paustovski, Lev Kassil kimi dəyərli yazıçıları var. Maksim Qorki Koroenkonu özünün ustası sayırdı, Paustovski isə rus ədəbiyyatında hekayə ustası hesab edilir. Amma antologiyada bu görkəmli simaların əsərlərindən nümunəyə rast gəlinmir.

Qoribədir ki, antologiyada dünyaca məşhur Aleksandr Soljenitsina da yer tapılmayıb. Soljenitsinin "Matryonanın ocağı" adlı həcmə kiçik, ədəbi tutumca böyük povestini vaxtilə istedadlı tərcüməçi Akif Əli dilimizə çevirib və əsər 1990-cı illərin əvvəllərində Tərcümə Mərkəzinin "Xəzər" dünya ədəbiyyatı jurnalında dərc edilib.

Antologiyanın daha əsaslı qüsuru isə, həmişəki kimi, kitabda yer alan əsərlərin tərcümə və redaktə xətalara, bəzən dil normalarına sığmayan səhv ifadələrin bolluğudur. Məsələn, Qoqolun "Şinel" əsərini ötən

gəlinir. Hiss olunur ki, əvvəlki nəşrlərdən götürülmüş əsərlər antologiyaya redaktəsiz daxil edilib.

Dostoyevskinin "Gülməli adamın yuxusu" (tərcüməçi: İ. Cəfərova) hekayəsinin tərcüməsində xeyli anlaşılmaz cümlələr var. Məsələn: "Və görəsən, şüurun bilə-bilə ki, indi qətiyyənlə olmayacağam və deməli heç nə olmayacaq, nə etdiyim alçaqlıqdan sonra xəcalət, nə qıza qarşı mərhəmət hissinə təsir etməmişdi?" (səh. 85)

Yaxud: "Necə mənim kimisini bunlar bütün vaxt təhqir etməməyi həsəd hissələrini oymatmağa bacarmışlar?" (səh. 92)

Bizcə, əlavə şərhə ehtiyac yoxdur. Antologiyaya daxil edilmiş əsərlərin tərcüməsində bu sayaq qüsurlu cümlələr yetərincədir. Bir çox mətnlərdə isə cümlə bitib nöqtəsi qoyulandan sonra yeni cümlənin kiçik hərflə başladığına da rast gəlinir. (səh.86, 88, 90, 92 və s.)

Redaktə səhvləri də kifayət qədərdir. Onların hamısını sadalamağa ehtiyac görmədik.

Uşaq nəşrləri olan "Günəş" (keçmiş "Pioner"), "Göyərçin" jurnalları və "Savalan" (keçmiş "Azərbaycan pioneri") qəzetinin taleyi sovet sistemi dağıldıqdan sonra sual altına düşdü. 1995-ci ildən isə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı ilə həmin nəşrlərə dövlət büdcəsindən maliyyə ayrılmasına başlandı, uşaq mətbuatının durumu xeyli yaxşılaşdı.

Bəs uşaq nəşrlərinin hazırkı vəziyyəti necədir? Qəzet və jurnallar neçə tirajla çap olunur? Nəşrlər balaca oxuculara çatırmı? Bu suallarla baş redaktorlara üz tutduq.

Hər il büdcədən 40 min manat alan "Günəş" in baş redaktoru Vasif Quliyevin sözlərinə görə, əvvəllər jurnala ayrılan maliyyə vəsaiti ilbəil müəyyən qədər artırılırdı: "Son illərdə bu proses dayandırıldı. Hazırkı vəsait jurnalın normal fəaliyyət göstərməsinə kifayət eləmir. Büdcəmiz onsuz da böyük deyildi, indi vəziyyət bir az da çətinləşib".

1927-ci ildə "Pioner" adı ilə nəşrə başlayan jurnalın tirajı müxtəlif illərdə 160 minə çatıb. 1990-cı ildən bəri isə tiraj qeyri-müəyyəndir. Jurnal ayda bəzən 1000, bəzən 1500 tirajla çıxır.

"Günəş" sozalıb, "Göyərçin" tək qanadla uçur, "Savalan" in da başı buludda...

Vasif Quliyev deyir ki, yazar sardan korluq çəkmirlər: "Keçmişdən bizimlə əməkdaşlıq eləyən yazıçı və şairlər indi də əməkdaşlığı davam etdirirlər. Məktəblilərdən məktublar alırıq. Uşaqlar bizə yazı, rəsm göndərirlər. Onların arasında istedadlılar da az deyil. Jurnalımızda dünya uşaq ədəbiyyatından tərcümələr də çap edirik".

1958-ci ildən nəşr olunan "Göyərçin" in baş redaktoru Rafiq Yusifoglundun sözlərinə görə, vaxtilə bu jurnala "ikinci əlifba" deyirmişlər: "Aşağı siniflər üçün dərsliklər

hazırlanarkən indi də etibarlı mənbə kimi "Göyərçin"ə istinad olunur. Ötən müddətdə "Göyərçin" jurnalı zəngin uşaq ədəbiyyatı kitabxanası yaradıb. Uşaqlar üçün yazılan ən gözəl əsərlər ilk dəfə "Göyərçin" də işıq üzünə görüb, uzaq-uzaq kəndlərə, şəhərlərə onun qanadlarında gedib çıxıb. Jurnal vaxtilə 270 min tirajla çap olunurdu".

Baş redaktörün sözlərinə görə, "Günəş" in əsas çətinliyi oxucu və abunə problemi ilə bağlıdır: "Təəssüf ki, uşaq nəşrlərinə valideyn marağı da azalıb. Abunə məsələsində isə gərək Təhsil Nazirliyi bizə kömək eləsin. Hələ ki, nazirlikdən belə bir kömək yoxdur".

Hazırda ayda bir dəfə 20 səhifə həcmində çıxan jurnalın tirajı 1500 nüsxə, qiyməti isə 1 manatdır. Baş redaktör deyir ki, uşaqlarına bahalı telefon, planşet, oyuncaq alan valideynlər nədənsə mətbuata etinasız münasibət bəsləyirlər: "Düşünürlər ki, onsuz da internetdə hər şey var. Halbuki uşaq mətbuatını, nəfis çap olunmuş uşaq kitabını heç bir texniki vasitə əvəz edə bilməz. Məktəblər abunə məsələsində bizə kömək eləsələr, vəziyyətdən çıxarıq.

"Göyərçin"ə dövlət büdcəsindən ildə 55 min manat ayrılır. Rafiq Yusifoglundun sözlərinə görə, bu məbləğ xərcləri güclü ödəyir.

1928-ci ildən çap olunan "Savalan" qəzeti də bənzər problemlə üzlüdür. Baş redaktör Eldar Əliyev deyir ki, vaxtilə qəzet 500 min tirajla çap olunurdu: "Böyük bir nəsil bu qəzeti oxuya-oxuya yetişib. 75 illik yubileyimizdə zəng vurub bizi təbrik də eləmədilər - nə Mətbuat Şurasından, nə də Kütləvi İnformasiya Vasitələrinə Dövlət Dəstəyi Fondundan. Halbuki biz onlarla işləyirik".

Qəzetə hər il büdcədən 55 min manat ayrılır. Eldar Əliyevin sözlərinə görə, bu, qəzet nəşri üçün o qədər də böyük məbləğ deyil.

Hazırda həftədə iki dəfə çıxan qəzetin tirajı 1500-ü keçmir. Baş redaktör deyir ki, Təhsil Nazirliyi kömək etsə, məktəblərdə qəzetə abunə yazılısalar, bu rəqəm 4500-dən artıq olar: "Təhsil Nazirliyinə müraciət eləmişik, cavab yazıblar ki, rayon təhsil şöbələrinin və məktəblərin büdcəsində "Savalan" qəzetinin abunəsi üçün vəsait nəzərdə tutulmayıb".

"Savalan" in da yazar problemi yoxdur: "Başqa qəzetlərdən fərqli olaraq bizə oxucu məktubları da gəlir. Uşaqların göndərdiyi məqalələri həvəslə çap edirik".

rakurs

Payız yaddaşı

Nəriman
ƏBDÜLRƏHMANLI

□ ...Şairləri qınamıram: doğrudan da payız bu dünyada az-çox yaşamış adamlardan ötrü xatirələr fəslidi...

Nədənə hər payız girəndə ən çox xatırladığım adamlardan biri Məmməd Həsənli olur.

Məmməd Həsənliyə gənclik dostuyduq. O, Qarayazıda dünyaya göz açıb, tikinti texnikumunu bitirib, uzun müddət, özü demiş, pul çıxan işlərdə çalışıb, dəli-dolu həyat sürüb, səxavətini kimsədən əsirgəməyib. 70-ci illərin ikinci yarısı, 80-ci illər boyu istedadlı gənc şairlərdən biri kimi tanındı, şeirləri o dövrün ən tələbkar ədəbi orqanı olan "Azərbaycan" jurnalında çap edilirdi.

O vaxt Arif Mustafazadənin, Məmməd Həsənlinin, Allahverdi Təhləlinin, Nurafizin şeirlərindəki bənzərsiz havanı özlüyümdə "Qarayazı havası" (sonralar həmin duyğunu Afiq Muxtaroglundun şeirlərində hiss elədim) adlandırmışdım. Hamıya elə gəlirdi, o qələm sahibləri öz kitablarıyla ədəbi mühihi silkələyəcəklər.

Amma onlar nə 80-ci, nə də 90-cı illərdə kitab çap etdirdilər. Arif Mustafazadənin poetik toplusunu özü Haqqa qovuşandan sonra mən nəşr elətdim, Nurafizə oxucularıyla yalnız bu yaxın illərdə görüşdük.

Məmməd Həsənlinin kitab məsələsi sovet sisteminin dağılan vaxtına düşdü, qovluğu nəşriyyatda itdi. Üstəlik, özü də yaşam qayğıları ucbatından Belarusun Mogilyov vilayətinə üz tutdu, zəmanənin gərdirşinə uyğunlaşb xırda ticarətlə məşğul oldu, ailəsini pis-yaxşı dolandırdı. Amma içindəki poetik yangını heç nə söndürə bilmədi.

Ötən 21 il ərzində yazdıqları o qədər çox olmasa da, qələmindən süzülən şeirlər əvvəlki kimi təzə-tərdi.

Məmmədin yeni yaşayış yerini təxminən on beş il əvvəl tapmışdım. Tez-tez gecələr zəng vurur, uzun-uzadı ədəbiyyatdan danışır, şeirlərini oxuyurdu. Həyatın çətinliklərinə baxmayaraq, yenə də sözlə nəfəs alırdı. Həmin vaxtlar "Gecə zəngləri" adlı bir yazı da yazmışdım. O yazını mərhum dostumuz Eyvaz Əlləzoğlu Məmmədə çatdırmışdı, o da hələ yaddan çıxmadığını görüb əməlli-başlı kövrəlmişdi.

O vaxtdan Məmməd Həsənliyə uzaqdan-uzağa əlaqə saxlayırdıq, bir də üz-üzə gələcəyimizə inanmırıq. Ötən yay Rusiyaya səfərim ərəfəsində təsadüfən zəng vurdu, yola çıxdığımı eşidəndə mən yerimdən oynadan söz dedi: "Görüşümüz üçün çox şeydən keçərdim". Düşünüb-daşınmadan söz verdim ki, yanına gələcəm.

Amansız istidə yol getmək nə qədər çətin olsa da, Belarusun kiçik, sakit Bobruysk şəhərindəki görüşümüz duyğuların atəşfəşanlıığı içində keçdi.

Onda xəbər tutdum ki, Məmməd Həsənlinin Bakıya göndərdiyi ikinci şeir qovluğu da itib. Üç gün oturduq, əlyazmadan qalanları, yadında saxladıklarını kağıza köçürdük. Sonra onları kompüterdə yazdırıb, "Açın bu qapını" adlı şeirlər toplusu tərtib elədim, dialoqumuzu mətbuata çıxardım.

O toplu hələ çapını gözləyir. Altmış üç yaşını haqlamış Məmməd Həsənliyə bir gün kitabının nəşr olunacağına hələ də inana bilmir.

Nə isə. Xatirələr fəslində yenə gənclik dostumu yada saldım. Bu yerdə Tufarqanlı Abbasın bir misrası başımdan əsdi: "Göründü dostumun kəndi..."

Dördüncü yazı

Elə söz və ifadələr, elə mövzular var ki, orta məktəb dərslərinə gətirilməməlidir. Şagirdə onun psixologiyasını korlayacaq, əsəblərinə mənfi təsir göstərəcək mətnləri oxutmaq olmaz. Əlbəttə, real həyatda, sinifdənkənar ədəbiyyatda şagird bu tipli mətnlərlə rastlaşa bilər. Amma dərsləklərə belə mətnlərin salınması müsbət hal sayıla bilməz.

7-ci sinif "Azərbaycan dili" dərsləyi ilə bağlı iradlarımızdan biri də bəzi mətnlərin mənfi ovqat yaradan sonluqla bitməsidir. Məsələn, səhifə 23-26-da verilmiş "Polyanna" mətnindən öyrənilir ki, balaca qəhrəmanın anası da, atası da vəfat edib. Mətnə bu, aşkar şəkildə vurğulanır: "...Başa düşmürəm, bacım axmaqlıq edib ərə gedib və onsuz da həddindən çox adam olan dünyaya daha bir uşaq bəxş edib, bunun cəzasını mən niyə çəkməliyəm?! Əlbəttə, onun üçün mənədən asılı olan hər şeyi edəcəyəm. Bacım vəfat edəndən sonra bu mənim borcumdur" (səh.23).

Başqa bir məqam: "...Atam...- Polyannanın səsi titrədi. - Atam bu oyunu çox xoşlayırdı. İndi atam yoxdur, tək oynamaq isə elə də asan deyil" (səh.26).

Mətnin sonunda isə balaca qəhrəmanın ümitsizliyi ilə qarşılaşırıq: "-Ah, atacan, mən indi bizim oyunumuzu oynaya bilmirəm. Mənə elə gəlir ki, qaralıq, qorxulu otaqda yatanda nəyə sevinmək mümkün olduğunu heç sən də bilməzdin. Ah, əgər mən, heç olmasa, bir azca Nensiyə, ya da Polli xalaya yaxın olsaydım! Onda mən, bəlkə də, sevinərdim..." (səh.26).

Ümitsizlik, çarəsizlik motivləri şagirdə arzuolunmaz duyğular, bədbinlik yarada bilər. Odur ki, bu tipli mətnlərdən dərsləklə tərtibi zamanı istifadə etməmək, zənnimcə, məsləhət deyil.

Səhifə 46-48-də təqdim edilmiş "Ay adları və onların mənşəyi" mətnində üslubi yanlışlıqlar var. 47-ci səhifədə birinci abzasdakı fikirlər dördüncü və beşinci abzasda da təkrarlanır ki, bu da mətnin anlaşılmasına mənfi təsir göstərir.

Birinci abzasda qeyd olunur: "...demək lazımdır ki, "aprel", "may", "iyun" adlarının mənşəyi ilə bağlı alimlərin fikirləri ziddiyyətlidir. Belə bir fikir var ki, "iyun" sözü ilk Roma konsulu Yuri Brutun adı ilə bağlıdır. Bəzi tədqiqatçılar isə "aprel" sözünün latınca "açmaq" mənası verən *aperire* feilindən yarandığını iddia edirlər".

Dördüncü abzas: "Bəzi dilçi alimlər "aprel" sözünü latın dilindəki *aprikus* sözü ilə əlaqələndirirlər. Bu sözün ilkin mənası "günəşlə qızdırılan" deməkdir. Lakin *aprikus* sözü eyni zamanda "ərik" mənası verir. Ola bilər, bu ayda ilk çiçək açan ağac ərik olduğundan, romalıların aprel ayını həmin ağacın adı ilə adlandırmışlar".

Arif ƏSƏDOV
Təhsil eksperti

Müasir tələblər və 7-ci sinif "Azərbaycan dili" dərsləyi

Beşinci abzas: "May" və "iyun" sözlərinin mənşəyi hələ antik dövrdə mübahisə predmeti olmuşdur. Qədim Roma şairi Ovidi belə bir *fərziyyə* irəli sürmüşdür ki, "may" sözü *maiores* (ahullar), "iyun" sözü isə *juniores* (cavanlar) sözlərindən əmələ gəlmişdir".

Yuxarıdakı abzasın redaktəyə, ümumi fikir kimi sonrakı abzaslardan əvvələ gətirilməsinə ehtiyac var.

Yaxud 78-79-cu səhifələrdə verilmiş "Zamanın idarə olunması" mətnində 79-cu səhifədəki üçüncü abzasla sonuncu - altıncı abzas bir-birini təkrarlayır, bu da məntin anlaşılmasına mane olur.

Qeyd etməliyik ki, həmin mətnin dili şagird üçün ağırdır. Mətn hansısa irihəcmli bir əsərin qısaldılmış forması təsiri başlatır. Bu kimi nümunələr təqdim olunarkən, yaxşı olardı ki, verilən hökmlərə uyğun ibarətəz hekayələrdən istifadə edilins.

Bölmələrin sonunda verilmiş ümumiləşdirici təkrarlar (səh.32, 54, 75-76, 102, 123-124, 146) daha çox dil qaydalarına aiddir. Məsələn, 54-cü səhifədəki "Ümumiləşdirici təkrar" üçün nəzərdə tutulan 6 tapşırıqdan 4-ü dil qaydaları ilə bağlıdır. Digər standartlara aid tapşırıqlar sanki "unudulub". Təqdim olunan tapşırıqlar isə mühakimə tələb etmir. Dil qaydaları kurikulumunda reallaşdırılması nəzərdə tutulan dörd məzmun xəttindən biridir. Deməli, hər ümumiləşdirici materiala bölmə üzrə verilmiş bütün məzmun xətlərinə aid tapşırıqlar daxil etmək lazımdır.

Bəzi mətnlərdə çoxlu sayda rəqəm və informasiyalar yer alır ki, bu da şagirdin mənimsəməsinə, oxu-məzmun xəttinin reallaşdırılmasına mane olur. Məsələn, 87-ci səhifədə "Təqvim" mətnində 20-dən çox elmi informasiya daşıyıcısı olan rəqəm və faktdan (ilk ay təqvimini - miladdan öncə III minillikdə; Ayın Yer ətrafında dövr etməsi vaxtı - 29 sutka 12 saat; "ay" sözünün həm səma cismi, həm də zaman vahidi bildirməsi; Ay təqviminə görə, bir il on iki aydan ibarətdir; iyirmidən çox Şərqi ölkəsi Ay təqvimində istifadə edir; Günəş təqvimini; Qədim Misir; Nil çayı; iyunun 22-də; Sirius ulduzu; 365 gün; hər biri 30 gün olmaqla iki mərhələ; artıq qalan beş gün; 365 gün 6 saat; Qay Yuli Sezar; yulian təqvimini; 365 gün 5 saat 48 dəqiqə; 11 dəqiqə 14 saniyə; 400 il; 1582-ci il; Roma papası XIII Qriqori; 12 gün qabağa çəkildi; 1918-ci il və s.) istifadə edilib ki, bu da şagirdin həddindən artıq yüklənməsinə, fikrinin yayınmasına səbəb ola bilər.

Nəzərə alanda ki, bu məlumatlar "Azərbaycan dili" dərsləyində təqdim olunur, o zaman məsələ bir az da qarşır. Əlbəttə, "Azərbaycan dili" dərsləyindəki məlumatlar əzbərlənmək üçün nəzərdə tutulmur. Amma şagird mətni mənimsəmək, oxumaq, verilmiş tapşırıqları həll etmək üçün həmin məlumatları yadda saxlamağa məcbur qalır. Analiz və zehni emal edilməmiş məlumatlar olmasa, mətn anlaşılma, tapşırıqlar həll edilə bilməz.

Qəribə məqamlardan biri də budur ki, dərsləkdə kurikulumun Azərbaycan dili fənni üzrə bir çox standartlarının reallaşdırılması ya unudulub, ya da çox səthi verilib. Məsələn, dil qaydalarına aid 4.1.1. alt standartının ("Cümlələri quruluşuna görə fərqləndir") reallaşdırılması unudulub.

Qeyd etmədik ki, dərsləyin keyfiyyəti standartların reallaşdırılma səviyyəsi ilə müəyyən olunur. Məzmun standartlarında 19 alt standartın reallaşdırılması nəzərdə tutulub. 4.1.1. onlardan biridir. Dərsləkdə bu standartın reallaşdırılması üçün birçə tapşırıq öyrədilməsinə aid birçə qayda belə yoxdur.

7-ci sinif "Azərbaycan dili" dərsləklə komplektində 3.1.4. alt standartının ("Müxtəlif əməli yazılar (teleqram, izahat) yazın") reallaşdırılması üçün cəmi üç tapşırıq nəzərdə tutulub. Alt standartda teleqram və izahatın tərtibinin mənimsədilməsindən söhbət gedir. Nəzərdə tutulmuş tapşırıqların ikisinə aid nümunə (dərsləkdə səhifə 26, MMV-də səhifə 37; dərsləkdə səhifə 117, MMV-də 127) dərsləkdə verilib. Bu tapşırıqların hər ikisi teleqramla bağlıdır.

Əvvəlki yazılarımızdan birində 26-cı səhifədəki nümunə ilə bağlı fikirlərimizi vermişdik. 117-ci səhifədə teleqrama aid tapşırıqın da teleqrama bir o qədər aidiyyəti yoxdur. Həmin tapşırıqın şərti belədir: "Teleqraf və internet vasitəsilə 20 Yanvar hadisələri və Xocalı faciəsi haqqında dünya ictimaiyyətinə məlumatlandırmaq üçün mətnlər hazırlayın".

Dərsləkdə izahatın yazılması haqqında heç bir öyrədici məlumat verilməyib. Sanki izahatın yazılması qaydalarının şagirdlərə öyrədilməsinə gərək yoxdur. MMV-də 74-cü səhifədəki nümunə dərsləkdə verilsəydi, daha məqsədəuyğun olardı.

Şagirdlərin gələcək həyat və fəaliyyətlərində əməli yazılar yazmaq təcrübəsinə daha böyük ehtiyacları olacaq. Odur ki, onlar məktəb partası arxasında bu işi lazımi səviyyədə öyrənməlidirlər. Bunun üçün "Azərbaycan dili" dərsləyinin üzərinə çox böyük vəzifə düşür.

Tahir KAZIMLI

Orta məktəbin şərti olaraq "şəhər məktəbləri" üçün nəzərdə tutulmuş 5-ci sinif "Ədəbiyyat" dərsliyi barədə fikirlərimizin bir qismini birinci yazımızda bölüştük. Müşahidələr göstərir ki, dərsliklərlə bağlı cəmiyyətdəki narahatlıq müəyyən çevrədə qapanır, bəzən dedi-qodu səviyyəsindən o yana ötmür və çox güman, bu hal dərslük müəlliflərinin arxayınlaşmasına səbəb olur. Bu sahədə səliqə-sahman yaradılacağını isə illərlə gözləməyə dəyməz, "abadlıq işlərində" hər kəs əlindən gələni əsirgənməməlidir.

Bu məqsəd naminə indi də qarşılıqlı müqayisə aparmadan şərti olaraq "rayon məktəbləri" üçün hazırlanmış digər bir 5-ci sinif "Ədəbiyyat" dərsliyi (müəlliflər: Soltan Hüseynoğlu, Bilal Həsəni, Əminə Səfərova, Əsgər Quliyev) ilə bağlı qeydlərimizi ictimaiyyətə çatdırırıq.

Dərsliyin elə ilk səhifələrindən 5-ci sinif şagirdləri ilə akademik dildə danışılması metodik cəhətdən yanlışdır. "Dərsliyinizlə tanış olun" bölməsində hətta böyüklərin belə cavab verə bilməyəcəyi "Əsərin ədəbiyyatımızda yeri", "Əsərin bədii xüsusiyyətləri", "Fərdi, eləcə də qrup şəklində tədqiqat aparmaq" (səh.8) kimi çətin tapşırıqlar ilk dərslük günlərində şagirdlərdə çətinlik, hətta vahimə yarada bilər. Sanki uşaqlar bu sinifə orta məktəbin 4-cü sinfindən yox, birbaşa ali məktəbdən gəliblər.

"Ana maral" əfsanəsi (səh.14) dərslükdə ilk bədii mətnidir. Əvvəlcədən bildirik ki, tərtibçilər şagirdlərə təqdim etdikləri bu əfsanənin dilini bir az cilalasdırdılar, daha oxunaqlı oldadı. Ovçunun "meşənin sərvətindən, dövlətindən" bəhs eləməsi ədəbi dil nümunəsidir, ovçu danışığı deyil. "Peşmançılıq var gücü ilə əllərimi vurdu" (səh.15) cümləsi isə kökündən yanlışdır. Peşmançılığın "var gücü" dilimizin yox, müəlliflərin tapıntısıdır.

Mətnə "Onun (maral nəzərdə tutulur - T.K.) məmələrindən süd axırdı" əvəzinə (səh.17) "yelinindən süd axırdı" yazıb həmin sözün izahını vermək daha doğru və dəqiq olardı. Yenə həmin səhifədə kənd qadınının marala xitabla: "Həkim qatıq demişdi, sən süd verirən" iradı da anlaşılmazdır. Məgər hazır qatıq "istehsal edən" bir canlıdır?

Əfsanədə maralın südə iki damla göz yaşı salmasıyla isti südün qatığa çevrilməsi şagirdlərdə belə bir fikir formalaşdırma bilər ki, südün içinə ağlasan, qatıq əmələ gəlir. Bəlkə də əfsanə məntiqi belə bir prosesə haqq qazandırır. Ancaq zənnimizcə, tədris proqramında belə incəliklərin nəzərə alınması daha düzgün hesab olunmalıdır.

Əfsanədə "Fatimə" yerinə Fatma nənə, Fatma arvad, yaxud Fatma qarı yazılıydı, əfsanə-nağıl dilinə daha uyğun olardı. Mətnə çəkilmiş illüstrasiyada həm ovçu Nurəli, həm də onun arvadı Fatimə yaşından xeyli cavan görünür. Axı, Nurəli 60 ildir ovçuluqla məşğul olduğunu söyləyir.

"Xalq öz vətəninə necə tapdı" (səh.20-22) başlıqlı Şimali Amerika əfsanəsinin dərsliyə salınması

Dərsliyin 24-cü səhifəsində "epitet" məcazının lüğəvi mənası (yunanca "ələvə" anlamı daşması) paralel tədris olunan dərslükdəki kimi səhv izah edilir.

"Yetim İbrahimin nağılı" (səh.25-32) şagirdlərin həvəslə oxuyacağı qənaətindeyik. Yaşlı olan bir uşağın taleyi, onun həyat çətinliklərindən çıxmaq bacarığı, ana qayğısı çəkəməsi şagirdlərdə maraqlı oymaya bilməz. Ancaq bütün bu motivlər səhv və qüsursuz təqdim edilsə, daha effektiv təsir göstərər.

31-ci səhifədə tacir padşaha səməngül haqqında danışanda yəqin ki, o gülün dalınca İbrahimin getməli olduğunu deyib, sadəcə, tərtibçilər bu hissəni ixtisara salıblar. Yoxsa qosqoca padşah divin bağçasına göndərməyə pəhləvanı tapmırdı?

"Qırxıncı otaqda İbrahim qulağına bir səs gəldi. Bu səs zarılıya bənzəyirdi. O, xalçanı qaldırıb bir pilləkən gördü" (səh.29) parçasında gərək şagirdlərə "zarılı səsini elə bil xalçanın altından

nağıl da burada bitir. Ancaq nağılın heç bir yerində balıq adı çəkilmir. Hələ onu demirik ki, illüstrasiyadakı çaya yox, içində balıqlar üzən akvariuma oxşayırdı...

Dərsliyə salınan nağılı müəllim və şagirdlərdən qabaq oxuyan tərtibçilər ixtisar apararkən yaranmış boşluğa ayrıca fikir verməlidirlər ki, mətnə hər hansı ziddiyyət ortaya çıxmasın.

"Üç qardaş" (səh.34) özbək nağılının tərbiyəvi əhəmiyyətini

Dərslüklərin verdiyi dərslər

ikinci yazı

düşünürük ki, o qədər də uğurlu variant deyil. Dünya folkloru ilə tanışlıq zərurəti bir yana, xalq, vətən, insan, həyat haqqında düşüncələri şagirdlərə aşılamaq üçün Amerikaya gedib porsuq tayfasını (tayfanın adı belədir - T.K.) səhralara salmağa ehtiyac yoxdur. Vətənimizin, ölkəmizin tarixi keçmişlə bağlı onlarla əfsanədən birinə dərslükdə yer vermək yetərli olardı.

Müasir dövrümüzə səsləşən, işğal nəticəsində zülmə məruz qalmış insanların yurd-yuvalarından didərgin düşməsinə əks etdirən "Ana daş əfsanəsi", bizə görə, şagirdlərə daha yaxındır. Vətənimizə, onun qədim tarixinə aid folklor nümunələrinin məktəblilər üçün dəyəri heç nə ilə müqayisə edilə bilməz.

Yenə həmin səhifədə kənd qadınının marala xitabla: "Həkim qatıq demişdi, sən süd verirən" iradı da anlaşılmazdır. Məgər hazır qatıq "istehsal edən" bir canlıdır?

Əfsanədə maralın südə iki damla göz yaşı salmasıyla isti südün qatığa çevrilməsi şagirdlərdə belə bir fikir formalaşdırma bilər ki, südün içinə ağlasan, qatıq əmələ gəlir.

Nağılın girişində verilmiş "Dul arvadla balaca İbrahim gündəlik çörək-puluna da möhtac qaldılar" cümləsində "dul arvadla" ifadəsini "anası ilə" sözləriylə əvəzləmək gərək idi. "Quş hər gün bir yumurta yumurtlayırdı" cümləsi üslub baxımından doğru deyil, "Quş hər gün yumurtlayırdı" yazılmalı idi. Üstəlik də, məgər başqa quşlar gündə bir yox, bir neçə dəfə yumurtlayır?

27-ci səhifədə İbrahim taciri güdməsi anlaşılandır, amma yumurtanı padşaha bir on baha satdığını "görməsi" havadan asılı qalır.

gəldiyi" bildiriləydi. Əks halda İbrahim nədən xalçanı qaldıraraq orada pilləkən gördüyü əsaslandırılmamış qalır.

"Div bağının qapısını heç pəhləvanların da açmadığı" məlumdursa, nağılda verilmiş "Xurşud qapını açdı" cümləsi inandırıcı görünür. Yəqin "Xurşud qapını sirrini bildirdi deyər qapını açdı" yazmaq lazım idi.

Bütün bunlarsa nağılın yox, nağılı uşaqlara təqdim edən müəlliflərin səhvi olduğunu düşündürür.

Mətnə aid illüstrasiya karkaturaya bənzəyir. Şəklın aşağı hissəsində İbrahim qarşısında balıqlar üzür. Düzdür, nağılın sonunda axar çaydan bəhs olunur. İbrahim padşahı vəfat etməsi ata-anasını görmək üçün çaya baş vurub onun dibində yüzə qədər saymalı olduğuna inanır. Axmaq padşah öz vəzirini ilə suda boğulur, camaatın da canı onlardan qurtarır. Elə

danmırıq, amma nağılın dərsliyə salınmış variantının təhkiyəsində ciddi qüsuralara yol verildiyini də söyləməliyik. Nağıl dili, xüsusilə məktəb yaşlı uşaqlar üçün nəzərdə tutulmuş dil belə olmaz. Tərtibçilər sanki nağılı şagirdlərə başdansaovdu oxudub sonra məzmun üzrə işə tələslər. Əslində isə şagirdlər folklorun xüsusiyyətlərini oxuduqları mətnin özündən öyrənməlidirlər. "Ağlımıza vurub nəticə çıxarmış" kimi cümlə uşaqlar üçün deyil.

37-ci səhifədə padşah əmr edir ki, "oğurları bura gətirin" və ardınca deyilir ki, "dəvə sahibi çıxıb üç qardaşı içəri gətirdi" (səh.37). Nağıldan anlaşılana budur ki, padşah dəvə sahibiyə, təəccüblü görünsə də, ikinci şəxsin cəmində, yəni "siz"lə danışır.

Nağılda ifadə olunan başlıca mətləb, "Təhlil" bölməsində iddia edildiyi kimi, heç də ata nəsihətinin faydalı olması fikri deyil. Zənnimizcə, nağıl insan ağlının hər cür sərvətdən daha etibarlı, daha dəyərli olduğu düşüncəsini aşılayır: ağıl, kamal varsa, var-dövlət də, uğur da öz-özünə gələcək.

Nağılda ifadəsini tapmış ikinci əsas fikir odur ki, ağıl ağıldan üstündür, üç baş bir başdan ağıldır.

Nağıldan çıxan üçüncü nəticə isə, əlbəttə, ata nəsihətinin faydası ilə bağlıdır ki, bunu da müəlliflər haqlı olaraq qeyd ediblər. Bütün bunlar mətnin təhlilinə aid suallarda əksini tapsa yaxşıdır.

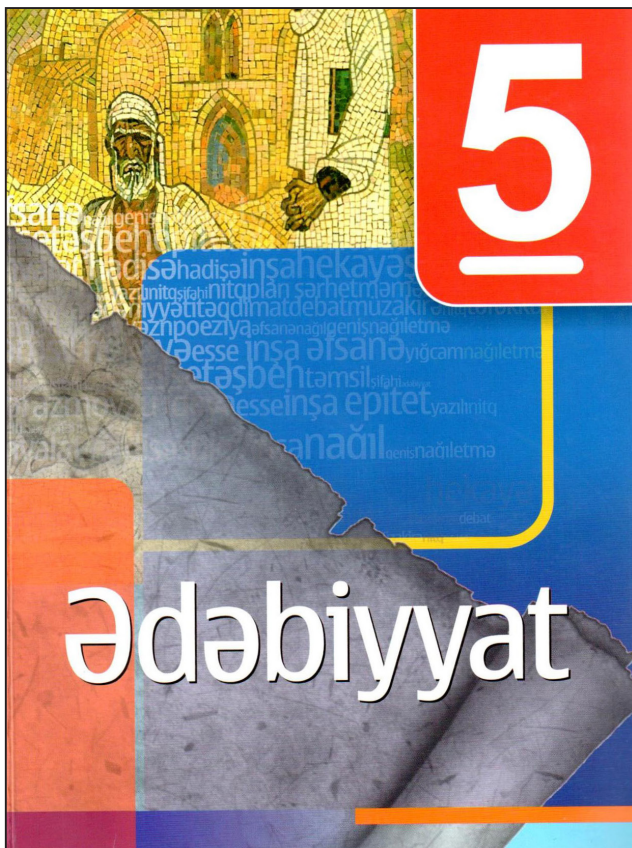
Fikrimizcə, şagirdin qarşısına mətnə aid bu kimi suallar qoymaq olardı:

- Ağılın var-dövlətdən üstünlüyü nədədir?

- Valideyn sözü övlada ziyan vura bilərmi?

Nağıla çəkilmiş illüstrasiyada dəvənin kor gözü nədənsə dəniz quldurlarına sayığı bağlanmış...

ardı var

○ "Azerbaijan International" jurnalı 1993-cü ilin iyununda təsis olunub. İldə dörd dəfə Azərbaycan və ingilis dillərində nəşr edilir. Los-Anceles və Bakıda ofisləri var.

100 səhifədən ibarət jurnalda incəsənət, ədəbiyyat, musiqi, folklor, memarlıq, beynəlxalq əlaqələr, biznes və dəb kimi müxtəlif mövzularda yazılar yer alır. Əsas auditoriyası əcnəbi oxucular olsa da, nəşrdə azərbaycanlılar üçün də maraqlı yazılar, araşdırmalar dərc edilir. Jurnal Azərbaycan ədəbiyyatının təbliğinə xüsusi diqqət ayırır.

"Azerbaijan International" jurnalının təsisçisi və baş redaktoru Betti Bleyer qəzetimizin suallarını cavablandırır.

– Betti xanım, Azərbaycanla tanışlığınız nə vaxta təsadüf edir? Bu tanışlığı necə xatırlayırsınız?

– Azərbaycana ilk dəfə 1993-cü ilin iyununda gəlmişəm. Ölkənizlə tanışlığım, daha doğrusu, ilk təəssüratım xeyli qarıb oldu. Azərbaycan Dillər Universitetinə getmişdik. Biz rektorla görüşəndə Nizami adına Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin direktoru Rafael Hüseynov da otaqda idi. Maraqlısı budur ki, 90-cı illərdə bütün böyük şirkətlərdə, dövlət qurumlarında televizorlar fasiləsiz açıq olurdu. Universitet binasında rektorla söhbət edirdim, televizor da işləyirdi. Bu vaxt dövlət kanalı Əbülfəz Elçibəyin ölkəni tərk etdiyini xəbər verdi. Şoka düşdüm, çünki bir neçə gün əvvəl ondan müsahibə almışdım...

Təəccüb və təlaş içində bayıra çıxdıq. Evə qayıtmaq istəyirdik, amma küçədə boş maşın, taksi tapmaq çətin idi. Hər şey çox dumanlı, naməlum və qarışıq idi.

Həmin il mən jurnalist kimi qaçqın düşərgəsinə baş çəkdim. Bir neçə həmkarımla birgə günlərlə düşərgədə qaldıq. Əlbəttə, cəmi bir neçə günə onların nə çəkdiyini, hansı əziyyətlərə qatıldığını tam anlamaq mümkün deyildi. Maraqlı bir təcrübə keçirdik: kiçik fotokameraları məcburi köçkünlərə verdik, "dünyaya nəyi göstərmək istəyirsinizsə, onu da çəkin", dedik. Ecazkar fotolar alındı.

Azərbaycana ikinci səfərim 1993-cü ilin oktyabrına düşdü. Prezident seçkilərini izləyən dörd amerikalı müşahidəçidən biri də mən və həyat yoldaşım Firuz Xanoglu idi. O illərdə biz ölkəyə gələn tək-tük əcnəbilərdən idik. Ona görə küçədə rastlaşdığımız, kəlmə kəsdiyimiz adamların hamısı bizi qonaq çağırırdı. 20 il keçib, indi o dövrün Azərbaycanı mənim beynimdə saçlarına xına qoyan, dodağına qırmızı boya çəkən xanımlar, qızıldıq kişilər və qədimi qapırlarla assosiasiya olunur.

– Bəs, jurnal yaratmaq fikrinə necə düşdünüz?

– Həyat yoldaşım azərbaycanlıdır, Təbrizdə anadan olub. 1990-91-ci illərdə Firuz beynəlxalq biznes forumunda iştirak etmək üçün Azərbaycana gəlmişdi. Ölkəyə bir neçə dəfə gəlib-gedəndən sonra dedi ki, gəl Azərbaycan üçün nə isə bir iş görək - heç kəs bu ölkəni tanımır, onun adı gələndə yalnız müharibə və neft yada düşür... Doğrudan da, həmin illər dünya mətbuatında Azərbaycanla bağlı normal bir material tapmaq qeyri-mümkün idi. Müharibədən yazanda da deyirdilər ki, azərbaycanlılar müsəlmandır, ermənilər xristian. Əslində, müharibə dini zəmində baş verməmişdi, bu savaşın dərin tarixi kökləri var.

Los-Ancelesdə iranlı mühacirlərin böyük icması var. Onlardan dəstək aldım, yoldaşım dedi, redak-

tor sən olacaqsan. 90-cı illərin əvvəllərində kompüter tapmaq özü də çətin məsələ idi. Sadə dizayn proqramlarını öyrənib işləməyə başladım.

Azərbaycanla bağlı bir jurnal, dörd sayt yaratmış Betti Bleyer:

"Bu ölkədə işıqlı ideyalar olduqca çoxdur"

– "Azerbaijan International" sadəcə müstəqil ictimai, ədəbi-mədəni jurnal deyil. Nəşr Azərbaycan ədəbiyyatı ilə bağlı bir para dəyərli layihələrə imza atıb, tərcümə sahəsində bir sıra işlər görür.

– Jurnal Azərbaycan incəsənəti və ədəbiyyatının dünyaya tanıtılması üçün əlindən gələni əsirgəmir. Dərgimiz ilk dəfə klassik Azərbaycan musiqisindən ibarət altı CD hazırlayıb. Üzeyir Hacıbəyov yaradıcılığına xüsusi diqqət ayırmışıq. Bəstəkarın əsərlərindən ibarət yeddi CD ərsəyə gəlib. Tofiq Quliyev yaradıcılığına həsr olunmuş layihə çərçivəsində bəstəkarın mahınlılarına yazılmış sözlər də ingilis və Azərbaycan dillərində təqdim olunub.

Jurnalımız eyni zamanda dörd veb səhifəni maliyyələşdirir. "Azeri.com" saytında jurnalın 1993-cü ildən çıxmış bütün buraxılışlarının arxivi yer alıb. Azərbaycan ədəbiyyatından və dilindən bəhs edən "Azeri.org" saytında 400-ə yaxın ədəbiyyat nümunəsinin (qısa hekayələr, poeziya örnəkləri, dram əsərləri və romanlar) yarından çoxu ingilis dilinə tərcümə olunub. "Hajibeyov.com" səhifəsi dahi bəstəkarın irsini dünyaya çatdırmağa xidmət edir.

"Azgallery.org" saytı da olduqca maraqlı layihədir. Burada azərbaycanlı rəsamların 4 minə qədər əsəri yerləşdirilib. Saytda əsərlərə bəxş bəyənən şəxs müəlliflə əlaqə saxlayır, maraqlanır və istəsə, bu əsərləri alır. Heç bir kənar müdaxilə olmadan məbləğ rəssamın bank hesabına köçürülür.

Jurnal sosial sferada da xeyli iş görüb. 1998-ci ilin qışında "Azerbaijan International"ın təşəbbüsü ilə Mərkəzi Qan Bankı əsaslı təmir olunub, Səbirabaddakı ən böyük qaçqın düşərgəsində yeni idman mərkəzi tikilib.

– "Əli və Nino" romanının taleyini həsr olunmuş xüsusi buraxılışımız Azərbaycan ədəbiyyatı və tarixi üçün dəyərli araşdırma təqdim edir. Bu araşdırma neçə vaxta başa gəldi, kimlərdən dəstək aldınız?

– 2011-ci ildə "Azerbaijan International" jurnalının bir nömrəsi bütövlüklə ilk dəfə 1937-ci ildə Avstriyanın "Tal" nəşriyyatı tərəfindən "Qurban Səid" imzası altında çap olunmuş "Əli və Nino" romanının müəllifi ilə bağlı gizli məqamların araşdırılmasına həsr olunmuşdu. "Azərbaycanın ən məşhur romanı "Əli və Nino"nu kim yazıb? Ədəbiyyat biznesi" adlanan həmin sayda romanın əsl müəllifinin Yusif Vəzir Cəmənzəminli olduğu təsdiqlənirdi.

İlk baxışda mənə olduqca adi görünən bu ecazkar roman ətrafında araşdırmalara Azərbaycanın YUNESKO-dakı nümayəndəsi Ramiz Abutalıbovun təklifindən sonra başladım. Gecə yarısına qədər internetdə aparılan araşdırmalarla keçən üç ay ərzində romanın 21 dilə tərcümə olunduğunu aşkar-

likləri, avtobiografik öçerkləri və hekayələri ilk dəfə ingilis dilinə tərcümə olunacaq.

– Azərbaycanın incəsənət və ədəbiyyat aləmində dostunuz, həmsöhbətiniz varmı?

– Azərbaycanlı dostlarımla sayı yətərinədir. Bu yaxınlarda ingiliscə kitabını təqdim etdiyimiz Vaqif Səmədoğlu ilə 1996-cı ildən tanışam. Dostluğumuz uzun illərdir davam edir. Azərbaycanın böyük oğlu, mərhum Prezident Heydər Əliyevi, demək olar, bütün xarici səfərlərində müşayiət etmişəm. Onun Amerikaya ilk rəsmi səfəri zamanı nümayəndə heyətinin tərkibində yeganə əcnəbi vətəndaş mən olmuşam. Qaçqın düşərgəsində böyüyən uşaqlardan tutmuş deputatlara, yazıçılara, musiqiçilərə qədər bütün sahələrdə dostlarım, həmsöhbətlərim var.

– Azərbaycan mətbəxinə sevdiyinizi deyirlər. Xoşladığınız yemək, ya şirniyyat hansıdır?

– Yoldaşım çox gözəl yemək bişirir. Daha çox Təbriz mətbəxinə üstünlük verir. Mən özüm yemək bişirməyi yox, dadına baxmağı xoşlayıram (gülür). Vegetarian deyiləm, amma tərəvəzi, yüngül qidaları daha çox sevirəm.

Dəniz məhsullarına, balıq yeməklərinə də üstünlük verirəm. Ləvəngi isə balıq yeməklərinin ən gözəlidir. Səbz-plovu da qeyd etməsəm, olmaz.

– Kitabının təqdimatında Vaqif Səmədoğlu dedi ki, Amerika poeziyasına yeni şair qazandırdı, onun şeirlərini oxuyandan sonra siz də şeir yazmağa başlamısınız...

– Vaqif bir az şişirdir, özümə heç vaxt şair deməmişəm. 2003-cü ildə Amerikanın İraqa hücumundan sonra cızma-qara eləməyə başlamışam. İranda, Yunanıstanda, eləcə də, bir çox başqa ölkədə yaşamışam, səyahətlər etmişəm. Bir dəfə Quahibo hinduları haqda film çəkmək üçün Cənubi Amerikaya getmişdik. Vur-tut yüz nəfərlik qəbilənin gündəlik həyatını lentə köçürürdük. Bir gün qəbilə üzvü olan yaşlı kişi ilə söhbət əsnasında "25 ölkədə olmuşam" dedim. Oxumağı-yazmağı bilməyən o kişi mənə diqqətlə baxıb soruşdu: "Axtardığımı tapa bildin?" Bu sözdən elə təsirləndim ki, otağıma qayıdan kimi yazmağa başladım.

– Azərbaycana tez-tez gəlirsiniz. Hər gəlişinizdə hansısa yeni mənəzərə ilə rastlaşırsınız?

– Əlbəttə. Pozitiv dəyişiklikləri hamı görür. Azərbaycanı sevən adam kimi mən neqativ halları vurğulamaq istəyirəm. Azərbaycan gənclərinə daha çox oxumağı, daha çox düşünməyi tövsiyə edirəm. Gənclikdə dəyişmək, inkişaf etmək asan olur. Azərbaycanda istedadlı insanlar, işıqlı ideyalar olduqca çoxdur.

Leyla ƏLİYEVƏ

Bu reportaj mənim üçün çox önəmli idi, amma tapşırıq qəfil olduğundan hazırlaşmağa vaxt tapmamışdım. Üstəlik, gecikdiyim üçün səhər tezdən hadisə yerinə qaça-qaça gəldim; yuxudan da qaça-qaça ayıldım. Deyəsən, əvvəlcə vədələşdiyimiz görüşün həyəcanı, Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin dram nəzəriyyəsi müəllimi Aydın Dadaşovun zəhmli, sonra da yuxu basmışdı məni. Aydın müəllim onlayn söhbətimizdə: "Gəl kinostudiyaya Məsləhət Şurasının iclasına, problemlə daha yaxından tanış ol. Jurnalisti ayaqları yemləyir", demişdi.

Məsləhət Şurasına kimlərin toplaşdığını deyim: "Azərbaycanfilm"-in direktoru Müşfiq Hətəmov, baş redaktoru Ayaz Salayev, "Babamın babasının babası", "Məkanın melodiyası", "Şəhərli biçinçilər", "Özgə vaxt" kimi neçə-neçə bədii filmin ssenari müəllifi Ramiz Rövşən, "Babək", "Nəsimi", "Nizami" kimi tarixi filmlərin quruluşçu rəssamı Mais Ağabəyov, "Sonuncu dərs", "Təhminə", "Ad günü" filmlərinin operatoru Kənan Məmmədov, "Dramaturgiya", "Ssenari yarıdıcılığı", "Kinoşünaslıq" dərslərinin müəllifi Aydın Dadaşov.

Onlar "İçərişəhər" filminin quruluşçu rejissoru İlqar Safatı "dara çəkməyin" hazırlığını görürdülər.

Bəli olduğu kimi, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin sifarişilə "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında ssenari müəllifləri Təhminə R.Cəbrayıl və İlqar Safat, operatoru Luca Coassin, quruluşçu rəssamı Büttünay Haqverdiyev, icraçı prodüseri Ülvi Qasimov, prodüseri Müşfiq Hətəmov olan "İçərişəhər" tammetrajlı bədii filminin çəkilişlərinə başlanılıb.

Gənc qızın Qarabağ müharibəsi veteranına sevgisindən bəhs edən filmin sınaq çəkilişləri əsasında aktyor, məkan seçimi, çatışan-çatışmayan başqa cəhətlər Məsləhət Şurasında müzakirədən keçiriləcəkdi.

Şura üzvləri filmin eskizlərinə, seçilən məkanların fotolarına baxandan sonra sınaq çəkilişini izləmək üçün qaranlıq zala üz tuturlar. Ekranıdan tanınmış üzvlərdən Mehriban Zəkini, Firdovsi Atakişiyevi və hələ tanınmadığımız Təhminə Cəbrayılı görürük.

Firdovsi Atakişiyev Qarabağ müharibəsində iştirak etmiş, həbsxana həyatı yaşamış 40-45 yaşlı Rafaeli, Təhminə Cəbrayıl ondan yaşca xeyli kiçik olan sevgilisi Arzunu, Mehriban Zəki isə Arzunun anası rolunu canlandırırlar.

Rolların dialoqu başlanan kimi zalda pıçpıç düşür. Deyəsən, İlqar Safatın işi yaman çətin olacaq. Beləliklə, Müşfiq Hətəmov meydanı tənqidə verir:

- Burda özümüzlük, gərək bütün tənqidi fikirlər deyilsin ki, praktik faydası da olsun.

Müşfiq müəllim "özümüzlük" deyəndə içəridə bir jurnalistin də olduğunu yəqin unutmuşdu...

"Aktyor manekendir"

Aydın Dadaşov:
- Məsləhət Surası işinə uzun fasilə verdiyindən birbaşa çəkilişə hazırlıq barədə danışmaq. İlqar Safat dünyaya kinosuna bələddir, komanda yığa bilir, ssenari ilə işləməyi bacarır. Kinonun menecmenti də iki təməl üzərində qurulub: planlama və təhlil. Bu, həm ssenariyə aiddir, həm də filmin özünə. Sınaq çəkilişində hər rola cəmi bir aktyorun təqdimatından belə görünür ki, rejissor bizə seçim imkanı yaratmışdır. Yəni rejissor artıq seçimini edib.

Kino nəzəriyyəçisi Lev Kuleşov, elə onun tələbələrindən olmuş Tofiq Tağızadə üçün də aktyor müəyyən bir fikrin həyata keçirilməsində rol almış manekendir. Əgər rejissor təkidlə bu aktyorları seçirsə, ona diktdə eləyə bilmərik. Ancaq dialoqlarda sözlər adamların ağızından tökülür.

"İçərişəhər" üçün xilaskar axtarışı

Müşfiq Hətəmov, Ramiz Rövşən, Aydın Dadaşov, Ayaz Salayev bir yerə toplaşdılar

Ana rolunda aktrisa Mehriban Zəki yerindədir, yüksək gərginliyi hiss etdirir, hadisəlidir. Epizodla yox, montajla, mizan-kadrla işləməyə üstünlük verməsi İlqar bəyinin mövcud filmlərinin səciyyəvi cəhətidir, aktrisa da bütün bu tələblərə cavab verir.

Fakturası ilə dünyanın hər üzünü görmüş tipajı doğruldan Firdovsi Atakişiyevin daxili monoloqu sxematik görünür. O, peşəkar aktyordur, televiziya təcrübəsi var, arasıra filmlərə də çəkilib. Ancaq təklif olunan vəziyyətə reaksiya sayılan daxili monoloqunun monotonluğu səbəbindən ekrandan gələn enerji azalır.

Təhminədə Müqəddəs Məryəm imici var, zərifdir, məsumdur, elə bu səbəbdən də rejissor bu rol üzərində çox işləməlidir. Əsas rollardan birini oynamaq uzaq məsafəyə qaçışa bənzəyir. Bu gənc qız isə yüz metrlik qaçışa yararlı ola bilər. Uzaq məsafəyə qaçmağa qızın bəlkə də gücü çatmayacaq.

Onun əsas ideya sahibi, üstəlik, rejissorla birgə ssenari müəllifi olması fərdi üslubun üzə çıxmasına, son nəticədə müəllif kinosunun yaranmasına təkan verə bilər.

"O qızı birinci dəfə görürəm"

Kənan Məmmədov nə deyir?
Deyir ki, İlqarın imkanlarına bələddir, filmin uğurlu alınacağına ümid eləyir: "Ancaq bu, sınaq çəkilişi yox, rejissorun qəbul etdiyi aktyorların təqdimatıdır. Başa düşürəm, qeyri-peşəkar operator çəkib. Amma aktyor təqdimatı üçün çəkiliş bir az başqa cür aparılır. Biz burda aktyorların üzünü, iztirabını görməliyik. Ancaq anayla Rafaelin dialoqu ümumi planda çəkilib.

Kamera keyfiyyətsizdir, fokus yoxdur, bu barədə ümumiyyətlə danışmağa dəyməz. Amma mən nədənsə Firdovsiyə inanıram. İş yaxşı getsə, o, qəhrəmanı yaradaçaq. O ki qaldı qıza, onu birinci dəfə görürəm. Onda müəyyən saflıq var, amma sınaq üçün başqa üç-dörd aktrisa da tapmaq olardı. Nədənsə ssenaridə də, fotoşəkillərdə də İçərişəhərin simasını görmədim. Bu, məni narahat edir. Axı filmin adı "İçərişəhər"dir...

"Mehriban Zəki divar kimi dayanmışdı"

Söz verilir Mais Ağabəyova:
- Hər şey ssenariyə, dramaturgiyaya bağlıdır. Mən şəkillərə baxdım, İçərişəhərin obrazını hiss etmədim. Sınaq çəkilişi estetik zövq verməlidir, o estetik zövqü duymadım, aktyorların heç birində qiğılıcım görmədim. Mehriban Zəki divar kimi dayanmışdı, bəlkə rolu bunu tələb edirdi...

Zənnimcə, çəkiliş məkanındakı çəhrayı, yaşıl rənglər lazım deyildi. Rənglər kinosınaqda fikri tamam öldürür. Orda əsas olan İçərişəhərin yığcam ab-havasının göstərilməsidir. Qapalı məkanda film çəkmək olmaz. Mən Büttünayın imkanlarına bələddəm. Həmin məkanda gözəl dekorasiya ələmək olardı, amma qapalı məkan imkanları məhdudlaşdır.

Film insan faciəsini əks etdirir. Psixoloji-dram filminə aktyorların statikliyi yolverilməzdir. Geyimləri bəyənmədim, geyimdən gərək obraz oxunsun.

"İçərişəhər görünmədi"

Danışır Ramiz Rövşən:
- İçərişəhər filmində tarixi yer kimi göstərilməməlidir, obrazın daxili mənzərəsi ilə səsləşməlidir. Firdovsi Atakişiyev intelligentdir və bunu gizlədə bilmir. Özü də yorğun intelligent...

Bəri başdan deyim ki, Qarabağ müharibəsi iştirakçısını müxtəlif aspektlərdən yaratmaq lazımdır, onların sonrakı taleyi qəribə olur. Eləsi var özünü tapır, eləsi də var hər şeyini itirir. Müharibə insan həyatında həlledici rol oynayır. Bu, Azərbaycan kinosuna gətirilməlidir.

Sınaq çəkilişinə baxanda elə hiss olunur ki, ssenari rusca yazılıb, tərcümədir. Yazı başqa şeydir, danışmaq başqa şey.

Aydın Dadaşovun rep-likası:

"Bu rejissor xarici bazara iddialıdır deyərək filmin taleyini ingiliscə alt yazı həll eləyəcək..."

Ramiz Rövşən:

- Mehriban Zəki gözəl aktrisadır, oynayıb, oynadıqca xarakterini, necə adam olduğunu göstərir. Özü də roldadır, obrazı birmənalı yaratmır. Təhminənin fakturası yaxşıdır, ancaq onda aktyorluq qabiliyyəti görmədim. Bir filmi, bir rolu apara biləcəkmiz?

Deyirsiniz, İçərişəhəri italyalı operator çəkəcək. O, İçərişəhəri tanıyırmı? Onda İçərişəhər ovqatı varmı? Biri var reklam üçün çəkəsən, biri də var onu içəridən çəkəsən...

"Sonra bir-birimizə göz vurmayaq"

Ayaz Salayevi eşidirik:

- Mənə elə gəlir, kiməsə həqiqətən uğur arzulayırsınızsa, özümüzü sərt aparmalıyıq ki, film çəkildəndən sonra bir-birimizə göz vurmayaq, müəllifin dalınca danışmayaq. İndidən özümüzlük dost kimi aparsaq, gərək sərt danışaq. Düşünürəm ki, İlqar Safatın üzünə çox çətin vəziyyət düşür, çox çətin...

Dünya kinosunda çox az hallarda zəif ssenari əsasında gözəl film çəkilib. Açıq, hələlik ssenarini xilas edəcək bir şey görmədim. Başlıca problem baş qəhrəmanın seçimidir. Nəyə görə qız o biri oğlanı yox, məhz Rafaeli seçir - bu, aydın görünməlidir. Bizdə aktyor anbarındakı tipajlar hamısı kənd adamlarıdır. Sürücünü, satıcıyı oynaya bilərlər, ziyalıyı yox. Firdovsi nadir sifətdir ki, eynək taxmaqla professorla da, rəssamla da oxşaya bilər.

Ancaq Firdovsi bu suala cavab verə bilmir. Cavab verə bilirdi Fəxrəddin Manafov!

Fikirlər toqquşur...

Ramiz Rövşən:

- Təxminən anayla yaşlı bir adam onun qızını sevir. Gəlin buna həyat kimi baxmaq. Film qurtardı, onlar getdilər. Hara getdilər? Bu yerdə situasiya çətinləşəcək. Bu situasiyadan dahiyənə film də çəkmək olar, onu heç nə ələmək də. Çətinlik - çəkəsən və inandırasan...

Aydın Dadaşov:

- Ssenaridəki situasiyanın cavabını Şekspir verib - Otellonun Dezdemonaya vurulması ilə. Otello modelində cavab belədir: o, məni keçirdiyim əzablara görə sevdi, mənsə onu dərdimə şərik olduğuna görə.

Ayaz Salayev:

- Bu oğlanın dərdi nə dərdidir?

Aydın Dadaşov:

- Müharibədə dəfələrlə ölümü görüb, həbsxanada olub.

Ayaz Salayev:

- Mənim də anam, qardaşım ölüb. Nə olsun, dərddir bu?

Aydın Dadaşov:

- Xəyalpərəst gənc qızın yaşlı kişiylə vurulması üçün yetərlidir...

Müzakirə sona çatmaq üzrədir.

Müşfiq Hətəmovun sözü var:

- Əgər biz psixoloji-dram filmi çəkirsək, burda aktyorların hərəkəti yox, düşüncəsi vacibdir, düşüncənin hərəkəti görünməlidir. Qızı öz yaşında gedən anayla oğlanın qarşılaşması elə bir hadisədir ki, bu qarşılaşmada hər bir addım görünür. Rejissorun istedadına inanıb deyirəm ki, o, hələsində gələcək.

Bir məsələ var, istehsalçı kimi məni düşündürür. Festivala göndirilən film canlı səsə yazılıbsa, bütün qapılar üzünə açıqlar. Amma biz filmin səsinə canlı yazsaq, sizcə, səhər tənqiddə maruz qalmaqacağıq ki?

Ramiz Rövşən:

- Canlı səsə kim oynayacaq? Mehribandan başqa heç kim.

Beləcə, filmin sınaq çəkilişi peşəkarların diqqətinə çəkildi. Onlar öz sözlərini dedilər, narazılıqlarını bildirdilər. Tamaşacının razı, yoxsa narazı qalacağını isə İlqar Safatın bu qədər çək-gevirdən sonra ortaya qoyacağı iş göstərəcək.

Uğurlar, İlqar Safat! İnanırıq ki, "İçərişəhər"i xilas edəcəksiniz...

P.S. Sağollaşmaq ayrılıqda Aydın müəllim maraqlı bir təklif verdi. Dedi ki, Dövlət Film Fondu "Kino+" qəzetinin və "Fokus" jurnalının nəşrini bərpa etməklə, menecmentin əsası sayılan planlama və təhlilin reallaşmasına təkan vermiş olar...

Ötən həftə Muzey Mər-kəzi Rusiyadan olan görkəmli kukla ustası Aleksandra Kukinova-nın "Çinidən kuklalar" sərgisinə ev sahibliyi etdi.

Peşəkar kukla ustası Aleksandra Kukinova çoxdan unudulmuş bu sənətə ikinci həyat verib. O, Moskvada anadan olub, məktəbi bitirdikdən sonra səhnə qrafikası və teatr kostyumu sənəti üzrə təhsil alıb. İncəsənətdə ilk addımlarını da teatr rəssamı kimi atıb, müxtəlif teatrlarda səhnəyə qoyulan 11 tamaşaya rəssamlıq edib.

Əvvəllər bu işə sadəcə hobb kimi yanaşan Aleksandra ilk kuklalarını boş vaxtlarında düzəldib. Moskvanın art-mağazalarına təqdim edilən həmin kuklalar maraqla qarşılanıb və bir neçə günə satılıb. 1989-cu ildə Kukinova Rusiyada kukla istehsalı üzrə ixtisaslaşan ilk şirkəti – "Aleksandra"-nı yaradıb. Şirkət get-gedə yüzdən çox işçinin – rəssam, heykəltəraş, dizayner, krujevaçı dərzisi, hətta silah ustalarının çalışdığı mötəbər müəssisəyə çevrilib.

Kuklalar yüksək keyfiyyətli çinidən düzəldilir. Kukinovanın zərif çini işlərində biskvit kimi çox mürəkkəb texnikadan istifadə olunur. Kostyumlar təbii ipək və krujevadan hazırlanır. Zərif iş əllə vurulan naxışlar, aplikasiyalar, vintajlı faktura, tikmə, straz, muncuq və xırda zərgərlik məmulatlarıyla tamamlanır.

Müəllifin Bakıdakı sərgisində tamaşaçılara 13 çini kukla, eləcə də çini miniatürlər kolleksiyası təqdim olundu. Sərgi çərçivəsində gətirilmiş "Venesiya maskaları" dəsti Bakıda ilk dəfə nümayiş etdirilirdi. Ekspozatlar arasında satışa çıxarılmayan kuklalar yalnız həmin kolleksiyadan olan nümunələr idi. Kukinovanın altı aydan bir ilə qədər müddətə hazırladığı kuklaların qiyməti 1400 manatdan başlayır.

Onun hazırladığı səkkiz Venesiya maskasından altısı kolleksiyada öz əksini tapmışdı. Maskaların ən məşhuru – "Vəba həkimi" sərgi iştirakçılarını çox maraqlandırır. Orta əsrlərdə Venesiyada dəhşətli vəba xəstəliyi at oynatdığı zaman uzunburun maska geyinən həkimlər həmin maskaların içərisində müxtəlif otlar və yağlar saxlayar, bu yolla özlərini xəstəlikdən qoruyarmışlar. Sərt qara parçadan tikilmiş uzun plaş geyinən, əllərində çubuqla gəzən həkimlər xəstələrə toxunmazmışlar.

İllər keçəndən sonra vəba həkimi obrazı Venesiya karnavallarının sevimli qəhrəmanına çevrilib. Maska olduğu kimi qalsa da, plaş müxtəlif bəzək əşyaları və ornamentlərlə zənginləşdirilib.

Sərgidə ən populyar Venesiya maskalarından olan "Bauta" da nümayiş etdirildi. Qabarıq burunlu maska ilk baxışda qorxulu görünür. Venesiyada onu hamudan gizlənməyə çalışan məşuqlar taxarmış. Səsi dəyişdiyi və bədən quruluşunu gizlətdiyi üçün bu cür maska taxan adamı tanımaq olmazmış. Məşuq bu maskanı çıxarmadan rahatlıqla yemək yə, şərab içə bilirmiş. Aleksandra Kukinova çinidən hazırladığı "Bauta"ya özünəməxsus əlavələr etmişdi.

"Vəba həkimi"

Bakıda

Rəqqasə

Payız günləri

Matias

Kora Lora bacıları

Bauta

Aqnessa

Vera Xolodnaya

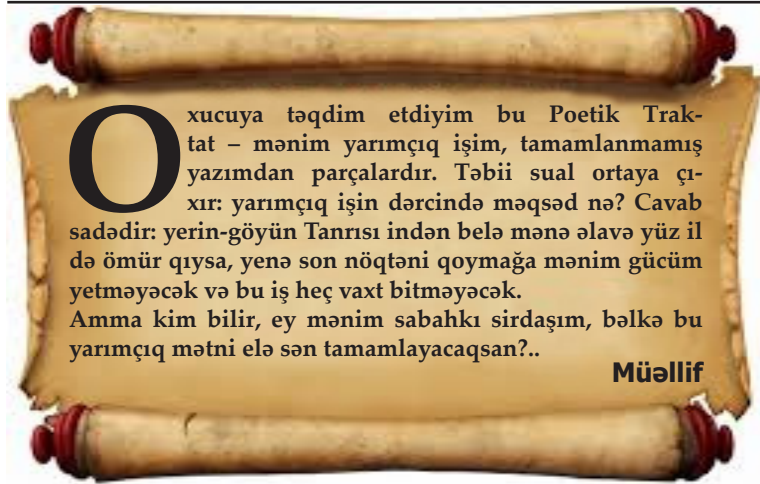

Çexovun "İt gəzdiren xanım" hekayəsinin personajını əks etdirən "Bağda gecə", fəsil rəngində geyinmiş qadın obrazı olan "Payız günləri", səssiz rus kinosunun ulduzuna həsr edilmiş "Vera Xolodnaya", ötən əsr Avropasında yaşamış real insanlar sənət dili ilə canlandıran "Rəqqasə", "Kora Lora bacıları" kimi işlərdə təcəssümünü tapmış surətlərin canlı olmadığına inanmaq çətin idi.

Muzey rəhbərliyinin sözlərinə görə, üç gün davam edən sərgiyə xeyli gələn olub. Amma kuklarla bağlı tarixi faktlardan, incə məqamlardan danışan bələdcilər, kolleksiya Rusiyadan gəldiyinə görə rusdilli tamaşaçıların sərgiyə daha çox maraq göstərdiyini də vurğuladılar.

Leyla ƏLİYEVA

Oxucuya təqdim etdiyim bu Poetik Traktat – mənim yarımçıq işim, tamamlanmamış yazımdan parçalardır. Təbii sual ortaya çıxır: yarımçıq işin dərcində məqsəd nə? Cavab sadədir: yerin-göyün Tanrısı indən belə mənə əlavə yüz il də ömür qıysa, yenə son nöqtəni qoymağa mənim gücüm yetməyəcək və bu iş heç vaxt bitməyəcək. Amma kim bilir, ey mənim sabahkı sirdaşım, bəlkə bu yarımçıq mətni elə sən tamamlayacaqsan?..

Müəllif

...Gecənin zülmət qaranlığında ağ kağız üzərində kölgəsi gəzişən gözəgörünməz əlin Tanrıya ünvanladığı sevgi məktubuna son nöqtə qoyularkən ağ vərəqdəki qara nöqtədən də ufacıq olan Qarışqa qaranlıq meşədəki ən hündür ağacın bir yarpağından o birinə adlayır...

I SONET (səs)

Hər şeyi bilən Allah!
Qaranlıqda ayağımın izini görən Allah!

Yarpağında dənəxdim –
duyan deyilsən mənə;
İpimi çox buraxdın –
yiyəm deyilsən mənim...

Mən bir sağır qarışqayam,
mən bir sütlü qarışqa –
qara-qara qarışqalar
cəmdəyimə daraşmış;

Mən bir fağır qarışqayam,
mən bir zəlil qarışqa –
alnim cız-cız, qırıq-qırıq,
üzüm-gözüm bürüşmüş...

Hər şeyi bilən Allah!
Qaranlıqda ayağımın izini görən Allah!

Qayışım-qaytanım yoxdu –
yüyən deyilsən mənə;
Mələyim-şeytanım yoxdu –
ayan deyilsən mənə...

İnkir yazan,
Minkir pozan alnumın
cıyıqları bir-birinə qarışmış;

Neçə sözü
soldan sağa pozulmuş,
neçə hərfi sağdan sola sürüşmüş...

Hər şeyi bilən Allah!
Qaranlıqda ayağımın izini görən Allah!

Nə bəndim var, nə çəpərim –
cığırından azmışam;
Əvvəlimdən yox xəbərim –
axırımdan azmışam...

II SONET (əks-səda)

Mən bir qara qarışqayam,
mən bir kifir qarışqa –
mən gözlərə fil görünən
yayıq, tifil qarışqa...

Mən bir tifil qarışqayam,
qarış-qarış boyum yox;
Hər yerdə, hər qarışdayam,
heç yerdə heç nəyim yox...

Mən hamıdan aşağıyam,
mən hamıdan dərinə –
cığırımın sonundayam,
çuxurumun dibində;

Quyumu dərin etmişəm –
əlim çıxıb ipindən;
Dualarım çatmır sənə
bu çuxurun dibindən...

Kimsədən diləyim yoxdu,
kimsədən gileyim yox;
Yer üzündə yerim yoxdu,
Göy üzündə göyüm yox –
mən bir veyil qarışqayam,
mən bir səfil qarışqa...

Səfil-səfil, veyil-veyil,
nə yerdə, nə göydəyəm;
Yaratdığın gündə deyil,
unutduğun gündəyəm!

Bir qara qarışqış kimiyəm –
qar-yağıştək əridiyim,
itdiyim bu çuxurda...

Bu çuxurda hamı məndən iridir,
mən hamıdan sısqası;
Bu cığırda hamı məndən diridir,
mən hamıdan ölüvay, axsağı...

Halım yoxdu
çığırmağa-bağırmağa,
çağırmağa dilim yoxdu –
haqqım yoxdu cıncırımı çıxarmağa...

Ağır-ağır bu yerişlə,
fağır-fağır bu duruşla,
varım-yoxum bu qəpiklə, bu quruşla –
mən bir həqir qarışqayam,
mən bir fəqir qarışqa...

Bircə hovur
nəfəsini dərmədən,
bircə kərə büdrəmədən, durmadan
qovan sənə – gah o,
gah da bu küncə;

Bu qan-tərin,
bu tər-qanın içində,
qəfəs-qəfəs bu zindanın içində
qaçan mənəm – çərləyincə... ölünəcə!

Ovunmağa
zərrə qədər ümid yox –
qovulmaqdan canımda hey qalmayıb;

Dağ qalmayıb mən aşmayan,
düz qalmayıb mən keçməyən –
mən uçmayan bir tikə göy qalmayıb!

VII SONET (əks-səda)

Ovcum sənə,
ovun mənəm –
qolumda qandal yarası,
canımda çarmıx həvəsi...

Dustağın,
girovun mənəm –
kürəyimdə ağır xaçım,
qulağımda əzan səsi...

Mən bir qara qarışqayam –
qanad açıb uçmayan;
Səndən bircə qarışdayam –
hara qaçam-qaçmayam...

Başım üstə dar ağacım,
boğazımda ilgəyim;
Darta bilmirəm bu xaçı –
ovuclarım göynəyir...

Qarım ac, qanadım qırıq,
üstüm-başım çirklidir;
Bircə qarış aralı dur –
cındırımdan cin hürkür!

...Tanrı düşünür: Şairin sərtliyində səmimiyyət, səmimiyyətində sevgi var – bu sərtlik onun içindəki qorxudan yox, sevgidən yoxdur; cəsarətinin sirri də bundadır! O mənə mənə onu tanıdığımdan yaxşı tanıyırmış; mən onu gördüyümdən yaxşı görürmüş! Mən onu yalnız qarışqa gözündə görmüşəm, ona həmişə qarışqa kimi baxmışam – bir ufacıq, bir kiçik qarışqa kimi....

VIII SONET (səs)

Gecədən ta sübhədək
Həqq də mən idim, Şəkk də mən!
Göydən enmiş sübhətək
Tək də mən idim, Yek də mən!

Həqq olan şey Şəkk deyildir, bəs nədir?!
Tək deyildir, Yek deyildir, bəs nədir?
Həqqə Şəkk etdim, mənə Həqq bildilər –
Həqq olanla Şəkk olan bir nəsnədir!

Həqqi dandım!
Şəkkə uymuş Şər mənəm!
Ulu Tanrım!
Şəkk gətir, Məhşər mənəm!

Şükr edən mən –
küfr edən Şükran da mən!
Küfr edən mən –
Şükr edən Küfran da mən!

Yandı canım!
Həqqə Şəkk bir candadır – bir nəsnədir!
Ya gümanım!
Təklə Yek bir canda əlbir nəsnədir!

IX SONET (əks-səda)

Gecədən ta sübhədək
dövr onun dövrüdü var,
dövrün onun dövrüdür;
Göydən enmiş sübhətək
küfr onun küfrüdü var,
küfran onun küfranıdır!

Zilli zülmətdən betər –
qövr onun qövrüdü var;
Zülmü zillətdən betər –
cövr onun cövrüdü var;
cövlən onun cövlanıdır!

Şövrq onunundur, zövrq onun –
bir rəhmi, bir rəhmanı yox,
div kimi min canı var,
divan onun divanıdır!

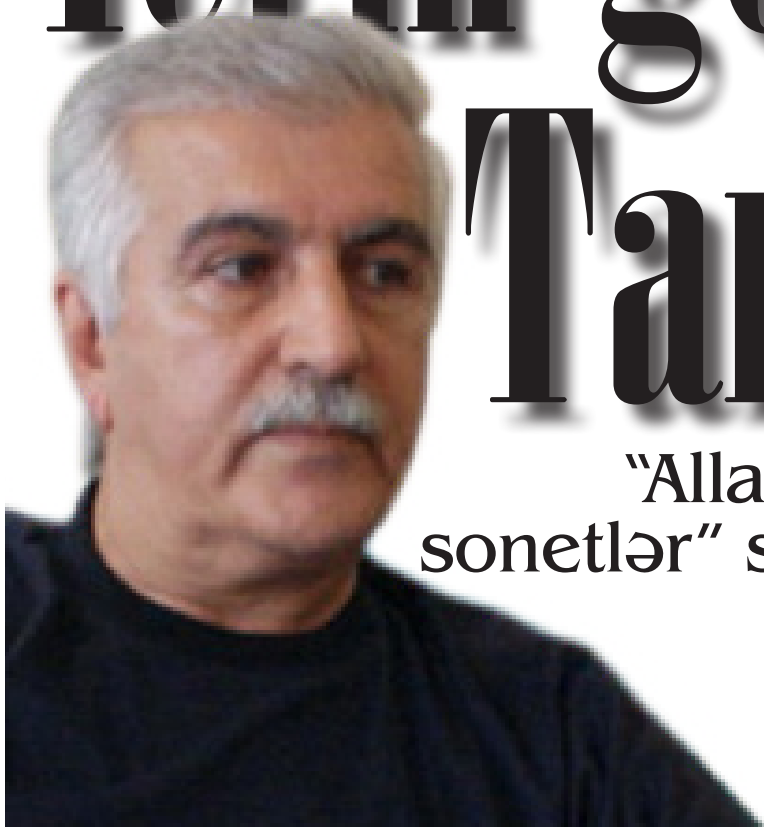
Hökm onun, fərman onunundur;
mey onun, meydan onun –
tövr onun tövrüdü var,
tufan onun tufanıdır!

Dərd onun, dərman onunundur;
cin onun, şeytan onun –
can onun, cəllad onun,
qurban onun qurbanıdır!

Gecənin sübhə kimi
dəhşəti vəhşətdi ki var –
çölü zülmət, içi zillət
və məşəqqətdi ki var!

Ulu Tanrım!
Bu – qiyamət günü, məhşər anıdır!
Sur onun, şeypur onun –
yer-göy ölüm zindanıdır!

Yerin-göyün Tanrısı

“Allahsız və ilahi sonetlər” silsiləsindən

V SONET (əks-səda)

Qovan sən,
qovulan mənəm –
kəsilən, soyulan mənəm;
qarışqatək qanı axan,
quş kimi sağılan mənəm!

Qovan sən,
qovulan mənəm –
uçmaqdan yorulan mənəm;
qarışqatək təza qanad çıxaran,
quş kimi qanadı qırılan mənəm!

Bu ağ varaq qaşdan-qaşa uçunca –
daşlanan mən, tapdanan mən,
qaçan mən;

Bu son yarpaq qırılınca, düşüncə –
son şairin ruhu kimi
göy üzündə uçan mən...

...Tanrı gecənin qatı zülmətində
öz hücrəsinin gizlin guşəsinə çəkilib
Şairin təcəco yazıb bitirdiyi, mələk-
lərin sevinə-sevinə gətirdiyi müna-
catı oxuyarkən Qarışqanın qaranlıq
meşədəki ən hündür ağacda bir yar-
paqdan o birinə keçməsindən xəbər
tutmayıb; bu ani (və küfran!) hərə-
kat sevgi məktubuna aludə olmuş Tan-
rının gözündən-nəzərindən yayınıb...

VI SONET (səs)

Bir ayrısı, özgəsi yox
bu kökdə, bu biçimdə:
Ayağımın izi yoxdu,
buyuzlarım içimdə!

Mən bir qara qarışqayam –
azdım, çəddim, karıxdım;
Mən cəhənnəm aşıqiyəm –
cənnətimdə dənizim...

Tələndən sivişib çıxdım,
tələsiz ovladın mənə;
Cələndən sürüşüb çıxdım –
cələsiz ovladın mənə!

Tilov atdın – tilovladın,
Cilov tapdın – cilovladın;
İncilənlə ayağımdan buxovladın,
Tövrətinlə başımı tovladın mənim!

Yol getməyə başqa yol yox yolumda,
olan yolum – bu cığırda, bu cığır;
Bu cığırda əvvəl mən də, sonum da,
nə karəyəm cızığımdan –
cığırından çıxmağa?!

Bu cığırda mənim solum-sağım da,
sağım-solum – bu cığırda, bu cığır;
Heydən düşüb əlim də, ayağım da –
gücüm yoxdu bu cığırın
axırına çıxmağa...

...Qarışqaya azadlıq bəxş etmiş gö-
zəgörünməz əlin kölgəsi dübarə irəli
uzanıb, şamı astaca söndürür – lal
gecənin qatı qaranlığı qara masa üz-
rindəki yeganə həyat işartısından (ağ
vərəqdən) məhrum olmuş dünyam öz
nəhəng ağuşuna alır...

IV SONET (səs)

Qovan sənə –
daş götürüb, ha qovduqca
qovan sən;

Qaçan mənəm –
baş götürüb, ha qaçdıqca
qaçan mən...

Dırnaqlarım qopuq-qopuq,
topuqlarım didilmiş;
Dizim gömgöy, çarıq-çarıq,
lələklərim ütölmüş...

İstim-tüstüm
çuxa-çuxa tərəmədən
təpərimdən damcı əsər qalmayıb;
daş qalmayıb atılmasın dalımda,
qanadıma tuş gəlməyən
bircə kəsək qalmayıb!

Yerini bilməyim yoxdu –
deyənlə deyilsən mənə;
Dərdimi bölməyim yoxdu –
həyan deyilsən mənə...

Hər şeyi bilən Allah!
Qaranlıqda ayağımın izini görən Allah!

Yerini soruşmuram –
Yerimi də soruşma;
Mən bir qara qarışqayam –
Tanrım, məni bağışla...

...Gecənin zülmət qaranlığında, şamı-
cırağı sönmüş qara masanın üzərində
ağaran vərəq və qaranlıq meşədəki ən
hündür ağacın ən xırda yarpağından
sürüşüb ağ vərəqin üstünə düşmüş ufa-
cıq-kiçicik Qarışqa... Gözəgörünməz
əlin qara kölgəsi irəli uzanıb sönmüş şa-
mı yandırır – cırağın şöləsi qatı zülmə-
tin bağrında parlaq bir şırım açır; masa
üzərindəki vərəq küləyin havaya uçur-
duğu yarpaq kimi dümağ nur zolağının
içində şam işığının aydınladığı qaranlıq
göylərə pərvazlanır...

III SONET (səsin astar üzü)

Mən bir qara qarışqayam –
səndən bircə qarışdayam,
səndən bircə qarışda...

Yüküm çəkimdən ağırdı –
fil də çəkməz mən çəkdiyim bu yükü;
Yolum təkcə bu cığırda –
bu cığırın mən bilirəm
hər kikini-bikini...

Fələk qarğamış kimiyəm –
qar-qamıştək bitdiyim bu cığırda;

Asif Hacıoğlu 1960-cı il aprelin 3-də Gürcüstanda, Borçalı mahalının Sarvan şəhərində anadan olub. 1982-ci ildə Bakı Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirib. 1986-cı ildən Bakı Slavyan Universitetində (o zamanı M.F. Axundov adına Azərbaycan Pedaqoji Rus Dili və Ədəbiyyatı İnstitutu) müəllim kimi fəaliyyətə başlayıb. Rus ədəbiyyatı tarixi kafedrasında müəllim, dosent işləyib. 1992-ci ildən ədəbiyyat nəzəriyyəsi kafedrasında çalışır, kafedranın professorudur. Ədəbiyyatşünaslığa giriş, ədəbiyyat nəzəriyyəsi, rus ədəbi tənqid tarixi, poetika, ədəbiyyatşünaslığın tarixi və metodologiyası fənlərindən mühazirə deyir, xüsusi seminarlar aparır. 1987-ci ildə namizədlik, 1998-ci ildə doktorluq dissertasiyasını müdafiə edib. 2000-2014-cü illərdə Bakı Slavyan Universitetinin tədris işləri üzrə prorektoru işləyib. 2014-cü il martın 17-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Sərəncamı ilə Bakı Slavyan Universitetinin rektoru təyin edilib. Əsərləri Rusiya, Türkiyə, Ukrayna, Bolqarıstan, Özbəkistan, Tacikistan və Gürcüstanda nəşr edilib. 200-ə qədər elmi əsərin, o cümlədən monoqrafiya və dərslər vasitələrinin müəllifidir. 30-a qədər dissertasiya işinə opponentlik edib, bir neçə doktorantın elmi rəhbəridir. Rus dilinə dəstək Beynəlxalq Pedaqoji Cəmiyyətinin (Moskva) təsisçilərindən biri (2004), həmin cəmiyyətin ekspert-konsultativ şurasının üzvü (2008), Moskva Humanitar Pedaqoji İnstitutunun fəxri professorudur (2006).

- Asif müəllim, Azərbaycanın nüfuzlu elm-tədris müəssisələrindən birinə rəhbərlik edirsiniz. Uzun müddət tədqiqatlarla məşğul olmusunuz, təbiətinizə görə yaradıcı adamsınız. İnzibati işlə yaradıcılığı necə uzlaşdırırsınız? - İnzibati işlə yaradıcılığı uzlaşdırmaq elə də asan deyil. Bunun müəyyən mənfəi və müsbət tərəfləri var. Şəxsin mənim nümunəmdə inzibati iş, təbii ki, universitetlə bağlıdır. Universitet tələbələrindən, müəllimlərdən, inzibati heyətdən ibarət böyük bir strukturdur, mövcud qayd-qanunlarla fəaliyyət göstərir.

- Universitetimizdə həmişə tələbələrin fikrinə, mövqeyinə hörmətlə yanaşılıb. Onlar idarəcilikdə iştirak edəblər, bir çox maraqlı ideyalar, təkliflər irəli sürüblər. Daim tədrisin təşkilinə, ictimai işlərə maraqlı göstəriblər, tələbə həyatı ilə, yeni texnologiyalarla, digər məsələlərlə bağlı fikir bildiriblər. Onlarla söhbətdə tədrisçən gördüm ki, bu günün tələbəsi artıq yetkin düşüncəli olan insandır, bəzilərinin öz ideyalarını həyata keçirmək üçün potensialı da var. Bu baxımdan belə gənclərin irəli çəkilməsi öz-özünə formalaşan fikir oldu. Çünki konkret vəziyyətə dəşməyə də, faktiki olaraq həmin işləri görürdülər. Tələbə olmaları baxmayaraq, əslində, universitet rəhbərliyinə müşavir kimi kömək edirdilər. Həm onları, həm də digər tələbələri həvəsləndirmək üçün belə bir təşəbbüsü irəli sürüldü, üç tələbə müşavir təyin olundu. Ən əsası, müəllimlər də, tələbələr də həmin gəncləri müşavir kimi ciddiyyətə qəbul edirlər, onları, açıq deyim, mənalı çox böyük köməyi dəyir.

- Rəhbərlik elədiyiniz təhsil müəssisəsi həm də Azərbaycan gənclərinin dünyaya çıxışını təmin edən universitetlərdəndir. Yəni hazırladığınız kadrlar təkcə slavyan dillərini yox, başqa dilləri də mənimsəyirlər... - Universitetimizdə Azərbaycan, eləcə də regionumuz, geniş mənada bəlkə də Şərqi bölgəsi və MDB üçün nadir sayılan dillər üzrə yüksək səviyyəli mütəxəssislər

“Dövr başa çatmamış bədii əsərə düzgün qiymət vermək mümkün deyil”

“Aydın yol” un suallarına Bakı Slavyan Universitetinin rektoru, filologiya elmləri doktoru, professor Asif Hacıoğlu cavab verir

- Slavyan Universiteti Azərbaycanda ən geniş beynəlxalq əlaqələri olan universitetlərdən biridir. Son illərdə hansı yeni əlaqələriniz yaranıb? - Bəli, Bakı Slavyan Universitetinin çox geniş beynəlxalq əlaqələri var. Dünyanın üç qitəsinə əhatə edən əlaqələr qurmuşuq. Avropada, Asiyada, Amerikada bizim tərəfdaşımız olan universitetlərlə əməkdaşlığımız daim dinamik inkişaf edib. Bu əlaqələr həm tədris, həm də elm sahəsini əhatə edir. Tələbələrimiz bir-biri ilə daim ünsiyyətdədir, bu məsələdə biz də öz yardımımızı əsirgəmirik. Slavyan xalqlarının mədəniyyətini, tarixini, ədəbiyyatını öyrəniş tədris etmək başlıca fəaliyyət istiqamətimiz olsa da, artıq neçə illərdir bir işi də görürük - başqa ölkələrdə Azərbaycan mədəniyyətinin, dilinin təbliği ilə məşğul olururuq. Bir sıra xarici ölkədə - Rusiyada, Ukraynada, Bolqarıstanda mərkəzlərimiz var. Həmin mərkəzlər uğurla fəaliyyət göstərir. Təxminən on il əvvəl biz xarici əlaqələr qurmağa cəhd edirdik, indi isə tamamilə başqa bir tendensiyanı şahidçilik. Azərbaycan çox ciddi maraqlı doğuran dövlətə çevrilib. Mən bunu real faktlara əsaslanıb deyirəm. Universitetimizə təkliflər gəlir ki, xarici ölkələrdə mərkəzlərimizi açaq. Polşadan, Hollandiyadan, hətta ərəb ölkələrindən Azərbaycan dilinin, mədəniyyətinin həmin ölkələrdə tədrisi ilə bağlı xahişlər gəlir. Yəni hazırda tərəfdaş tapmaq üçün xüsusi axtarışa ehtiyac yoxdur. Azərbaycanın iqtisadi güdrətinin, potensialının, nüfuzunun artmasının nəticəsidir ki, bunun sayəsində həm bizə, yaqın həm də respublikamızın başqa universitetlərinə müraciət edərkən əməkdaşlıq qurmaq istəyirlər.

- Tərcümə problemləri laboratoriyası fəaliyyət göstərir. Bütün bunlar təbii ki, öz bəhrəsini verir. Bizdə tərcüməşünaslıq həm tədrisdə, həm də praktik fəaliyyətdə geniş yer tutur. - Tərcümə problemləri laboratoriyası neçə il əvvəl çox maraqlı bir seriyanın nəşrinə başlamışdı: “Filoloqun kitabxanası” seriyasından dünya dilçiliyinin, ədəbiyyatının problemlərinə həsr olunmuş 100 kitabın çapı nəzərdə tutulurdu. Həmin kitablardan bəziləri artıq işıq üzü görüb. Bu əsnə davam eləyəcəkmi? - Həmin laboratoriyanın müdiri akademik Kamal Abdulladır. Dediyiniz seriya onun rəhbərliyi altında uğurla icra olunmağa layihədir. “100” rəqəmi burada rəmzi mənə daşıyır, həmin layihə çərçivəsində humanitar sahələr - dilçilik, məntiq, fəlsəfə, ədəbiyyatşünaslıq üzrə dünya elmində iş qoymuş mühüm əsərlərin orijinaldan tərcüməsi həyata keçirilir. Artıq bir çox kitablar, dediyiniz kimi,

Mərkəz artıq ilk kitablarını nəşr edib, “Xəzər” jurnalı, “Aydın yol” qəzeti çap olunur, Azərbaycan dilinin qorunması istiqamətində əməli işlər görülür. Tərcümə Mərkəzi ilə birgə hansısa layihələr həyata keçirmək barədə düşüncünüzü mü? - Tərcümə Mərkəzinin yaradılması Azərbaycanın gələcəyi üçün atılmış çox əhəmiyyətli addımdır. İstərdim ictimaiyyəti, eyni zamanda görkəmli ədəbimiz, yazıçı-tərcüməçi Afaq Məsudu, onun rəhbərlik etdiyi kollektiv Mərkəzin yaradılması münasibətilə təbrik edim. Əminəm ki, Afaq xanımın başçılığı ilə Mərkəzdə çox böyük işlər görülməkdir. Bakı Slavyan Universiteti, dediyim kimi, xeyli müddətdir həm kadr hazırlığı ilə, həm də praktiki tərcüməçiliklə məşğul olur. Bizdə bayaq haqqında danışdığımız laboratoriyadan başqa tərcümə nəzəriyyəsi və tərcümə kafedrası, tərcümə fakültəsi də var. Yəni bir çox sahələrdə bir çox kitablar, dediyiniz kimi,

görə, Azərbaycanda tərcümə işini slavyan dilləri üzrə tərcüməçilərlə zənginləşdirə bilərik. Şərqi Avropa dillərindən Azərbaycan dilinə və ya Azərbaycan dilindən həmin dillərə tərcümə də çoxdan vaxtı çatmış məsələdir. Uzun illər belə tərcümələr rus dili vasitəsilə edilib, kəmiyyət və keyfiyyət səhifəsindən üçüncü dilin araya girməsi məqsəduyğun deyil. Ancaq həmin ölkələrin zəngin ədəbiyyatı var, onların tərcüməsinə biz də qoşula bilərik. Əminəm ki, Tərcümə Mərkəzi ilə birgə tərcüməşünaslığın elmi-nəzəri mütəxəssislərində, müəyyən vəsaitlərin, topluların hazırlanmasında iştirak edə bilərik. Əməkdaşlığımızın üçüncü bir sahəsi də maraqlıdır: universitetimizlərin tələbələri müxtəlif müəssisələrdə təcrübə keçirlər, onları Tərcümə Mərkəzinə göndərə bilərik. - Bəlkə elə Slavyan Universitetində Tərcümə Mərkəzinin təqdimatını da keçirmək olar...

- Niyə də olmasın? Bu, bizim tələbə və müəllim həyatımızda maraqlı, əhəmiyyətli və təcrübəmizə işə uyğun olar. Burada 4000-ə qədər tələbə təhsil alır, onların da diqqətini cəkmək. Məncə, çox faydalı aksiya olar. - 2008-ci ildə 150 cildlik “Dünya ədəbiyyatı kitabxanası”nın nəşr olunması haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Sərəncam imzalandı. Sərəncamda əsasən, kitabların tərcüməsi və çapa hazırlanması Bakı Slavyan Universitetinə həvalə olundu. Layihənin icra vəzifəti ilə bağlı nə deyə bilərsiniz? - Bu, böyük bir hadisə idi. Olduğu ölkələrin heç birində dövlət səviyyəsində belə bir gəncləşmə layihəsi haqqında eşitməmişəm. Bu, dövlətin birbaşa tərcüməşünaslığa, təhsilimizə, mədəniyyətimizə qayğısıdır. Dövlət vəsait ayırır, kitablar yüksək tirajla çap olunur, universitetlərə, kitabxanalara pulsuz paylanır, müəllimlərə qonorar verilir.

“Qurani-Kərim rus ədəbiyyatında” əsərinin davamı kimi ondan həmcəmi böyük olan “Qafqaz mühəribəsi rus ədəbiyyatında” adlı monoqrafiyaya çapa hazırlanır. Həmin kitabı xeyli vaxtdır tamamlamışam, üzərində bir qədər də işləmək istəyirəm. Axıska türklərinin ədəbiyyatı ilə bağlı üç yeni kitabım çıxıb. Bunlardan biri Aşiq Molla Məhəmməd Səfəlinin yaradıcılığına həsr olunub. Onun haqqında indiyədək heç nə məlum deyildi. Bir kitab Axıska türklərinin sürgün folkloru, digəri isə inancları ilə bağlıdır. Yəni də poetika məsələlərini araşdırıram. Rus şəkəli ədəbiyyatı haqqında bir kitabım çıxdı. Azərbaycan şəkəli ədəbiyyatı haqqında da qeydlərim var, üzərində işləyirəm, tamamlayıb bir kitab etmək fikrindəyəm. - Uzun müddətdir həm də ədəbi manifestoları axtarırsınız. - Onları da ayrıca kitab kimi nəşr etdirmək istəyirəm, ancaq doğrusu, vaxt tapa bilmirəm. Tamamlayıb çox maraqlı bir toplu etmək olar. Ümidvaram ki, yaxın vaxtlarda yekunlaşdırıb çapa verəcəyəm. - Sizin bir ideyanız da vardı - slavyan xalqlarının ədəbi antologiyasını nəşr etməyə istəyirsiniz... - Bəli, belə bir ideya var. Sadəcə, işlərin çoxluğu bu istəyi gerçəkləşdirməyə imkan vermir. Məncə, o ideyanın həyata keçirilməsi də əhəmiyyətli bir iş olar. Çünki hələlik bizdə slavyan xalqları ədəbiyyatının belə toplusu yoxdur. Halbuki o xalqların ədəbiyyatı və mədəniyyəti Azərbaycan oxucusu üçün çox maraqlıdır. Onları ortaya çıxarmaq lazımdır. - Azərbaycan ədəbiyyatının mənzərəsinə baxanda sizdə hansı təəssürat yaranır? - Bir sözlə ifadə etsək, indiki ədəbiyyat axtarırsınız. Ədəbiyyat həmişə axtarır, amma indi bu proses daha da intensivləşib. Bu gün Azərbaycan ədəbiyyatı sanki milli qaynaqlarla dünya ədəbi prosesi arasında öz yerini müəyyənləşdirməyə çalışır. - Sizcə, dünyaya çıxarılacaq ədəbi əsərlərimiz yaranırmı? - Əlbəttə. Sadəcə, çoxumuz dünyaya çıxmağın mexanizmini kifayət qədər bilmirik. Kamal Abdullanın folklorunu araşdırmaqla tanınmışız. O kitab indi də həmin istiqamətdə işləyən mütəxəssislərin əksəriyyətinin müraciət etdiyi mənbələrdən biridir. Bundan başqa, “Qurani-Kərim rus ədəbiyyatında” adlı tədqiqat əsəriniz də var. Yaradıcılıq işləriniz nə yerdədir? - Hər insanın bir mahiyyəti olur. Mənim də varlığını elmə bağlıdır. Hazırda isimim bir sahəsi kimi rus ədəbiyyatı, rus nərsi, onun mifopoetika məsələləri ilə məşğul olaram. Yəni XX əsrin ikinci yarısı, XXI əsrin əvvəllərində yaranmış rus nəsrinin mifopoetikası ilə bağlı iri həcmli kitab üzərində işimi başa çatdırmışam, yaxın vaxtlarda nəşriyyata verəcəyəm.

İndiki ədəbiyyat axtarırsınız. Ədəbiyyat həmişə axtarır, amma indi bu proses daha da intensivləşib. Bu gün Azərbaycan ədəbiyyatı sanki milli qaynaqlarla dünya ədəbi prosesi arasında öz yerini müəyyənləşdirməyə çalışır. Sadəcə, çoxumuz dünyaya çıxmağın mexanizmini kifayət qədər bilmirik. Kamal Abdullanın əsərləri bir çox ölkədə nəşr olunub. Afaq Məsudun əsərləri də son illər Avstriyada, Estoniyada işıq üzü görüb. Başqa yazıçılarımızın da Türkiyədə, Rusiyada, ABŞ-da və digər ölkələrdə çap olunmuş əsərləri var. Bu özü elə dünyaya çıxmaqdır.

Söhbət ondan gedir ki, Azərbaycanda müəyyən tərcüməçilik əsnəsi olsa da, keçid dövründə həmin əsnə zəiflədi. Eyni zamanda, o əsnənin bir qüsurlu cəhəti də vardı ki, orijinaldan tərcümə az idi. Sözügedən layihə tərcümə işinin dirçəlməsinə stimül verdi. Bir çox tanınmış tərcüməçilər bu işə qoşuldular, gənc tərcüməçilər meydana çıxdı. İnanıram ki, görülməli işin ədəbi prosesimizə də müsbət təsiri olacaq. Bir çox əsərlər Azərbaycan dilində ilk dəfə işıq üzü görür. Əlbəttə, hər bir işdə nəqəsən də, müsbət, mənfəi cəhətlər də ola bilər. - Bir qədər də şəxsi yaradıcılığınızdan danışaq. Siz Azərbaycanın elmi-ictimai mühitində tədqiqatçı kimi daha çox Axıska türklərinin folklorunu araşdırmaqla tanınmışız. O kitab indi də həmin istiqamətdə işləyən mütəxəssislərin əksəriyyətinin müraciət etdiyi mənbələrdən biridir. Bundan başqa, “Qurani-Kərim rus ədəbiyyatında” adlı tədqiqat əsəriniz də var. Yaradıcılıq işləriniz nə yerdədir? - Hər insanın bir mahiyyəti olur. Mənim də varlığını elmə bağlıdır. Hazırda isimim bir sahəsi kimi rus ədəbiyyatı, rus nərsi, onun mifopoetika məsələləri ilə məşğul olaram. Yəni XX əsrin ikinci yarısı, XXI əsrin əvvəllərində yaranmış rus nəsrinin mifopoetikası ilə bağlı iri həcmli kitab üzərində işimi başa çatdırmışam, yaxın vaxtlarda nəşriyyata verəcəyəm.

Nəriman ƏBDÜLRƏHMANLI Qızılgül ABDİNOVA

Tarixdə yaradıcılıqla məşğul olan dövlət xadimlərinə, diplomatlara az rast gəlinməyib. Səbiq xarici işlər naziri, Azərbaycanın Polşadakı səfiri Həsən Həsənov da bu mənada istisna deyil. Hələ sovet dönmündə məsul vəzifələrdə çalışdığı zaman onun mədəniyyətimizə, incəsənətimizə, ədəbiyyatımıza və tariximizə həssas münasibət bəslədiyini çoxları bilir.

Az qala əlli il əvvəl böyük dramaturq Mirzə Fətəli Axundzadənin oğlu Rəşid bəyin taleyi ilə maraqlananda (Rəşid bəy də Həsən müəllim kimi ixtisasca inşaatçı olub) gələcək dövlət adamı, bəlkə də, elmi-ədəbi araşdırmaçılarının sonralar geniş miqyas alacağını düşünməmişdi.

İndi Həsən Həsənov – keçmiş inşaatçı, partiya və dövlət xadimi həm də tarix elmləri doktorudur. “Türklüyümüz”, “Nəriman Nərimanovun milli dövlətçilik baxışları və fəaliyyəti” monoqrafiyalarının müəllifidir. Rəşid bəy Axundovun taleyi ilə bağlı “Brüsseldən məktublar” pyesini yazıb. Əlimərdan bəy Topçubaşovun həyat və fəaliyyətini dövrü mətbuat materialları əsasında araşdırıb, əsərlərini nəşrə hazırlayıb. Həsən Həsənovun hələlik son araşdırmasının bəhrəsi “Qız qalası” monoqrafiyasıdır.

YUNESKO-nun qərarı ilə 2000-ci ildən Ümumdünya İrsi Abidələri siyahısına daxil edilmiş Qız qalasının tarixi və funksiyası barədə indiyə qədər çox versiyalar irəli sürülüb. Bu mövzuda tədqiqatların əksəriyyətində qədim abidənin eramızın XII əsərində inşa edildiyi və müdafiə funksiyası daşdığı vurğulanıb. Qalanın eradan əvvəl VIII əsrə aid olduğu barədə ilk fikirləri isə ötən əsrin 80-ci illərində görkəmli memar Davud Axundov səsləndirib.

Həmin dövrdə mühafizəkar tarixçilər yeni konsepsiyaları süngüylə qarşılasalar da, o zaman Azərbaycan KP MK-nın ideoloji işlər üzrə katibi olan Həsən Həsənov araşdırıcının mövqeyini müdafiə edib, konsepsiyasının yer aldığı “Azərbaycanın qədim və erkən orta əsrlər memarlığının tarixi” monoqrafiyasının işıq üzünü görməsinə yardım göstərmişdir.

Diplomatın “Qız qalası” konsepsiyası

Görünür, elə həmin vaxtdan Qız qalası barədə yeni konsepsiyaya Həsən Həsənovun da diqqətini çəkib, nəticədə bu yaxınlarda iri həcmli “Qız qalası” (“Qız qalası. Bütprəstlik kompleksi – Bakı”) monoqrafiyası işıq üzünü görüb. Nazirlər Kabineti yanında “İçərişəhər” Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruğu İdarəsinin dəstəyilə “Çaşıoğlu” nəşriyyatında nəfis şəkildə nəşr olunmuş monoqrafiya təkcə sözügedən abidənin yox, bütövlükdə Azərbaycanın tarixiylə bağlı bir çox məqamlara aydınlıq gətirmək baxımından diqqəti çəkir.

Həsən Həsənovla münasibətdə olanlar onu yaxşı mənada inadkar adam kimi xarakterizə edirlər. Elə Qız qalası barədə konsepsiya ilə tanışlıqdan monoqrafiyanın işıq üzünü görməsinə qədər aradan təxminən 30 il vaxt keçməsi də onun tariximizlə bağlı öz mövqeyi üzərində ardıcıl və inadla durmasından xəbər verir.

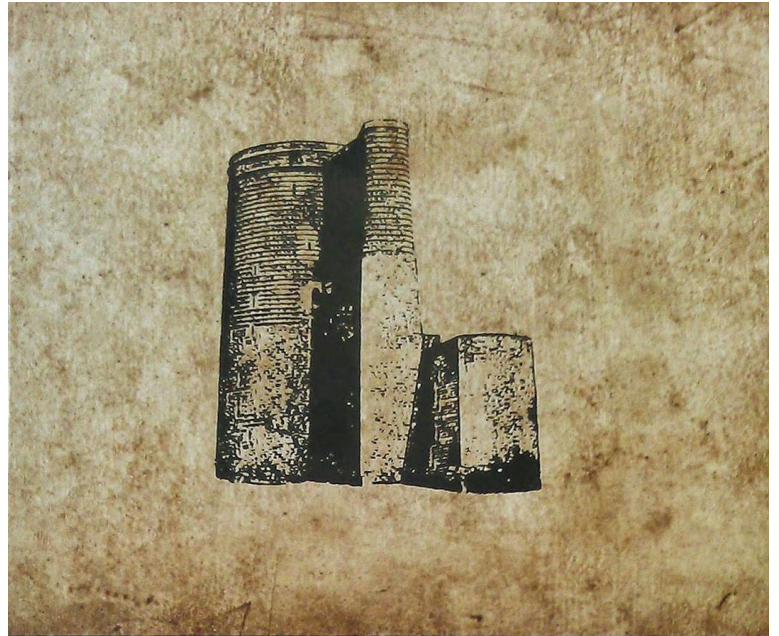
Müəllif araşdırmada 1454 mənbəyə istinad edib, ayrı-ayrı sahələr üzrə tanınmış 14 alimdən tədqiqatı üçün rəy alıb, müxtəlif problemlərlə əlaqədar 8 adlı-sanlı mütəxəssislə (onların arasında Rusiya və Avropanın görkəmli alimləri də var) məsləhətləşib, nəşri üzvlərlə rəsm, illüstrasiya, sxem və foto ilə zənginləşdirib.

Tədqiqatın bütün məzisi, göstərilən çoxsaylı faktlar, gətirilən elmi dəlillər, arxeoloji sübutlar məhz bu konsepsiyanın təsdiqinə yönəlib: Qız qalası uzun illər boyu iddia edildiyindən daha qədim məbəd kompleksidir. Müəllifin gətirdiyi dəlil-sübutlara görə, ayrı-ayrı dövrlərdə aparılmış elmi-tarixi və arxeoloji araşdırmalar abidənin XII əsrdə yox, xeyli əvvəl, eramızdan öncə VIII əsrə qədər inşa edildiyini faktlarla təsdiqləyir.

Sovet hakimiyyəti illərində qalanın qədimliyi ilə bağlı faktlar ideoloji mülahizələr üzündən gizlədilir. Bir çox tədqiqatçı da Bakı Qız qalasının günümüzə qədər gəlib çatmış ən qədim və nadir məbədlərdən biri olduğunu məhz bu səbəbdən qəbul eləməkdən imtina edirdi. Sovet tarixşünaslığı türklərin bu ərazilərdə daha qədimlərdən yaşadığını ört-basdır eləməkdə, türk tayfalarının Güney Qafqaza yalnız XI-XII əsrlərdə gəldiyini isbatlamaqda maraqlı idi. Buna da qalaya hörmətlə, tikilinin XII əsrdə təmir və bərpa olunduğunu bildirən daş kitabə sübut gətirilirdi.

Müəllif monoqrafiyada Qız qalasını türk mənşəli kimmer-skif tayfalarının tikdiyi barədə tezis müdafiə edir, fikrini əsaslandırmaq üçün bir çox alimin sanballı tədqiqatlarına söykənir. Skif tayfalarının eramızdan əvvəlki yüzilliklərdə bu ərazilərdə yaşadığı araşdırmalarla sübuta yetirilib. Həsən Həsənovun fikrincə, Qız qalası inşa edildiyi ilk dövrlərdə məbəd funksiyasını yerinə yetirib; sonrakı yüzilliklərdə isə təyinatı dəyişdirilib, müdafiə və gözetçi qülləsinə, yaxud gəmilərin Bakı limanına yanaşması üçün yol göstərən mayak çevrilib bilirdi.

Müəllif Qız qalasının inşa edildiyi tarixi dəqiqləşdirməyə cəhd göstərəndə dünya arxeoloq və tarixçilərinin araşdırmalarına söykənir. Bu mənada Misir ar-

Г А С А Н Г А С А Н О В

QIZ QALASI

xoloqlarının əldə etdiyi faktlar daha maraqlıdır. Onların şəhadətinə görə, qədim Misir məbələri Bakı bütprəstlik kompleksinin planiografiasında səma cisimlərinin köhkəşanını əks etdirir. Müəllif də polisemantik etimologiya və linqvistik arxeologiya üsullarına müraciət etməklə “Bakhu”, “Baru”, “Baruka”, “Bayıl”, “Beyçöy”, “Bakı”, “Bakuba”, “Badkuba”, “Kunsar” xüsusi adlarının mənşəyini açır, “Bakı” sözünü Yarıdanın türklərdəki adlarından olan “Boğ” sözü ilə əlaqələndirir.

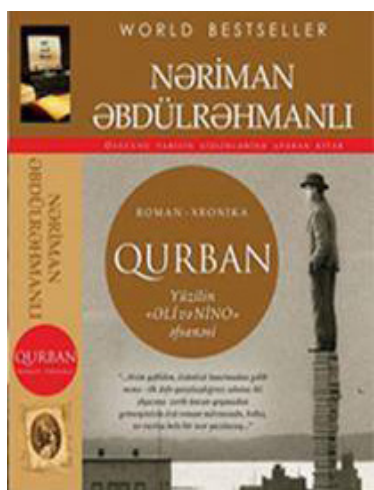
Monoqrafiyada Qız qalasının tarixi ayrıca yox, İçərişəhərin və bütövlükdə Bakının tarixi kontekstində araşdırılıb. Bakı bütprəstlik kompleksinə daxil olan, Beş qüllə meydanında yerləşən beş məbəddən – Tabiti, Papey, Api, Taqimasad, Qoytosir - biri

kimi Qız qalasının yuxarıdan silueti ilə türk tamğası, Böyük Ayı bürcü, Ulu İlahəni təcəssüm etdirən skif gözmuncuğu və yenə həmin ilahənin rəmzi olan buta naxışı arasındakı oxşarlıqları müəllif təsadüf saymır.

Kitabda iddia olunur ki, Bakı Qız qalası eramızdan əvvəl VIII əsrdə tikilmiş, skiflərin Od İlahəsi Tabitiyə həsr edilmiş kimmer-skif məbədidir. Müəllifin qənaətinə görə, qədim Bakı və onun bu bütprəstlik kompleksi antik dünyanın müqəddəs yerləri siyahısına salınmalıdır. Tədqiqatçı həm də bu fikirdədir ki, müqəddəs Bakının kimmer-skif-saks, eyni zamanda Şumer, Babil, Misir, Akkad-Assuriya, antik Yunanıstan kimi qədim sivilizasiyalarla əlaqələrini dərinlən öyrənmək və etiraf etmək lazımdır.

Nəriman ƏBDÜLRƏHMANLI

0 kitab çapdan çıxdı

Yazıçı-tərcüməçi Nəriman Əbdülrəhmanlının qəzetimizin ötən sayında haqqında müəllif yazısı ilə çıxış etdiyi yeni kitabı işıq üzünü görüb. “Qurban” (“Yüzilin “Əli və Nino” əfsanəsi”) adını daşıyan əsər roman-xronikadır.

Qurban Səid imzasıyla çap olunmuş, dünya bestsellerinə çevrilmiş “Əli və Nino” romanı neçə illərdir bitib-tükənməyən mübahisələrin mövzusu. Əsəri kim qələmə alıb - Lev Nussimbaum, Məhəmməd Əsəd bəy, Elfrida fon Ehrenfeld, yoxsa Yusif Vəzir Çəmənçəminli?..

Yusif Vəzir Çəmənçəminlinin zəngin və faciəli həyatı, Lev Nussimbaum və Məhəmməd Əsədin (Məhəmməd Əsəd bəyin yox) ömür yolu, “Əli və Nino” romanının keşməkeşli taleyi haqqında roman-xronika bu sirri ortaya çıxarmaq yolunda daha bir cəhddir.

Bütün günahsız qurbanların xarirəsinə həsr olunmuş romanın yazılmasında Yusif Vəzir Çəmənçəminlinin, Lev Nussimbaum-Əsəd bəyin, Məhəmməd Əsədin həyat və yaradıcılığından, xanım Betti Bleyerin tədqiqatlarından, eləcə də “Əli və Nino” romanının taleyi ilə bağlı digər araşdırmalardan istifadə edilib.

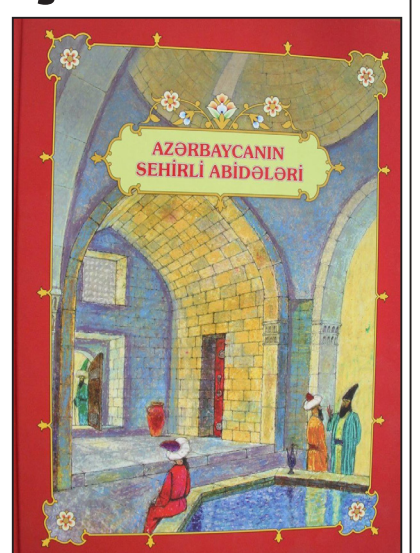
“Qurban” romanı “Qanun” Nəşrlər Evinə çap olunub. Kitab gələcək həftədən oxuculara təqdim ediləcək.

Uşaqlar üçün bir ilk

“Azərbaycanın sehirli abidələri” adlı yeni kitab işıq üzünü görüb. Kitabın müəllifləri Elçin Əliyev və Naib Əlizadədir.

Məktəblilər üçün nəzərdə tutulan və Azərbaycanın memarlıq abidələrindən bəhs edən kitab ölkədə bu yönümlü ilk unikal uşaq nəşridir.

Gözəl illüstrasiyalarla bəzədilmiş kitabda Azərbaycanın müxtəlif bölgələrindəki abidələrdən, onların inşa olunması tarixindən və keçmişdə xalqımıza verdiyi faydalardan danışılır.

müqəddəs kitabların tərcüməsi

Qədim kitablarla dillər arasında birbaşa əlaqə ilk baxışda nəzərə çarpmır. Amma kitabın yazıldığı dil tarix səhnəsindən silinəndə kitab da ölmüş sayılır.

Müqəddəs kitablar da bu qəbildəndir. Bu gün onların yazıya köçürüldüyü qədim dillərdə danışib-oxuyan çox azdır. Ancaq müqəddəs kitablar bəşəriyyətin "diri" dillərində "danışdıqlarına" görədir ki, günümüzə gəlib çıxıb. Həmin kitablara başqa dillərdə danışmağı "öyrədən" tərcüməçilər çox vaxt böyük çətinliklərlə üz-üzə gəliblər. Bu cəhətdən Bibliyanın tərcümə tarixi çox maraqlıdır.

Məlumdur ki, Bibliyada 1100-dən artıq fəsil, 31 000-dən çox ayə var. Belə bir kitabın tərcüməsi böyük məsuliyyət istəyir. Bir sıra tərcüməçilər əsrlər boyu zəhmət haqqı ummadan bu çətin işin öhdəsindən gəlməyə, tapındıqları dinin başqa xalqlar arasında yayılmasına töhfə verməyə çalışıblar.

"Ya Rəbb, kralın gözlərini aç!"

İlk baxışda tərcümə o qədər də çətin məsələ deyil; dil bilib, səriştə qazanmaq kifayətdir. Əlbəttə, bu, formalaşmış yazı sistemi, qrammatikası və morfologiyası olan dillərə aiddir. Xristian missionerləri isə çox zaman Bibliyanı bütün bunlardan məhrum xalqların dillərinə də çevirməyi qarşıya məqsəd qoyurdular. Həmin missiyanı yerinə yetirən tərcüməçilər bəzən ağlagəlməz çətinliklə qarşılaşırdılar.

Eramızın IV əsərində yaşamış Ulfila Bibliyanı o zaman yazısı olmayan qot dilinə çevirmək fikrinə düşür. Niyyətini həyata keçirmək üçün əvvəlcə qot dilinin əlifbasını yaratmalı olur. Beləcə, yunan və latın əlifbası əsasında 27 hərflilik qot əlifbası yaradır, ardınca Müqəddəs Kitabın tərcüməsinə girişir. Ulfila bu işi 381-ci ildə başa vurur, Bibliyanın qot dilinə tərcüməsi tarixi fakta çevrilir.

Bibliyanın slavyan dilinə çevrilməsi də əlifba yaradılmasıyla nəticələnir. IX əsrdə yaşamış Kirill (Konstantin) və Mefodi qardaşları yunan dilini yaxşı bilirdilər, tanınmış alim və dilçi idilər. Qardaşlar Müqəddəs Kitabı slavyan xalqlarına çatdırmaq barədə düşünürdülər, amma bu, o qədər də asan deyildi. Çünki o zaman qədim slavyan dilinin əlifbası və yazısı hələ formalaşmamışdı. Qardaşlar Müqəddəs Kitabı tərcümə etmək niyyəti ilə indiki Kiril əlifbasını yaratdılar. Beləliklə, qədim slavyanlar həm yazı mədəniyyətinə, həm də Bibliyaya sahib oldular.

BİBLİYA

"Kitabı göz yaşlarıyla korlamayın"

Müqəddəs Kitabın ingilis dilinə tərcüməsi isə başqa çətinliklə qarşılaşmışdı. Həm kilsə, həm də dövlət bu niyyətin gerçəkləşməsinə güclü müqavimət göstərirdi. Bununla belə, XVI əsrdə Vilyam Tindal Bibliyanın orijinaldan ingiliscəyə tərcüməsinə başladı. Tindal məşhur Oksford Universitetində təhsil almışdı, yetərcə savadlı adam idi, istəyirdi ki, Müqəddəs Kitab kənd adamının da başa düşəcəyi sadə dildə olsun.

Böyük təzyiqlə üzlaşən Tindal İngiltərədən çıxmağa məcbur oldu. Almaniyaya sığınub, başladığı işi başa çatdırdı, ingilis dilinə çevirdiyi "Əhdi-Cədid" də 1526-cı ildə elə orada çap edildi.

Müqəddəs Kitabın tərcümə nüsxələri İngiltərəyə gətiriləndə hiddətlənmiş saray adamları kitabları camaatın gözləri qarşısında yandırdılar. Bir müddət sonra tərcüməçi özü də ələ keçdi. İqtidar sahibləri onu boğub, cəsədini yandırmaq qərarına gəldilər. Rəvayətə görə, qətdən əvvəl Tindal ucadan belə deyib: "Ya Rəbb, İngiltərə kralının gözlərini aç!"

Bütün təqiblərə, cəza tədbirlərinə baxmayaraq din təəssübkeşləri Müqəddəs Kitabı dünya dillərinə çevirməkdən əl çəkmədilər; tərcüməçilər bundan ötrü müxtəlif yollar arayıb, ölümdən belə qorxmurdular.

Tarixi mənbələrə görə, XIX əsrin əvvəllərində Bibliya bütövlükdə və hissələrlə dünyanın 70-ə yaxın dilinə çevrilmişdi. Bu məqsədlə o zaman Müqəddəs Kitab cəmiyyətləri təsis olunurdu. Bibliya qısa müddətdə bir çox yeni dilə çevrilib yayıldı. Gənc missionerlərin meydana çıxması da həmin illərə təsadüf edir.

Bibliya Afrikada

XIX yüzildə Afrika əlifba və yazı sənədi dünyanın ən kasıb qitəsi idi. Yüzlərlə dilin əlifbası olmadığından o dillərdə yazı-pozudan söhbət gedə bilməzdi. Avropanın müxtəlif dini mərkəzlərindən göndərilən missionerlər həmin ölkələrə gedir, Bibliyanı təbliğ etmək üçün dərslək və liğətin köməyi olmadan yerli dilləri öyrənirdilər. Bundan sonra həmin dilin yazı sistemini tərtib etmək məqsədə çevrilir, ardınca əlifbanı yerli əhaliyə öyrətmək mərhələsi başlanırdı.

Şotland Robert Moffat 1821-ci ildə Afrikanın cənubunda yaşayan, tsvana dilində danışan xalqı Mü-

qəddəs Kitabla tanış etmək missiyasını öz üzərinə götürür. 25 yaşlı gənc əlifbası və yazısı olmayan dili öyrənmək məqsədilə yerli əhalinin arasında yaşayır, onlarla sıx ünsiyyətdə olur, tez-tez ölkənin yaxın-uzaq əyalətlərinə səyahətə çıxır.

Moffat öz missiyasında böyük çətinliklərlə üzləşsə də, geri çəkilmədi, tsvana dilinin əlifbasını və yazı sistemini yaratdı. Daha sonra "Lukanın İncil"inin tərcüməsinə başladı, 1829-cu ildə bu işi uğurla başa vurdu. O, tərcüməni çap etdirməkdən ötrü kəl arabasında 960 kilometr yol gedib okean sahilindəki limana çatdı, gəmiylə Keyptaun şəhərinə yola düşdü. Keyptaunda qubernatorla görüşüb, dövlətin çap dəzgahından istifadə üçün icazə aldı. Üstəlik, səhifələmə və çap prosesini özü yerinə yetirməli oldu, çünki tsvana əlifbasını ondan başqa bilən yox idi.

1830-cu ildə "Lukanın İncili" işıq üzü gördü, amma Moffat bununla öz missiyasını bitmiş hesab etmədi. O, 1857-ci ildə Müqəddəs Kitabın tsvana dilinə tam tərcüməsinə başa vurdu.

Robert Moffat "Lukanın İncili" kitabını ilk dəfə a l a n

yerli sakinlərin reaksiyası sonralar belə təsvir eləyirdi: "Elə adam vardı, kitabı almaq üçün yüzlərlə mil yol gəlmişdi. Bəziləri kitabı aldıqdan sonra üzərində göz yaş tökürdü. Bir çoxu kitabı möhkəm-möhkəm bağrına basıb minnətdarlıq dolu göz yaşları axırdı. Onlara deyirdim ki, göz yaşınızla kitabı korlayacaqsınız".

Məhz belə tərcüməçilər Afrikanın bir çox xalqlarına əlifba və yazıyla tanışlıq imkanı yaratdılar. Hazırda xristianların Müqəddəs Kitabı bütövlüklə və ya qismən Afrika xalqlarının 600-dən çox dilinə çevrilib.

Gündoğana doğru

Afrikada missionerlər Müqəddəs Kitabı əlifbası və yazısı olmayan xalqlar arasında təbliğ etməyə çalışırdılsa, onların məsləkdaşları Asiyada tamamilə başqa maneələrlə rastlaşırdılar. Əksər Asiya xalqının əlifbası da, yazısı da vardı, ancaq bunlar çox mürəkkəb idi. Tərcüməçilər yerli xalqların dillərini və yazı sistemini mükəmməl mənimsəməli, sonra missiyalarını yerinə yetirməli idilər.

XIX əsrin əvvəllərində Vilyam Keri və Coşua Marşman Hindistana yollanıb, bu ölkədə əlifbası və yazısı olan bir çox dilləri öyrəndilər. Sonra çarçı Vilyam Uordun köməyi ilə Bibliyadan bəzi hissələrin tərcüməsinə təxminən 40 dildə çap etdirdilər. Vilyam Keri haqqında kitab yazmış tədqiqatçı C.Herbert Keyn qeyd edir: "O, benqal dilinin köhnə, klassik formasını əvəz edən gözəl, səlis danışıq üslubu yaratdı. Beləliklə, benqal dili müasir oxucular üçün daha anlaşılqı, daha cəlbədiçi oldu".

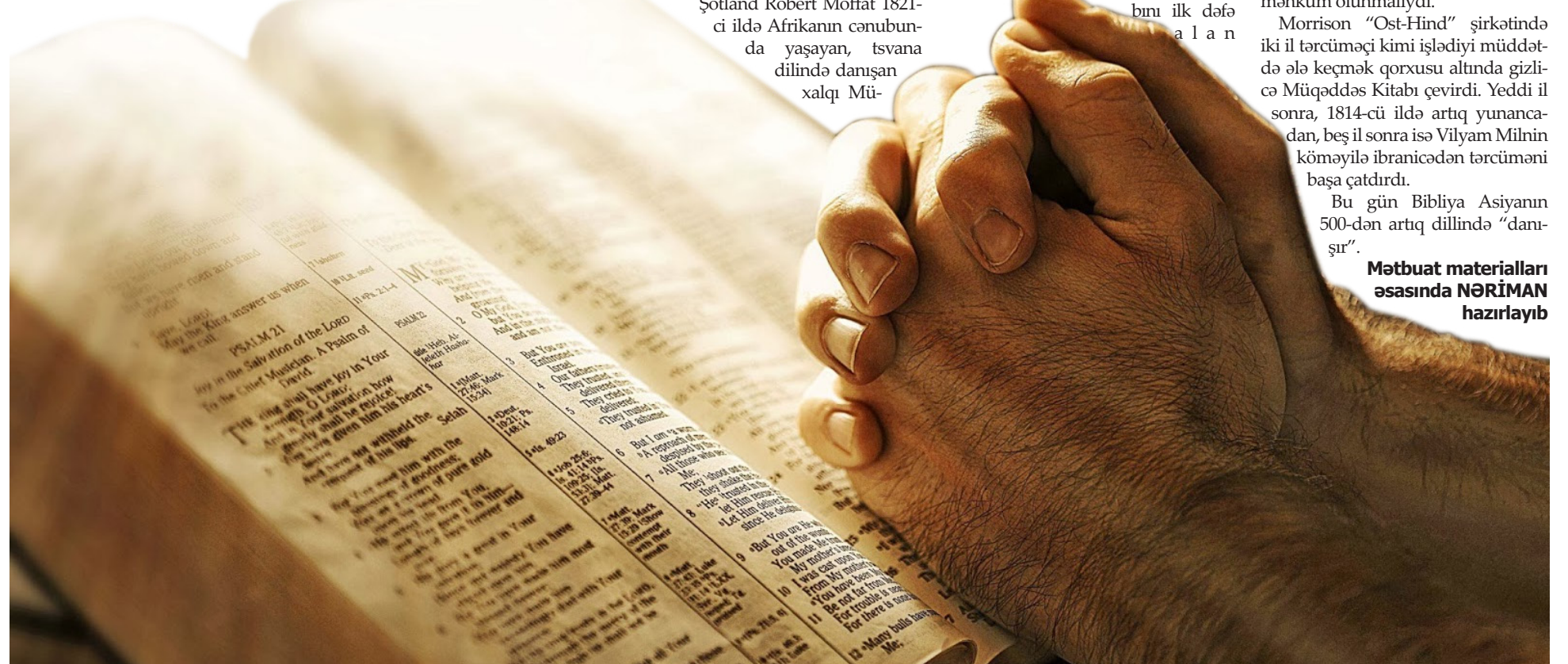
ABŞ-da doğulub böyümüş Adonayram Cadson XIX əsrin əvvəllərində Birmaya yollandı, yerli dili mükəmməl mənimsəyəndən sonra 1817-ci ildə Bibliyanı həmin dilə çevirməyə başladı. Cadson bu işi uğurla həyata keçirmək üçün bir Şərqi dilini öyrənməyini nə qədər çətin olduğunu dərk eləyirdi. O, işini 18 ilə başa vurdu. Üstəlik, tərcümə üzərində işləyəndə casusluqda günahlandırılaraq təxminən iki il həbsxanada yatmalı oldu.

Britaniyada sinologiyanın əsasını qoymuş Robert Morrison (1872-1934) həm "Ost-Hind" şirkətinin tərcüməçisi, həm də Çində ilk protestant missioner idi. 1807-ci ildə o, Çinə gəldi, Müqəddəs Kitabı ən mürəkkəb yazısı olan dillərdən birinə, Çin dilinə tərcümə etməyə girişdi. O dövrdə Çinin müstəqilliyini qorumaq məqsədilə qəbul edilmiş qanuna görə, əcnəbilərə dil öyrətməsinə qadağan edilirdi, Bibliyanı tərcümə eləyən əcnəbi də ölüm cəzasına məhkum olunmalıydı.

Morrison "Ost-Hind" şirkətində iki il tərcüməçi kimi işlədiyi müddətdə ələ keçmək qorxusu altında gizlicə Müqəddəs Kitabı çevirdi. Yeddi il sonra, 1814-cü ildə artıq yunanca-dan, beş il sonra isə Vilyam Milnin köməyi ilə ibrancadan tərcüməni başa çatdırdı.

Bu gün Bibliya Asiyanın 500-dən artıq dilində "danışır".

Mətbuat materialları əsasında NƏRİMAN hazırlayıb

Dosye:

Əkbər N. Nəcəf Ankara Universitetinin türkologiya və Mərmərə Universitetinin tarix fakültələrində təhsil alıb. "Böyük Qaraxanlılar dövləti (766-1046/47)" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə edib.

İstanbulda yerləşən "Kaknüs", "Ötügen", "Bağlam" nəşriyyatlarında "Türk və Şərqi xalqları tarixi" şöbəsinin redaktoru olub. Türkiyədə "Bu Yaka" qəzetinin baş redaktoru işləyib. 20-dən artıq elmi əsəri, tərcümə və məqaləsi xaricdə nəşr olunub.

"Hazar Ötesi Türkləri" (İstanbul, Kaknüs nəşriyyatı, 2003), "Karahanlılar" (İstanbul, "Selenge" nəşriyyatı, 2005), "Şah İsmail Hata'i Külliyyatı" (İstanbul, "Kaknüs" nəşriyyatı, 2006), "Səlcuqlu dövlətləri və atabəyləri tarixi. Oğuzların ortaya çıxmasından XIV əsrə qədər" (Bakı, "Qanun" nəşriyyatı, 2010) kitablarının müəllifidir. Hazırda Azərbaycan Milli Araşdırmalar Assosiasiyasında çalışır.

Uzun tarixi prosesdə türk xalqlarında üç çeşid islam formalaşdı: şifahi mənbələrə əsaslanan xalq islamı, yazılı mənbələrdən gələn rəsmi islam və mistikaya söykənən təsəvvüf islamı. Rəsmi islam mədrəsələrlə, dövlət xəttiylə yayılır və qorunub saxlanırsa, təsəvvüf islamı məhdud mistik dairələrdə, təriqətlərdə qəbul olunurdu. Geniş xalq kütləsi isə islamı şifahi qaynaqlardan mənimsəyirdi. Qızılbaşlıq xalq islamının Babailik üsyanı ilə siyasi-ideoloji platforma qazanaraq siyasi səhnəyə çıxmış formasıdır.

Böyük türk köçü

Orta Asiya, Xorasan, İraq-Əcəm və Azərbaycanda yaşayan, böyük əksəriyyətini köçərilərin təşkil etdiyi türk tayfaları monqol istilacılarından xilas üçün Anadoluya sığınmalı oldular. Köçənlərin sayı bir milyondan çox, özləri isə yoxsul, pərişan və ac-yalavac idilər. Hətta birinci monqol istilasından sonra (1215-1223) Xorasan dan Azərbaycana, buradan da Ərzincana yollanan osmanlıların ulu babası Ərtəgrül Qazinin başçılığı altında olan qayılların yırtq-cırıq libas geyindikləri, qarınlarının ac olduğu söylənir...

Həmin vaxt Anadoluda Sultan II Qiyasəddin Keyxosrovun (1237-1246) başçılıq etdiyi Türkiyə Səlcuqlu dövləti (1075-1318) hakimi idi. Anadolu səlcuqları üçün qonaqların hamısını yerləşdirmək imkan xaricindəydi. Gələnlərin bir hissəsi Bizansla sərhəd bölgələrdə məskunlaşdırdı. Mənbələrin uç türkmenləri adlandırdığı türk tayfaları (onların arasında Ərtəgrül Qazinin başçılıq etdiyi osmanlılar da vardı) Qərbi Anadolunun türkləşməsində və Bizansın süqutunda böyük rol oynadılar.

Qalanlarsa Mərkəzi, Cənubi və Şimali Anadolu coğrafiyasına yayıldılar.

Şəhərli-köçəri qarşılaşması

Monqolların əlindən qaçıb gələn yarımköçəri türklər islamdan çox Göy Tanrı inancına bağlıydılar. Türkiyə Səlcuqlu dövlətindən yetərincə qayğı görmədiklərindən onlar böyük çətinliklərlə üzləşdilər. Xarəzmşah Cəlaləddinin hücumlarına məruz qalan və Türkiyə Səlcuqlu dövlətindən maddi yardım ala bilməyən türkmenlər ağır şəraitdə yaşamağa məcbur idilər.

Tarixdə ilk qızılbaş üsyanı hesab edilən babailər hərəkatı məhz belə siyasi-sosial mühitdə meydana gəldi.

Babai üsyanının kökündə iki başlıca səbəb dayanırdı: iqtisadi və sosial-psixoloji səbəblər. İqtisadi amil dövlətin torpaq idarəçiliyi rejiminə bağlıydı. Türkiyə Səlcuqlularının torpaq siyasəti "miri" və "hərbi" torpaq sistemində əsaslanırdı. Bu isə mükkəmməl feodal sistem olmayıb, hərbi demokratiya prinsiplərinə söykənirdi. Sözügedən sistemdə başlıca amil əhalinin sayı idi. Əraziyə daha əvvəl köçüb məskunlaşmış türk tayfaları öz torpaqlarını yeni gələnlərlə paylaşmaq istəmirdi. Onların iqtisadi yoluyla ələ keçirdiyi bu torpaqlar ancaq öz sürülərini saxlamağa yetirdi.

Sosial-psixoloji amillərin başında şəhərli (yerli) türklərlə köçərilər arasında münasibətlər dayanırdı. Yerli türklər köçəri soydaşlarına "ətraki-biidrak" (ağılsız türk), "ətraki-mütəqallibə" (zorba türk), "ətraki-napak" (natəmiz türk) deyərək təhqiramiz münasibət göstərirdilər. Köçəri türklər də yerli şəhərliləri "tat" (oturaq) və "yatuq" (tənbəl) adlandırmaqla özlərindən aşağı sayırdılar.

Köçəri türklər əsasən Göy Tanrı (şaman) və uzaqdan-uzağa islam anlayışına sahibdilər. Tanrıçılıq inancını güclü şəkildə qoruyan türklərin islamla əlaqəsi keyli zəif idi. İslamın mürəkəb şəriət qaydalarına bir o qədər maraqlı göstərməyən türklər güclü mistik cazibəsi olan, bir çoxu oxuyub-yazmağı bilməyən "baba"ların (şeyx və dərvişlərin) təsiri altındaydılar. Onların düşüncəsində qədim türklərin Göy Tanrı, Yer və Su inancını Allah-Məhəmməd-Əli təsəvvürü əvəzləyirdi...

Qayıdaq üsyana. Bu üsyanın yetişməsinin siyasi səbəbləri sırasında Türkiyə Səlcuqlu sultanlarına və əmirlərinə köçəri türklərin inamsızlığı mühüm yer tuturdu. Səlcuqlu əmirləri gələnləri işlədir, onlardan külli miqdarda rüşvət alır, onları hərbi mükəlləfiyyətə cəlb edirdilər. Bütün bunlar ac türkmenlərin şəhər və qəsəbələrə hücum çəkib onları talamasıyla nəticələnirdi. Mənbələr Anadoludakı talanlara 70 min türkmenin qoşulduğunu deyir.

Babailərin başçısı Baba Rəsulun Xarəzmşahlarla əlaqəsi olduğu da iddialar sırasındadır. Monqolların birinci istilasından sonra Xarəzmşah Cəlaləddin Manqburnu Azərbaycana ələ keçirib burada Xarəzmşahlar döv-

lətini bərpa etməyə çalışırdı. Babailər üsyanında Misir Əyyubilərinin də əli vardı. Əyyubilər itirdikləri Cənub-qərbi Anadolu torpaqlarını geri qaytarmaq üçün həmin köçəri türkləri Türkiyə Səlcuqlularına əleyhinə üsyana təşviq edirdilər. Hətta 1230-cu ildə Muğanda hərbi düşərgə salan monqol ordularının başçısı Çormaqon Noyonun da babailəri gizlicə Səlcuqlulara qarşı qaldıracağı bildirilir.

Üsyan rəhbərləri şeyx və dərvişlərdi. Onlar islamın mistik qatından və xalq inanc-

1. Hülul (incarnation): Allahın insan surətində təcəllisi;

2. Tənasüx (metempsychose): Ruhun bədəndən-bədənə keçməsi;

3. Don dəyişdirmə (metamorphose): Ruhun forma dəyişdirməsi.

Hər üç mistik tezis üsyan iştirakçılarının dini duyğularını alovlandırır. Qısaqı, babailik "ilahi xilaskar" təsəvvürü ətrafında formalaşmış ilk qızılbaş hərəkatıydı.

Baba İlyasın diqqət çəkən başqa bir xüsusiyyəti Əbu Müslüm və xürrəmlik hərəkatının başçısı Babəklə oxşar missiyaya sahib olmasıdır. Bütün bunlar babailik hərəkatının dərin dini-siyasi qatlarının olduğunu deməyə əsas verir.

Üsyanın hərbi-siyasi lideri Baba İshaq olduqca maraqlı şəxsiyyətdir. O, ilk dəfə Sümeyyətə yaxın Kəfersudda ortaya çıxdı və Şeyx Cüneyd kimi türkmenləri öz ideologiyası ətrafında toplamağı bacardı. Onun kimliyi haqqında müxtəlif fikirlər var. Hətta yunan əsilli xristian

Qızılbaş-Osmanlı

Başlanğıcda onlar tək cə qan

larından qidalanmışdılar. Xalq arasında "baba" və "dədə" adlanırdılar. Üsyanın liderlərinə də "baba" deyirdilər. Onlar əsasən Mavəraünnəhr, Xarəzm, Xorasan və Azərbaycandakı sufi dərgahlarında yetişmişdilər. Daha çox qələndəri, vəfai, heydəri, məlami, hətta işraqi və kübrəvi cərəyanlarının təsir dairəsində idilər. İnanclarını eyni dini hisslərə sahib xalq kütlələri arasında asanlıqla yaya bilirdilər.

Üsyanın ideologiyası

Üsyanın üç ideoloji təməli vardı:

Mehdilik (və ya məsihlik/ilahi xilaskar) adı verilən ilk ideoloji motiv üsyan başçılarının özlərini "müqəddəs", "Allah elçisi" (Baba Rəsul), "məzlumların xilaskarı", hətta "Allah" kimi xalqa qəbul etdirməyə imkan verirdi.

Sinkretik təməl olaraq göstərilən ikinci amil üsyana qoşulmuş müxtəlif din, inanc və əqidəyə sahib insanların eyni məqsəd ətrafında birləşməsiydi.

Üçüncü amil mistisizm idi. Yəni üsyan mistik düşüncə üzərində qərarlaşmışdı. Bu üç əsas sonradan qızılbaşlığın mayasına çevrildi:

Xorasan ərənlərinin simvolları

Üsyanın ideoloji rəhbəri Baba İlyas, siyasi və hərbi rəhbəri isə Baba İshaq idi. Hər ikisi Xorasan ərənlərindəndi.

Baba İlyasın əsl adı Əbül-Bəqa Şeyx Baba İlyas ibn Əli əl-Xorasanı idi, özü də Xarəzm türklərindəndi. O, monqol istilası səbəbilə Xorasan, oradan Azərbaycana, sonnda da Anadoluya qaçmış, Amasyanın Çat kəndində məskunlaşmışdı. Onun ələvi-qızılbaş təriqətlərində böyük şeyxlərdən sayılan Dədə Qarqının müridi olduğu deyilir.

Baba İlyasın Türkiyə Səlcuqlu sultanı I Əlaəddinlə yaxşı münasibətdə olduğu, sultanın ona hörmət bəslədiyi də sirr deyil. Şeyxin tanrıçılıq inancına sahib olduğu haqda faktlar var. Məsələn, mənbələrdə onun "qamlar kimi sehr göstərdiyi və gələcəkdən xəbər verdiyi" bildirilir.

Baba İlyasın "yaşıl ələm", "qır at", "boz burak", "ağ çalma", "yaşıl don" kimi simvolları ön plana çıxarması onun qədim türk inancını ilə yanaşı bəzi sufi-islami düşüncələrdən qidalandığına da sübutdur. "Yaşıl ələm" (yaşıl bayraq) Səfəvi şahı I İsmayılın dövlət bayrağı, Bəktəşilərin isə təriqət rəmzi idi. "Boz burak" (dəvə) və "qır at" isə şaman motivləridir.

olduğu da iddia edilir. Mənbələrdə yer alan məlumatlardan onun da şeyxi kimi qam-sufi görkəmli türk dərvişi olduğu bilinir. Tarixçi-alim Faruk Sümər babailər hərəkatının rəhbər və hərbi kadrlarının "ağaçəri türkləri"ndən təşkil olunduğunu söyləyir.

Əlvən Çələbinin mənakibnaməsində Baba İlyas haqqında "Baba İlyas Bozlu" və "Baba İlyas Bozlatlı" ifadələrinin işlədilməsi onun mənşəyinin Urfa-Mardin yaxınlığında məskunlaşan oğuzların Əymür tayfasına bağlı Boz-ova türklərinə gedib çıxdığını deməyə əsas verir.

Mövlana Ruminin əsl şeyxi

Ələvi-bəktəşi və qızılbaş təriqətlərinin islam bazası məlamilər və qələndərilərlə formalaşmış. "Qələndərilər" (qədim türk dilində "iri, yöndəmsiz insan" mənası verən kalantor sözündən yaranıb) məlamilər arasında ortaya çıxan, 3-5 nəfərlik dərviş qrupları ilə yarıçılpaq dolaşan, gündəlik qida ehtiyacını dilənməklə ödəyən, bədəninin hər yerini tükədən təmizləyən, kəramətlər göstərən cəzbəli mistiklər idi. Davranışları, həyat tərzləriylə buddist və manixeyistlərə oxşayırdılar.

Qələndərlik X əsrdə intişar tapsa da, onu Cənubi Azərbaycanın Savə bölgəsində dünyaya gəlmiş Cəmaləddin Yusif Savi (1232/33-cü ildə vəfat edib) təriqət formasına salmışdı.

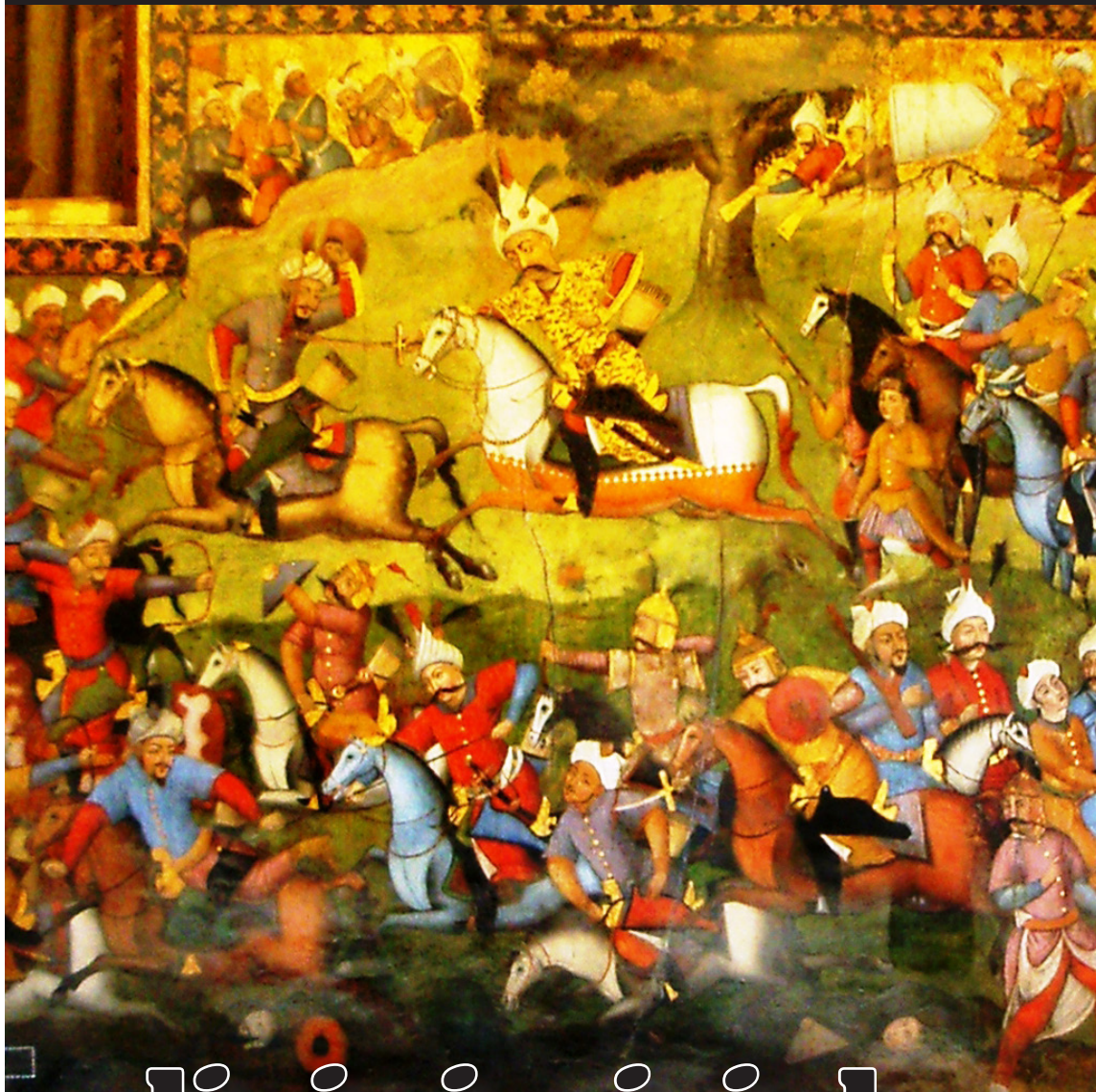
Şeyx Osman Ruminin müridi olmuş Cəmaləddin Savi onu türk edib Şamdakı Bilal Həbəşi qəbiristanlığında yaşamağa başlayır, insanlardan uzaq durmağa çalışır. Əyninə "cavlak" deyilən yundan əba geyən, heç bir şəriət qanununa əməl etməyən belələri "ibaha" hesab olunurdular.

Fərqanədən Tunisə qədər bütün islam coğrafiyasına yayılan qələndərilər hər yerdə, hər dövrdə insanlardan hörmət-ehtram görmüş, müqəddəs sayılmışdılar. Onlar xəstələri sağaldır, dualarla insanların dərindən çarə tapır və güclü cəzbəylə diqqət çəkirdilər. Səfəvi, Osmanlı, Teymur ölkələrində onların dərğahları (qələndərxanalar) fəaliyyət göstərirdi.

İslamın türklər arasında yayılmasında qələndərlər böyük rol oynamışdılar. Təsəvvüf mənbələri onları "abdal" kimi yad edir. Osmanlı fəthləri zamanı ordu önündə abdallar dayanır, beləcə "dəlilər dəstəsi" meydana gəlirdi. Osmanlı mənbələrində onların igidlik və möcüzələri haqqında saysız məlumat yer alır.

Xorasan məlami məktəbindən çıxan bir başqa cərəyan isə yəsəvilik idi. Əhməd Yəsəvinin (1167-ci ildə vəfat edib) yaratdığı bu tə-

Qaldıran savaşının 500 illiyinə sözardı

düşmənliliyinin iziylə...

qardaşı yox, həm də əqidə qardaşıydılar

riqət türklərin müsəlmanlaşma prosesində keçid funksiyası daşmışdı. Əhməd Yəsəvinin şeyxi isə həmədanlı məlami dərvəşi Xacə Yusif Həmədani (1140-cı ildə vəfat edib) olmuşdu.

Yəsəviliklə qələndərilərin sintezindən yaranan heydərlik təriqətinin banisi isə 1221-ci ildə vəfat etmiş Qütbəddin Heydər idi. Türklər arasında geniş yayılmış təriqətlərdən olub, monqol istilasına qədər Orta Asiya, Xorasan və Azərbaycanda böyük nüfuz sahib idi.

XIII əsrdən Anadoluda yayılmağa başlayan heydərlik qələndərilərlə eyni inancı və həyat tərzini bölüşürdülər. Səfəvilik təriqəti heydəriliyin bir növ sonrakı forması idi. Türkiyə Səlcuqlu dövlətinin paytaxtı Konyada Hacı Mübarək adlı heydəri dərvəşinin dərğahı vardı. Mövlana Cəlaləddin Rumiyə dərin təsir göstərən bu heydəri şeyxinin yaxın dostlarından biri də Şeyx Məhəmməd Heydəri olmuşdu. Bağbanlıqla məşğul olan həmin şeyx kəramətləriylə məşhur idi.

Babailərin birbaşa bağlı olduqları təriqət isə vəfəiləkdir. "Ariflərin tacı" (Tacül-arifin) adlanan Əbul Vəfanın (1020-1100) yaratdığı vəfəilik özündən sonrakı bü-

tün təriqətlərə təsir göstərmişdi. Osmanlı tarixi haqqında ilk əsərini müəllifi Aşıqpaşazadə özünün Baba İlyasın nəvəsi, İlyasın isə türkmən şeyxlərindən Əbul Vəfanın xəlifələrindən biri olduğunu yazır.

Vəfəilik Azərbaycan, İraq, Suriya və Anadolu türkləri arasında geniş yayılmışdı. Anadoluda Səfəvi şeyxlərinin apardıqları dini təbliğati əsasən vəfəilər dəstəkləyirdilər. Şah İsmayılın Anadolu xəlifələrinin çoxu vəfəi idi. Bu gün də Şərqi Anadoludakı ələvi dədələrinin əlindəki şəcərələrin çoxu vəfəi şeyxlərinə gedib çıxır.

Adı çəkilən qələndəri, heydəri, yəsəvi, vəfəi təriqətlərinin ana bazasını isə məlami və ya mələmətilik təşkil edirdi. Xorasanada yaranıb, xüsusilə türklər arasında geniş yayılan və türk islamının formalaşmasında aparıcı rol oynayan mələmilik özündən sonra bütün təriqətlərin anası hesab olunur. Səfəvilər ailəsi də Firuzşah qolundan mələmilərə gedib çıxır...

Üsyançı çoban

Mənəkəbnamələrə görə, Baba İshaq Kəfərsudda qeyb olub, bir müddət sonra Amasyada zühur elədi. O, Amasya kəndlərinin birində çobanlıq edə-edə türklər

arasında özünün dini-sufi təbliğatını aparırdı. Qısa müddət ərzində ətrafına çoxlu türkmən topladı. Bundan sonra Baba İshaq Türkiyə Səlcuqlu sultanının "Allahın yolundan çıxdığı" iddiasıyla ətrafındakıları üsyana qaldırdı. Onun əmrinə tabe olan türkmənlər mallarını satıb silah və at almağa başladılar. Üsyançı ordu qısa zamanda Sümeysat, Xaxta, Xısnı-Məsuru (indiki Adıyaman) ələ keçirdi.

Türkiyə Səlcuqlu sultanı Qiyasəddinin əmri ilə Malatya hakimi Müzəffərəddin Əlişir öz ordusu ilə üsyançıların qarşısına çıxdı, di gəl məğlubiyyətə uğrayıb qaçmağa məcbur oldu. Təzədən ordu toplayıb babailərin üzərinə yeridi, yenə məğlub oldu... Qələbələrədən mənəvi güc yığan babailər Sivasa doğru hərəkətə keçdilər.

Sivaslıların müqaviməti ilə üzləşincə babailər Amasyaya doğru çəkildilər. Özünü "peyğəmbər" elan edib Baba Rəsul adı almış İshaqın ətrafına xeyli qüvvə toplanmışdı.

Rəhbər öldü, üsyan böyüdü

Üsyanın sürətlə yayıldığını gören sultan II Qiyasəddin təcili Mübarizəddin Ərmağanşahın başçılığı ilə qoşun yığıb onların üzərinə göndərdi. Üsyançılar-

dan əvvəl Amasyaya çatan Ərmağanşah Baba İshaqı ələ keçirib edam etdi. Bu isə üsyanın genişlənməsinə səbəb oldu.

Baba İshaqın ölmədiyini, qeybə çəkilib göydən, Allahdan kömək gətirəcəyini deyən üsyançılar "Baba Rəsul! Baba Rəsul Allah!" kimi şüarlarla Ərmağanşahın ordusuna hücum çəkib onu öldürdülər, sultanın ordusunu darmadağın etdilər.

Türkiyə Səlcuqlu dövlətinin paytaxtı Konyaya hücumu keçən babailər Qırşəhərin Malya ovasında frank, qırçaq, gürcü müzdlü əsgərlərindən ibarət 60 minlik Səlcuqlu ordusu ilə qarşılaşdılar. Döyüşdə Səlcuqlu ordusu babailəri qılıncdan keçirdi (1240-cı il).

Beləcə, üsyan yatırıldı. Amma bu hərəkət türklər arasında siyasi-sosial və dini cərəyanların bazasına çevrildi – Anadoluda ələvi-bəktəşi, Azərbaycanda hürufilik və qızılbaşlıq inanclarının formalaşmasına böyük təsir göstərdi.

Yuxuda müjdə verilən dövlət

Sonradan Osmanlı dövlətinin banisi olacaq Osman Bəy babai şeyxi Baba İlyasın xəlifəsi Şeyx Ədəbalının qızı Mal Xatunla ev-

lənəcəkdə. Məlum olduğu kimi, Osmanlı dövlətinin təşəkkülündə Şeyx Ədəbalı böyük rol oynamışdı. Osmanlı sülaləsinin Şeyx Ədəbalı vasitəsilə qızılbaşlığa bağlanması isə olduqca maraqlı faktır...

Bütün Osmanlı mənbələri Ədəbalıdan böyük hörmət-ehtiramla bəhs edir. Mənbələrdə Şeyx Ədəbalının 120 il yaşadığı, 1326-cı ildə vəfat etdiyi xəbər verilir. Bu hesabla onun 1206-cı ildə dünyaya gəldiyi və babailik üsyanı zamanı 34 yaşında olduğu aydınlaşır.

Ədəbalı babai üsyanından sonra Konyaya gəlib, 1277-ci ildə burada dərğah qurdu. Bir müddət sonra Osmanlı dövlətinin ilk mərkəzi Soyüdə yollandı, Biləcikdə başqa bir dərğah açdı. Aşıqpaşazadə, Nəşri, Məcdi və İbn Kəmal kimi ilk dövr Osmanlı tarixçiləri şeyxin böyük sərvətə sahib olduğunu və bunu dərğaha xərclədiyini yazırlar. "Əş-Şəkayiki ən-numaniyyə" adlı əsərdə Şeyx Ədəbalının Osman Bəyin hər məsələ ilə bağlı məsləhətləşdiyi "baş müşavir" olduğu vurğulanır.

Bəzi müəlliflərə görə, Osmanlı tarixinin ən böyük hadisəsi Ərtoğrulun, bəzi mənbələrdə deyildiyinə görə isə Osman Qazinin gördüyü yuxudur. Bu yuxu türk dövlətçilik ənənəsinə əsasən, Osmanlı hakimiyyətinin də təməlini təşkil edir.

Rəvayətə görə, Ərtoğrul (və ya Osman Qazi) yuxuda sinəsindən bir ağacın çıxdığını və göyəcən ucaldığını görür. O, yuxusunu Şeyx Ədəbalıya danışanda şeyxdən "cahan hakimiyyətinin ona və övladlarına verdiyi" müjdəsini alır.

Qədim türk inancına görə, Tanrı hakimiyyəti kimə verirsə, onun hökmdarlığı ilahi əsas, legitimlik qazanır. Başda Səlcuqlular olmaqla türk dövlətlərinin ilk nümayəndələrinin bir çoxundan belə yuxular rəvayət olunur. Deyilənə görə, yuxu əhvalatından sonra Ədəbalı öz qızını Osman Bəyə verir.

Eyni ustaların yetirdiyi "düşmənlər"

Osman Bəyin Şeyx Ədəbalı ilə qohumluğu Osmanlı dövlətinə böyük şöhrət qazandırdı. Qələndəri, babai, vəfəi, heydəri dərvəşlərinin Osmanlı ordusundakı fəaliyyətində bu qohumluğun rolu az deyil.

Maraqlı cəhətdir ki, Osmanlı tarixində böyük rol oynamış dərvəş və şeyxlərin çoxu babailiyə mənsub olub. Sarı Saltuq Baba, Barak Baba, Aybək Baba, Baba Mərəndi (Azərbaycanın Mərənd əyalətindən olub), Tapdıq Baba, Şeyx Süleyman Türkməni babai şeyxləri və dərvəşləriydilər. Bundan başqa, Osmanlı dövlətinin formalaşmasında misilsiz rol oynamış Abdalanı-Rum (Anadolu abdalları, xüsusilə Geyikli Baba, Abdal Musa, Qumral Baba və Abdal Murad) dərvəşləri də ikinci nəsil babai şeyxləriydilər.

Beləcə, Osmanlılarla Səfəvilər əslində eyni dini-ideoloji kökdən qidalanırdılar...

poçtalyon

Oxucudan 5-ci variant

“Aydın yol” hələ çapa başlayacağı xəbəri yayılardan qəzet azarkeşindən tutmuş yadırgamış oxucuya, ədəbiyyat adamından ədəbiyyatsevər adama qədər çoxlarının intizarını, gözləntisini, yaxşı mənada umacağı hiss elədik. Bu, əlbəttə, bizim xidmətimiz deyildi, cəmiyyətdə ədəbi-ictimai yönümlü bir obyektiv qəzetə ehtiyacın bariz göstəricisi idi. Fikrimizcə, bütün bunların ən doğru cavabı səviyyəli və oxunaqlı qəzet buraxmaqdır.

Ancaq redaksiyaya müraciət eləyən oxucuları da sözün birbaşa mənasında cavabsız qoymaq, diqqətdən kənar saxlamaq fikrində deyilik.

Redaksiyaya ünvanlanmış ilk məktubun müəllifini təqdim etməzdən öncə “Aydın yol”un öz oxucuları ilə interaktiv əlaqəyə həssas yanaşacağını da vurğulamaq istərdik...

Bakının Binə qəsəbəsində yerləşən 149 sayılı orta məktəbin Azərbaycan dili və ədəbiyyat müəllimi Əbülfət Zeynalıoğlu qəzetimizin 24 oktyabr tarixli ilk sayını əvvəldən axıradək oxuduğunu yazır: “Hər bir məqalə, törcümə, yazı haqda müsbət fikir söyləmək olar. Mənim diqqətimi Anna Axmatovanın bir şeirinin 4 törcümə variantı və onlara yazılmış rəy daha çox çəkdi. Öncə əsərin orijinalındakı iki ifadənin törcüməsi ilə bağlı fikrimi bölüşmək istəyirəm.

Zənnimcə, ikinci misradakı “svet” sözü daha çox “dünya, aləm, həyat” mənasında qəbul olunmalıdır. Dördüncü misradakı “stolitsa” sözü isə “özək, özül, bünövrə” mənasını daşıyır.

Əsər ilk baxışda lirik sevgi şeiri təsiri bağışlasa da, heç də elə deyil. Bu baxımdan törcümə variantlarına rəy vermiş şair Ramiz Rövşənin fikriylə həmrəyəm. Əsərin ictimai məzmunu açıq-aydın sezilir və görünür, Anna Axmatova onu öz əqidə əleyhdarlarından birinə həsr edib”.

Sonda bunu da deyək ki, Əbülfət Zeynalıoğlu Anna Axmatovanın ilk sayımızda dərc olunmuş şeirini törcümə edərək redaksiyaya göndərmiş. Həmin törcüməni də olduğu kimi oxucuların ixtiyarına veririk:

*Çökdürüb ruhunu qürur, təkəbbür,
O üzdən həyatı dərk eləmirsən.
Deyirsən yuxudur inanımız da,
İlğimdir özəyi əqidəmizin.*

*Deyirsən günaha qər q olub ölkəm,
Səminsə varlığın, ruhun ölgündür.
Günah günah üstə qalansa belə,
Hər şeyi yoluna qoymaq mümkündür.*

*Ətrafın saf sular, təzə-tər güllər,
Günahkar qapım döyürsən nədən?
Bilirəm, azarlı-dərdli köüllər
Ölüm gəzə-gəzə qorxar ölümdən.*

Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət Arxivində xalq şairi Hüseyin Arifin (1924-1992) çap olunmamış bir neçə şeiri tapılıb. Həmin əsərləri redaksiyamıza arxivin şöbə müdiri Aslan Kənan təqdim edib.

Şeirlərin bəzisini Hüseyin Arif dünyasını dəyişməzdən iki il öncə yazıb. Ola bilsin, onların bədii səviyyəsi şairi qane etməyib, ya da şeirlərin çapına əl macal verməyib.

Hüseyin Arifin arxivindən yeni şeirlər “Sənin halın o hal deyil...”

Bu il 90 illik yubileyi qeyd edilən Hüseyin Arifin çap olunmamış bir neçə şeirini oxuculara ərməğan eləyirik.

Gedir

*Aylar, illər sovuşur,
Yay ötür, payız gedir.
Bənövşənin dalınca
Qərənfil, nərgiz gedir.*

*İnsanı duyanmı var,
Haymı var, həyanmı var,
Ömürdən doyanmı var?
Gedənlər vaxtsız gedir...*

*Heç bilmirəm nə deyim,
Birmi, beşmi gileyim?!
Təbiətə neyləyim,
Qarı durur, qız gedir.*

27 may 1990-cı il, Konya

Vuruşa bilmərəm

*Halal başqa şeydi, haram başqa şey,
Qarışa bilmərəm bu dünyaya mən.
A qardaş, bu meydan o meydan deyil,
Yarışa bilmərəm bu dünyayla mən.*

*Alimə elmdən dərs verir nadan,
Şairlər nakamdır başdan-binadan.
Atan şeşpərini atır arxadan,
Vuruşa bilmərəm bu dünyayla mən.*

*Tülkü quyuğuyla aşırıb fili,
Cılız, cır səsiylə batırıb zili.
Mənim bir dilim var, onun min dili,
Duruşa bilmərəm bu dünyayla mən.*

*Başa qar ələyib, ələ dağ çəkib,
Saz susub sinəmdə telə dağ çəkib,
Hüseyin Arifə elə dağ çəkib,
Barışa bilmərəm bu dünyayla mən.*

11.03. 1989-cu il.

Hayif, halım o hal deyil

*Yanaqda xala baxıram,
Elə bil xal o xal deyil.
Dağda marala baxıram,
Bu maral o maral deyil.*

*Çöldə ördək, qaz dillənir,
Qar əriyir, yaz dillənir.
Kaman ötür, saz dillənir,
Bu cəlal o cəlal deyil.*

*Hər əmrini bitirdilər,
Maqsadına yetirdilər.
Beçə balı gətirdilər,
Bal ağızda o bal deyil.*

*Daşda boya o boyadır,
Döşdə qaya o qayadır.
Şair, dünya o dünyadır,
Sənin halın o hal deyil.*

09.11.1990-cı il.

Yad şəhərdə

Səhərlər durub tanımadığımız bir şəhərin dar küçələrini süpürürük, zibilini daşıyıyıq.

Gecələr dərisini gün yandırmış qıvrım, cod saçlı yetim uşaqlara ən xoşbəxt şahzadənin nağılını danışırıq...

Kimsə gəlməlidir. Günlər uzanır və heç kəs gəlmir.

Geriye baxmaq dəhşətdir. Görürsən ki, illər öncə qulağını qatar relsinə dirəyib uzaqlar arzusuyla yaşadığın üçün səni gətirib uzaqlara atıblar...

Görürsən ki, yiyəsizsən.

Görürsən ki, bu amansız məhəllədə günbəgün itlər də yoxa çıxır, pişiklər də. Bilmirsən öldürürlər, ya azdırırlar. Bilmirsən hönkürüb ağlayan, ya eləcə kədərlənəsən...

Bir doğma adam gəlsin, elə bir doğma adam ki, onu öpmək yox, qoxulamaq istəyəsən. Yanında olduğuna əmin olmaq üçün əlini üzünə qoyub yoxlamaq istəyəsən.

Günlər uzanır. Amma heç kəs gəlmir...

Və sən bir-bir ölürsən...

Qadın və s.

Bütün dustaqların bir qayğısı var: yeni həyata necə başlamaq – harada, kiminlə...

Bəmbəyaz bir qadın yorğun təbəssümlə axır küçədə - leysan yağışda su kimi üzüşəyi...

Kişiylə qadının görüşü tale deyil yəqin, ssenaridir düşünülməmiş.

Bəmbəyaz bir qadın axır küçədə

Adəmlə Həvvanın işidir – sonadək görülməmiş...

Qadın – küçə qaydalarını pozmaqdır. Və bir az uzudmaqdır.

Bütün dustaqların bir qayğısı var: yeni həyata necə başlamaq – harada, kiminlə...

Həyata qadıncan başlamaq taleyindən kənara çıxmaqdır, bədbəxtlikdir yəni...
...Ah, yazıq Pirosmeni...

Yeni kino: “Qaraçı qadının günəşi”

Yer palçıq, hava soyuq.

Mən yeni kinoyam: “Qaraçı qadının günəşi”. Əvvəlimdə payızdır, adamlar xoşbəxt...

Qəzet oxuyur, bağ belləyir, ağac əkirlər...

Qaraçı qadın var, adamları tutur bir-bir, deyir günəş mənimdir.

Sevgi də var... Janrı: drama.

... Amma...

... Adamlar təkdir...

Alik ƏLİOĞLU

Yeni kinoyam, davamım ümidsiz, sonum kədərli... Amma möhtəşəm: qaraçı qadın ağlayır: “Günəşi itirmişəm...”
***

Şərif Ağayara

Bir gün oyanıb dəmir barmaqlıqlardan çıxan və üzünü sənə addımlayan qoca bir kişiyə çevrildim.

Bir əlimi iflic vurdu, bir əlimi sənə verdim. Bir üzümü saqqal basdı, bir üzümü sənə çevirdim. Bir yarım qurumuşdu, bir yarım sevirdim – səni, onu, hamını...

Hamını sevmək olmur – keçən il anladım bunu. Bu il sə sağlığımıza ən yaxşı sağlıq deyildi, badə qaldırdı dostlarım. Şərif bir sualla çəkdi şəklimi: “Olar ağlayım?..”

Bəzi dillərdə söz yeni hecaların əlavə olunması ilə uzanır. İndoneziya dil qrupunun bəzilərinə, məsələn, Filippinin taqaloq dilində belədir.

Rus dilində də çox vaxt sözün kökü dəyişir. Məsələn, “сухой – сохнуть”, “понять – пойму”. Bir çox rus sözləri əvvəlcə və sona əlavə artırılmaqla yaranır. Məhz buna görə də, məsələn, “метилпропенилендиоксидоксидиннаменилакрияческая (кислота)” kimi çox uzun sözlər əmələ gəlir. Əgər bu cür uzun, “calanıb uzadılmış” sözlərə adət eləsək, görürük ki, onlar mənanı daha yaxşı ifadə edir.

Oxşar olaraq ingilis (val) dilində də uzun sözlərə rast gəlinir. Məsələn, İngiltərədə kiçik bir şəhərin sakinləri öz ünvanlarını belə göstərirlər: “Llanfairpwllgwyngyllgogorychwyrndrobwillantysiliogogoch, Wales”.

Bu ünvan belə tərcümə olunur: “Coşqun burulğanın və müqəddəs Sesiliya kilsəsinin yanındakı Ağ Qoz vadisində müqəddəs Mariya kilsəsi”. Orada yaşayanlarsa öz şəhərlərini sadəcə “Llanfair P.G.” adlandırırlar.

Çin və vyetnam dilləri, demək olar ki, bütövlükdə birhəcalı sözlərdən ibarətdir. Həmin sxemdə sözlərin sırası böyük əhəmiyyət daşıyır.

Əgər çinli “vo bu pa ta” deyirsə, bu, “mən ondan qorxmuram” deməkdir. “Ta bu pa vo” sözü isə “o, məndən qorxmur” mənasındadır. Sözlər eyni olsa da, fikir fərqlidir.

Rus dili ilə müqayisə eləsək, çinlilərin “он”u – “его”, “я”nı – “меня”, “боюсь”u – “боятся” ilə dəyişməyə ehtiyacları yoxdur. Burada fikir istisnasız olaraq sözlərin yerdəyişməsinə görə çatdırılır.

Bir qrup xalq var ki, onların dili bütöv bir cümlənin mənasını ifadə edən son dərəcə uzun sözlər əsasında qurulub. Avropadakı basklarda, Asiyadakı eskimoslarda, Amerika və Yeni Zelandiyadakı bəzi tayfalar da belədir.

Məsələn, Yeni Zelandiyada bir şəhərin adı bu cürdür: “Taumatafakatanxiqanakoauauatamateapokaifenuakitanataxu”. Bu uzun adın maori dilindən tərcüməsi belədir: “Yeni torpaqlar kəfif edən, dağları yerindən oynadıb udan, sevdiyi adamlara fleyta çalan iri dizli insanın - tamateanın dağlardakı yurdu”

Eskimos bircə “Saviqiksiniarto-kasuaromariotittoqoq” sözü ilə belə bir fikri ifadə edir: “O deyir ki, sən də tez ora gedib, əla bir bıçaq alaçaqsan”. Görünür, dişli tülkü tayfasından olan amerikalı hindular da nitqlərini belə yadırlar. Onlar bircə sözlə “onda hamı onu qaçmağa məcbur elədi” deyər bilirlər.

İnsanların irqi müxtəlifliyi, yaşıdları coğrafi ərazi, xarici görünüşləri onların dillərinin qurulduğu sxemlə əlaqəli deyil. İspaniyadakı basklar, Meksikadakı asteklər, Asiyadakı eskimoslar, Yeni Zelandiyadakı maorilər də sözcümlə sxemindən istifadə edirlər. Bantu dillərindən birində danışan afrikalı vatuislər, eyni zamanda Avropadakı finlər, estonlar, macarlar və türklər öz nitqlərini uzun sözlərin sxemi üzrə qurublar.

Asiyada çinlilər, vyetnamlılar, tibetlilər isə qısa sözlər sxemi üzrə danışirlar. Afrika və Amerikada yaşayan tamamilə bir-birindən uzaq xalqlar məhz bu sxemlə ünsiyyət saxlayırlar. Yaxın Şərqdə yaşayan ərəblər də ruslar, yunanlar və litvalılar kimi uzun sözlər sxemindən istifadə edirlər.

İngilislərə, almanlara, ispanlara, italyanlara, fransızlara gəlinə, on-

lar qısa və uzun sözlərin kombinasiya edilmiş sxeminə üstünlük verirlər.

Rus, ərəb və latın dillərində sözlərin kökdən dəyişməsi böyük imkanlar yaradır. Deyək ki, məsələn, suriyalı, misirli, ya da əlcəzairli ərəb “yazmaq” sözünü bu şəkillərə sala bilər: ktb – sözün kök samitləri; kuttib – yazılıb; kəttəb – həm “yazmaq”, həm də “o yazdı” deməkdir; kuttəb – yazıqlar; məktəbətun – kitabxana; məktəbun – həm parta, həm də bölmə; kitəb – kitab,

kətib – yazıçı; yaktubu – o yazır.

Ərəb dillərində sözlərin sağdan sola yazılması (elə şəkillərin, illüstrasiyaların da o prinsiplə sıralanması) da az əhəmiyyət daşıyır. Bu faktın nəzərə alınmaması gözlənməz nəticələrə gətirib çıxara bilər. Məsələn, stressə qarşı yeni, təsirli dərmanların ərəb dünyasında reklamı üçün bir Avropa dərman firması üç kadrda ibarət şəkillər yerləşdirir. Eyni qadın birinci (sol) kadrda ağırdan sifəti qırıqmış, ikinci kadrda dərman qəbul edən zaman, üçüncü kadrda isə daha sakit üz ifadəsi ilə göstərilir. Bu reklam ərəb qaydasıyla sağdan sola oxunanda dərmanın istifadəsini məsləhət görməyən tamamilə əks fikir ifadə edir. Nəticədə ərəblər həmin dərmanı almırlar.

Yer kürəsinin bəzi guşələrində in-

sanlar picin dillər adlanan xüsusi “bey-nəlxalq” dil növü ilə danışirlar. Həmin dillərin, demək olar, hamısı Avropadan gələn istilaçıların Afrika, Amerika, İndoneziya, Çin və Sakit Okean adalarında yerli sakinlərlə dil tapmaq cəhdləri nəticəsində formalaşmış.

İngilislər, fransızlar, hollandlar, ispanlar yerli əhaliyə böyüklərin dilini başa düşməyən uşağa baxdıqları kimi yuxarıdan aşağı baxırdılar. İstilaçılar aborigenlərlə olduqca sadələşdirilmiş “uşaq dilində” danışdırlar. Avropalılarla işbirliyi qurmaq istəyən həmin dili mənimsəyir, öz sözlərini də gözüünə qata-qata bir balaca şəklini dəyişirdi. Picin dillər belə yaranmışdır.

Söz ehtiyatı kəsad olan belə dillərdən ticarətdə, biznesdə istifadə xeyli rahat başa gəlirdi. Yeri gəl-

mişkən, “picin” sözü elə “biznes” sözündən gəlir: əvvəl-əvvəl bu söz çinlilərin dilinə yatamadığından onlar “biznes” kəlməsini beləcə təhrif olunmuş şəkildə səsləndirmişlər.

Belə də olurdu ki, uşaqlar yalnız picin dillərin danışıldığı mühitdə böyüyürdülər. Bu halda yeni dil yaranırdı. Belə dilləri kreol dillər adlandırırlar. Elə İndoneziyanın rəsmi dili də picin dillərin birindən törəyib. İndoneziyanı uzun müddət hollandlar idarə ediblər, onların picin dili bazar-malay adlanırdı.

İndoneziyada hərəsinin öz dili olan çoxlu tayfa və millət yaşayırdı. Onlar Niderlandın əsarətindən qurtulandan sonra bazar-malay dili hamı üçün ümumi dil oldu. Hər bir indoneziyalının az da olsa başa düşdüyü bazar-malay dilini rəsmi

dil elan etdilər. İndoneziyalılar həmin dilə çoxlu malay sözləri yeridirdikə bu dil daha yaxşı inkişaf etməyə başladı.

Dilin keyfiyyət səviyyəsi çox vaxt həmin dildə qrammatik formaların – zaman, cins və sayın nə dərəcədə əks olunması ilə müəyyənəşir. Məsələn, Sakit okeandakı Trobrian adasının sakinləri zamana qavrsı etinasızdırlar. Onların dilində keçmiş, indiki və gələcək zaman kateqoriyaları yoxdur. Alman dilində iki keçmiş zaman forması var: naqli keçmiş və şühudi keçmiş. İngilis dilində zamanlar çoxşaxəlidir; bu dildə indiki, keçmiş və gələcək zamanın iyirmiyyə yaxın forması var.

Ancaq rus dilindən fərqli olaraq ingilis dilində

Xalqlar və dillər

Kim necə danışır

isimlər hallanmır. Bu dildə cansız isimləri bildirən sözlər cinslə əyrilmir, canlı isimləri ifadə edən kəlmələr isə iki cinsə bölünür. Fransız dilində də ismin orta cinsi yoxdur.

Bəzi dillərdə, məsələn, Tibet dilində sözlər ümumiyyətlə cəm şəkilçisi qəbul etmir. Tibetli nəyinsə cəm halında olduğunu göstərmək üçün mütləq “çoxlu” mənasını ifadə eləyən bir söz işlətməlidir. O, ruslar kimi “Mən adamlar gördüm” deyər bilməz, əvəzində “Mən çoxlu adam gördüm” deməlidir.

Ərəb dillərində isə əksinə, sözün nəinki tək və cəm halları, hətta əşyanın iki ədəd olduğunu göstərən ayrıca forması da var. Adətən, cüt əşyalar və ya orqanlar, məsələn, corab, göz və qulaq haqqında danışanda bu formadan yararlanırlar.

(V.Suxarev, M.Suxarev “Xalqların və millətlərin psixologiyası” kitabından)

NARINGÜL çevirib

Yad dili necə öyrənirlər?

Avropa ölkələrinin əksəriyyətində bir neçə xarici dil bilmək çoxdan adət halını alıb. Məsələn, İsveçdə 12 il oxuyan şagird 8 ilini ingilis, 6 ilini alman, 5 ilini isə fransız dili öyrənməyə sərf eləyir. Bundan başqa, Danimarka və Norveç dili də şagirdlərə az-çox tədris edilir.

Yad dillə tanışlıq canlı danışığı, radionu, musiqi disklerini, lent yazılarını dinləməkdən başlamalıdır. Həmin dildəki bütün səslərin, xüsusilə doğma dildə olmayan səslərin doğru tələffüzünü mənimsəmək lazımdır. O dilin öz intonasiasını mümkün qədər təqlid etmək daha yaxşı olar.

Bunun üçün əvvəlcə ayrı-ayrı hecalar aramla tələffüz edilir. Hər hecanı ayrı-ayrılıqda, hiss edərək daha sürətlə söyləmək lazımdır. Hecalardan tədricən bütöv sözlərə keçilməlidir. Öncə gündəlik həyatda çox işlənən sözləri öyrənmək gərəkdir. Sonra bütöv cümlələrə keçmək olar, ancaq həmin cümlələr ayrı-ayrı sözlərin yığını kimi yox, bütöv öyrənilməlidir.

Hər dilin öz qrammatik qaydası var. Ola bilər, başlanğıcda doğma dilin qrammatik qaydaları daha ağılabatan görünsün. Onda psixoloji cəhətdən sözə tabe olmağa və onu eşitdiyini kimi təkrarlamağa köklənmək lazımdır.

Xarici dildə qəzet oxumaq və mətnin hissələrini əzbər söyləmək olduqca faydalıdır.

Xarici dil öyrənməyə başlayan da özünüzdə yeni dildə düşünmək vərdisi yaratdıysanız, yaxşı olar. Bu, heç də doğma dilinizdə düşüncə sonra onu tərcümə etmək demək deyil. Əgər dərslər zamanı doğma dili heç işlətmənsəniz, xarici dili daha sürətlə öyrənə bilərsiniz. Belə qrammatikanı mənimsəmək də asanlaşar.

Sözü, ifadəni və bütöv cümləni şüuraltıya keçənə və öz-özünə ağıllıca gələndə qədər təkrarlamağa ehtiyac var.

Əksər dil kursları müəyyən plan üzərində qurulur. Həmin plana riayət edənlər əməl etməyənlərdən, bəlli tapşırıqları yerinə yetirməyənlərdən daha asan öyrənirlər.

Əgər 50 saatlıq dərslər bir neçə həftəyə sığışdırılırsa, həmin saatların ayırla uzadılmasından daha yaxşı nəticə verər. 50 saatlıq sinif məşğələsi kifayətdir ki, məsələn, “nəzakətli ərəb dili”ni öyrənənsən, daha doğru-

su, bu müddət yeni insanlarla tanışlıq zamanı nabeləd adamın ərəbcə hara, necə getməyi soruşması və yüngül alış-veriş etməsi üçün kifayətdir.

Dillərin bəzilərində eyni zamanda yazmaq və oxumaq asandır, başqa bir dildə isə əvvəlcə oxumaq və danışmaq, bundan sonra yazmağı öyrənmək daha asan olur. Məsələn, italyan, ispan və macar dillərinin qrammatikası çox sadədir. İngilis və fransız dillərində isə, əksinə, qrammatika çətindir. Çin dilində yazmaq daha çətin, ona görə də əvvəlcə bu dildə danışmağı, yalnız çox sonralar yazmağı öyrənirlər.

Dil öyrənməyə istənilən yaşda başlamaq mümkündür, ancaq yaxşı tələffüz etməyi öyrənmək üçün məşğələyə nə qədər tez başlasanız, bir o qədər yaxşıdır.

Dil öyrənən adam bilməlidir ki, insan orta hesabla eşitdiyinin beşdən birini, gördüyünün beşdən üçünü xatırlayır. Göstərilən və izah edilənlərin isə beşdən dördü insanın yadında qalır. Yaddaşın çalışması üçün günün ən yaxşı vaxtı saat 10-dan 12-yə qədərki və orqanizmin oksigen açığına dayanıqlı olduğu axşam saat 8-dən sonrakı vaxtdır. İlin fəsillərinə gəldikdə isə yaddaşın ən yaxşı iş vaxtı yay dövrü sayılır.

Öyrənilmiş materialı intervallarla təkrarlamaq çox vacibdir. Fasiləsiz təkrarlar, tam xatırlayana qədər əzbərləmə isə tamamilə faydasız və əlverişsizdir.

Qohumlardan biri beş il qabaq zəng elədi ki, uşağın toyuna hazırlaşırıq, kənd camaatı məclisdə Zeynalın oxumasını istəyir. Onu tapıb gətirə bilərsinizmi? Hələ sənəti o qədər də tanınmayan Zeynal Əhmədovu tapıb danışdım, razılaşdıq. Əvvəllər də o kəndin bir neçə toyunda olduğumdan camaatın muğama, klassik musiqiyə münasibətini az-çox bilirdim. Bunu Zeynal eşitdirəndə ağayana arxayınlıqla "darıxma, hər şey yaxşı olacaq", dedi.

...Avqustun qorabışirəni. Temperatür 48 dərəcə. İşin tərsliyindən toy da gündorta saat 2-də başlanır. Dedim, Zeynal, bu beş yüz nəfərlik məclisi ələ almağın bircə yolu var – "Heyratı" ilə başlamaq. Qaşları çatıldı, fikrə getdi, qayıtdı ki, qadooyalım, bu təndirin içində "Heyratı" çətin olar, bəlkə onu axşama saxlayaq? Və ani fasilədən sonra özü də şərt kəsdi:

- Yaxşı, nə qədər ağır olur olsun, "Heyratı" ilə başlayıram. Amma bir şərtlə: sən qabaqda əyləşsən, baş barmağın da işləyir – "ələ" da barmağın dik qalxır, "yaxşı" da bir az yana əyilir, "pis" də isə başı üstə dayanır.

Sonra Zeynal başladı, nə başladı... Masaların üstü nemətlə doludu. Bircə quş südü çatdır. Amma nə qədər qəribə də olsa, heç kəs əlini o nemətlərə uzatmır, hətta içməkdən ötrü sinov gedən bir tanışım da özünü çox təmkinli aparır.

Zeynalın səsi toy mağarında zamanı dondurub. Hərəkət dayanıb, kimsenin alından tər də sızdır.

Və "Heyratı"nın son akkordları vurulanacan mənim baş barmağım əsgər kimi fərəğət dayanır...

Ən maraqlısı da Zeynal qavalı yerə qoyandan sonra oldu – məclis əhli ayağa qalxıb ilk dəfə canlı gördüyü gənc xanəndəni uzun-uzun alqışladı... Bunlar tərif-zad deyil, öz gözümlə görmüşəm.

***

- Ay Zeynal, danışdır ki, səni sənətə qoyunun qırağından tutub gətiriblər...

- Düz deyirlər. 25 yaşım içindəydim. Kənddə (Şamaxının Quşçu kəndində - Z.Ə.) toy vardı. Tərslikdən həmin gün qoyun nobatı bizə düşmüşdü. Sürünü kəndə yaxın yerlərdə hərleyirdim ki, bari musiqini, xanəndənin səsinə uzaqdan da olsa, eşidim. Bir də baxdım üç oğlan qaça-qaça gəlir ki, bəs toy sahibi səni çağırır. Kişi kənddə nüfuz yiyəsiydi, sözünü yerə salmaq olmazdı. Amma əyini-başım itən günündə, cəndirəmdən da cən hürkür. Həyatə çatan kimi toy sahibi bircə sual verdi: "Ə, Qarabala, sən oxuya da bilirsən?" Başımı aşağı salıb dinmədim. Qayıtdı ki, bu camaat mənim başımı keçəl ələyib – Zeynal gəlsin, Zeynal gəlsin... Nə deyəydim; deyəydim ki, bir qəzəli də axıracan düz-əməlli bilmiyəm? Muğamların da ancaq adını eşitmişəm. Bir onu bilirəm ki, səsimi başıma atanda lap Allahın yanına nərdivansız çıxmağa da gücüm çatır. Qaraçı libasında girdim toyxanaya. Qadasını aldığı tarzən Mehman Mikayılov (sonralar mənim ilk sənət müəllimim oldu), deyəsən, məni hamudan yaxşı anladı. Nə oxudumsa, gəldi dalınca, tarda asta-asta izlədi məni. İndi yadıma düşür ki, camaat məni əməlli-başlı alqışladı da...

Toydan sonra Mehman müəllim dedi ki, bu səs Allah vergisidi, Zeynalı verin mənə. Evdə, ailədə uzun çək-çevirdən sonra razılaşdılar. Mehman müəllim də o gündən mənə zülm-lər yaşatdı, əzablar verdi, anamı ağlar qoydu – hamısı da muğamı öyrətmək üçün! Elə buna görə indiki Mehman Mikayılovun əlini öpüb gözümlə üstə qoyuram.

***

- 2002-də gəldin Bakıya, "Asəf Zeynalı" da Alim Qasımovun tələbəsi oldun...

- Hə, ustadın tələbəsi olmaq bir ayrı əfsanə idi. Ətimi şişə çəkə-çəkə bilirsən nələr öyrətdi mənə?! Sən Allah, qoy bir əhvalat danışım. Dostum Abgül Mirzəliyevin toyudu, məclisdə cavan-yaşlı filan qədər xanəndə var. Mikrofonu verdilər mənə, qırx dəqiqəlik "Çahargah"ı qırta-qırta gətirib yeddi dəqiqəyə sığışdırdım. Qurtaranda zal qalxdı aya-

Bu cızmaqara Zeynalın "Çahargah"ının sədələri altında yazılıb. Əlim üzümə qalıb - səsin neçə rəngi, neçə döngəsi, neçə qatı olarmış! Qırx beş saniyəlik zəngüləni insan balası nəfəs dərmədən necə vura bilmiş? Xanəndə deyilən bəndə belə ağır dəstgahı bu qədər çilgün və emosional şəkildə, heç bir ladi pozmadan necə oxuyarmış? Özü desin:

Amma ağsaqqal nə illah ələyirdisə, istədiyini tələbələrindən ala bilmirdi. Baxdı üzümə ki, ay Zeynal, sənə alınar? Allahı çağırıb başladım. Gəlib "Hicaz" a çatanda keçdim rəhmətlik Seyid Mirbabayevin xallarına. O məqamda uşaqların nə düşündüyü vacib deyildi, məndən ötrü ən vacibi Arif müəllimin münasibəti idi. Oxuyub qurtardım, sinfə də-

O vaxtdan həmin uşaqlar mənə "qulaqkəsən" deyirlər. Yəqin "çörəkkəsən" demək istəyirlər...

- Demək, bu gün muğamda özünə rəqib görmürsən?

- Yox, elə demək tərtiblərdən kənar olar. Amma ən böyük rəqibim də, düşmənim də elə öz səsimdi; yüngülcə kökdən düşdüsə, istədiyimi ala bilmədimisə, Zeynalın qəbrini qaz, apar quyla torpağa...

***

Arada onu şöhrət atından salmaq üçün yüngülcə sancıram:

- Üz-gözüün niyə bu gündədi? Burnunun üstündən haçansa tank-zad keçməyib ki?

Uğunub gedir:

- Tooba, xəbərim olmayıb. Bildiyim bircə odu ki, gözümlə açandan özümü bu sir-sifətdə görmüşəm. Allah verən paydı, verdiyinə şükür!

Əl çəkmirəm:

- Bu "gözəllik" toyda-məclisdə sənə əngəl olmur ki?

- Heç vaxt hiss eləməmişəm, əksinə, səs, ruh yerində olanda heyranların sayı da çoxalır.

- Sən canın, toyda-məclisdə kiməsə vurulduğun olubmu? Aşıq şorgözü olar, deyiblər...

- Yox, mən gözümə, dilimə yiyəlik eləməyi bacarıram. Amma belə də olur: ovqatın, vəcdin sahmanda olması üçün bir mələyi gözəllik ələyib sonacan yalnız ondan ötrü oxuyuram. Söz yox, bunu özümdən savayı heç kim bilmir, çünki mən o gözəlliyə öz gözlərimlə yox, qəlbimin, səsimin gözüylə baxıram...

Bir az da qeybətə çəkmək istəyirəm, di gəl, yaxa tutdurmur. Ona badalaq vuranlardan bir-ikisinin adını çəkirəm, ancaq əlini yelləyib söhbətdən yayınır: "Allahın qəzabına gəlmişlərə mənim nə işim!..."

Onda mövzunun dəyişib: "Toyda-kı oxumalarınızla studiyadakı ifalarınız arasında xeyli fərq olduğunuzu bilir-sənmi?" – soruşuram.

- Hə, bilirəm onu, bilirəm. Studiyada oxuyub çıxana qədər elə bil et məşinunun ağzında oluram. Bütün "sok"um çəkilib. Ancaq toyda-məclisdə meydan genişdi, sür atını, hara sürürsən...

***

Ayaq üstündə bunları da dedi:

- Yiyəm olmadı mənim, yiyə çıxan tapılmadı. Kimin üstünə getdimsə, buruma vurub geri qaytardılar. Məcbur qalıb özüm özümə yol açası oldum. İndi qırx yaşım içindəyəm. Bura qədər gəldiyim yolu ancaq iynəylə gor qazmağa, itin ayağından tikan çıxarmağa bənzətmək olar. Ancaq buna da şükür! İndiyəcən o qoyunun qırağında qalmış olsaydım, kim məni tanıyacaqdı?..

Zöhrab ƏMİRƏNLI

"Ən böyük düşmənim öz səsimdi"

Zeynalın kənd toyundan başlanan sənət yolu

ğa, təxminən beş dəqiqə ara vermədən bu Qarabalanı alqışladı. Gəlib Alimin qarşısında ağır basıb baş endirdim, dedim, ustad, siz olan məclisdə mən belə oxumamalıydım. Onda Alim Qasımov camaata dedi ki, mən Zeynalə belə "Mənsuriyyə" öyrətməmişəm, amma o, bu şöbədə özümün də vura bilmədiyim gülləri vurdu. Ona görə indən belə adını "Zeynal Mənsuri" qoydum.

- Üzünə demirəm, sən oxuyanda canımda toxunmadığın bir hüceyrə qalmır...

- Şamaxı Musiqi Məktəbində işlədiyim günlər yadıma düşür. Zəng ələyirdin ki, Zeynal, dolmuşam. Deyirdim, dur gəl. Boş siniflərin birində Mehmanın müşayiəti ilə mən oxuyurdum, sən də ağlayırdın. O vaxtlar bircə şey arzulayırdım – kaş üç-beş belə dinləyicim ola... Ancaq ürəyim istəyən bir xalı, zəngüləni bəşirənə qədər özüm nələr çəkirəm, onu Allah bilir. Arzuladığımı alanda sizdən qabaq öz tükələrim ürpəşir, havalanma həddinə çatıram...

***

- Bir dəfə ATV-də cənnətlik Sabir Mirzəyevin anım tədbiri keçirilirdi, məni də çağırmışdılar. Getdim ki, muğamımızın ağsaqqalları Süleyman Abdullayev, Teymur Mustafayev də burdadı. Aparıcı qız soruşdu ki, Sabir Mirzəyevdən sonra "Çahargah"ımız öldü, eləmi? Dədə Süleyman qayıtdı ki, qızım, elə demə, bu şamaxılı balası var ha... Yox, sonrasını deməyə üzüm gəlmir, özün axtarıb taparsan. Bircə o yadımdadı ki, atamın goru haqqı, yer yanlısaydı, xəcalətimdən yerə keçərdim.

***

Düz deyir, çox utancaq həm də sadəlövhüdü. Bircə saat oturub çay içdik, telefonu susmadı – toylara çağırırlar, qiymət soruşurlar. Bunun da əzbərlədiyini bircə söz var – nə verərsiz, verərsiz... Bir il əvvəl aldığı məşinə baxdım, daş çatlasa, qiyməti 5-6 mini keçməz. Efirəndən düşməyən ara müğənnilərinin məşinlərinin bəzburutunu xatırlayıb, müdiricəsinə susdum. Soruşdum, ay Zeynal, bəs yol polisiylə neyirsiniz? Cavabı konkret oldu:

- Allah xatirənə, yekəxanəliq kimi qəbul eləmə, səsimin dalınca cəhənnəmə piyada getməyə hazır olanlar var (Bu yerdə bir polis generalının adını çəkdi). Bir də görürsən toya gecikdiyim yerdə saxladılar. Demirəm haqsız yerə, ancaq toy yiyəsinə necə başa salasan? O məqamda zəng ələyib dəyişməyi deyirəm...

***

- Maraqlıdır, dörd il əvvəl bir əhvalatını da danışım. Gəldim Musiqi Akademiyasına, icazə alıb girdim Arif Babayevin sinfinə. Uşaqlara "Simay-i-Şəms" öyrədirdi.

dan ağır bir sükut çökdü. Təxminən beş-altı dəqiqə belə qaldıq. Hamımız Arif Babayevin nə deyəcəyini gözləyirdik. Handan-hana ağsaqqal gözlərini açıb dilləndi:

- Kişinin oğlu oxuyur da...

Sonra da sözün gerisini gətirdi:

- Zeynal, yolunu azmasan, qoltuğuna verilən qarqızları axıracan saxlaya bilsən, çox uzağa gedəcəksən...

***

- Eşitmişəm, bir toyda xanəndələr sənədən sonra oxumağa cəsərət eləməyiblər...

- Hə... sənətçi dostumuz Mahirin toyunda olub elə bir şey. Çəkilib oturmuşam bir kənardə, uşaqlar da mikrofon üstündə baş yarırlar. Dörd-beş nəfərdən sonra masabəyi mənə söz verdi. Gəlib "Şahnaz"ı başladım. "Şəddi-Şahnaz" a çatanda baxdım ki, səs yağ kimi gedir. O dəmdə adam özündə olmur, çevrəsindən çıxır. Ordan da ayaq verib qalxdım "Səbə"yə. Bilənlər bilir, "Şahnaz" da bu bölüm zirvədi, taa ordan o tərəfə yol qalmır. O qədər çətin, ələ gəlməyən məqamdı ki, çoxları "Şahnaz"ı onsuz oxuyur. Son zəngülələri bu sözlərlə bitirdim:

*Aşıq nə gəlsə, sözündən gələr,
Bülbülə asirlik səsinədən gələr,
Ceyrana hər xəta gözümdən gələr,-
Qımasın gözümlü gözə gələndə.*

Özümə qayıdanda baxdım ki, bayaq mikrofon üstündə dava salanların heç biri yoxdu, çəkilib kirmişçə oturlublar qıraqda.

14 noyabr dünya diabet günüdür. Amma rahat olmayın, bunun ardınca planetdə nə qədər şəkər xəstəsinin olması, hansı proqramların həyata keçirilməsi ilə bağlı rəqəmləri yazıb başınızı ağrıtmayacağıq. Sadəcə, Respublika Endokrinoloji Mərkəzinin direktor müavini, Azərbaycan Diabet Liqasının sədri Yeganə Sultanova ilə şəəkərli suallara aydınlıq gətirəcəyik...

- Yeganə xanım, şəəkər xəstəliyinin Azərbaycanda fərqli yaranma səbəbləri var, yoxsa?..

- Yox, səbəblər, demək olar, bütün dünyada ümumdür. Xəstəliyin əmələ gəlməsində yerli şəraitin də, mentalitetin də rolu var. Məsələn, bizdə ikinci tip şəəkərli diabet uşaqlarda nadir hallarda olur. Amerikada isə bu hala daha tez-tez rast gəlinir. Piylənmədən əziyyət çəkən insanlar Amerikada hədsiz çoxdur. İnsanlar "Mc Donalds"larda, "Fast-food"larda, ayaqüstü qidalanma yerlərində yeməyi həyat tərzinə çeviriblər. Ona görə də ikinci tip şəəkərli diabetlərin sayı Amerikada daha çoxdur. Bizdə nisbətən saf, düzgün qidalanma olsa da, piylənmədən əziyyət çəkən insanlar da bəs deyincədir. Bu da şəəkərli diabetə yol açan şərtlərdəndir.

- Şəkərdən qorunmağın bir resepti varmı?

- Şəkərli diabetin profilaktikasında ən vacib məsələ düzgün qidalanma və fiziki aktivlikdir. Şəkərin qida ilə çox böyük bağlılığı var. Vacib məsələlərdən biri də diabetin erkən aşkarlanmasıdır.

Bu il Respublika Endokrinoloji Mərkəzi Azərbaycan Diabet Liqası ilə birlikdə Prezident yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının maliyyəyəşdirdiyi qrant layihəsi çərçivəsində, işləyən insanlar arasında şəəkərin erkən aşkarlanmasını həyata keçirdi. Xüsusi test üsulları ilə müayinə apardıq. 1000 nəfər müayinədən keçdi, bunlardan 200 nəfərdə şəəkərli diabet və diabetönu vəziyyət üzə çıxdı. Pis odur ki, bunu özləri də bilmirdilər.

- Diabetönu vəziyyət necə olur?

- Heç bir klinik əlaməti olmur. Bu, qlükozaya toleranlıq testi ilə yoxlanılır. Orqanizmdə qlükozaya həssaslıq aşkar olunsa, deməli, şəəkər yaxındadır. Düzgün qidalanmamaq, içki, siqaret, yaxın qohumlarda şəəkərli diabetin olması, metabolik sindrom, yəni arterial təzyiqin yüksək olması şəəkər faktorlarıdır.

"ŞƏKƏR bir az da təledir"

Yeganə Sultanova: "Diabetli qızların ailəsi daha möhkəm olur"

- Diabetönu vəziyyətdən geriə qayıdış varmı?

- Qayıdış yalnız düzgün qidalanma və fiziki aktivliklə mümkündür. Bu qaydaya nə qədər düzgün əməl etsən, xəstəliyi bir o qədər gecikdirmək və ya qarşısını almaq olar. Söhbət ancaq ikinci tip şəəkərli diabetdən gedir. Birinci tip isə insulyar aparatın, yəni mədəaltı vəzin insulini ifraz edən beta hüceyrələrinin düzgün işləməsi deməkdir. Bunun qarşısını almaq mümkün deyil, elm bunu hələ kəşf etməyib.

- Son illər tibb elmində şəəkərin müalicəsində inqilabi sayıla biləcək yenilik baş veribmi?

- İnsulinin kəşfindən sonra elə bir tapıntı yoxdur. Müxtəlif tip insulidlər yaradılır, onun yeridilmə metodlarında çox böyük inkişaf var. İndi dünya alimləri məhz şəəkərin müalicəsi istiqamətində ciddi nəticə əldə etmək üzərində işləyirlər. Hər il Avropa Diabetin Öyrənilmə Assosiasiyasının konfransları keçirilir. Alimlər yığılırlar, yeniliklər barədə danışirlər. Cərrahi metodla da şəəkərin müalicəsinə nail olmaq istəyirlər. Piylənməsi olan adamlarda mə-

dənin kiçildilməsi, ora balon yerləşdirilməsi, transplantasiya, mədəaltı vəzin betta hüceyrələrinin köçürülməsi və sair metodlar tətbiq olunur. Amma bütün bunlar eksperimental şəraitdədir, özünü tam doğrultmur ki, kütləvi tətbiq olunsun.

- Azərbaycanda da mədənin kiçildilməsi əməliyyatı aparılmağa başlanıb. Nə dərəcədə uğurlu əməliyyatlardır?

- Düzdür, bu barədə elan verirlər. Elanda açıq demirlər ki, əməliyyatlar hansı tip xəstələrə aiddir. Deyirlər ki, şəəkərli diabeti olan insanlara aiddir. Yəni reklam eləyirlər. Amma bu, düzgün deyil. Çünki bu əməliyyatlar birinci tip şəəkərli diabetə aid deyil. Hətta ikinci tip şəəkərli diabetlərin də əksəriyyətinə bu əməliyyatların aidiyyəti yoxdur. Həm də əməliyyat xəstəni diabetdən tam qurtarmır. Sabah çəkisinə, qidalanmasına nəzarət eləməyə, yenə də şəəkərli diabetlə yaşamaq məcburiyyətində qalacaq.

- İnsanın təbiəti, xarakteri onda şəəkərin yaranmasına yol açırımı?

- Melanxolik, qəmgin, pessimist insanlarda bütün xəstəliklər daha tez yaranır. Onlarda xəstəliyin

gedişatı da pis olur. Mən neçə il təcrübəsi olan adam kimi bunu deyirəm, təkcə ümumi təcrübədən çıxış etmirəm. Çoxları bəlkə də bilmir, Amerika Diabet Cə-

bu, nə qədər düzgündür? Mən həm də şəəkərli diabetli insanların hüquqlarını müdafiə edən insanam. Əgər şəəkərli diabetlə doğulan insan olimpiya çempionu ola bilirsə, Amerika gözəli seçilirsə, onlara necə xəstə kimi baxa bilər? Şəkərə tutulmuş alimlərimiz, ictimai-siyasi xadimlərimiz var, yaşayıb-yaradırlar, cəmiyyət üçün aktiv və lazımlı insanlardırlar. Başa düşməliyə ki,

indiki dövrdə şəəkər həyat tərzidir. Öz müşahidələrimə əsasən deyə bilərəm ki, diabetli qızların ailəsi daha möhkəm olur. Bilirsiniz, nəyə görə? Çünki bu cür evlilikdə mütləq sevgi və fədakarlıq faktorları var.

- Bəs onlardan doğulan uşaqlar?..

- Bizdə qeydiyyatda olan bir ailə var: oğlan da, qız da diabetdir, uşaqları sağlamdır. Risk məsələsi statistikaya görə də belədir: qadında şəəkər olanda, kişidə olmayan risk adi insanlarda olan qəddərdir. Kişidə şəəkər olanda risk bir qədər artır. İkisi də şəəkərli diabet xəstəsi olan insanların evlənməsi zamanı risk əlli faizə qalxır. Buna baxmayaraq, bu halda da sağlam uşaq doğula bilər.

- Milli Məclisdə "Ailə Məcəlləsi"ndə ediləcək dəyişikliklərdən sonra nikaha girərkən tibbi arayışın təqdimi məcburi ola bilər. Bu addım həm də evlənlərin arasında sonradan anlaşılmazlıq yaranmaması üçün atılır. Mütəxəssis kimi necə düşünürsünüz, şəəkərli xəstələrin evlənməsi hansı mənfəət natiçələri törədə bilər?

- Həmin layihə hazırlananda Milli Məclisdə sosial qrupun tərkibində iştirak edirdim. Orada həttə bir nəfər təklif elədi ki, şəəkərli insanlar evlənməsin. Amma sizcə,

- Bəs onlardan doğulan uşaqlar?..

- Bizdə qeydiyyatda olan bir ailə var: oğlan da, qız da diabetdir, uşaqları sağlamdır. Risk məsələsi statistikaya görə də belədir: qadında şəəkər olanda, kişidə olmayan risk adi insanlarda olan qəddərdir. Kişidə şəəkər olanda risk bir qədər artır. İkisi də şəəkərli diabet xəstəsi olan insanların evlənməsi zamanı risk əlli faizə qalxır. Buna baxmayaraq, bu halda da sağlam uşaq doğula bilər.

- Xalq arasında belə bir deyim var ki, şəəkər varlıların, vəzifəlilərin xəstəliyidir...

- Yəqin ona görə belə deyirlər ki, zəngin adamlar yaxşı yeyir-içir, çox oturaq həyat keçirirlər. Bu baxımdan şəəkərdə vəzifənin, sərvətin rolu ola bilər. Amma ümumiyyətlə belə bir statistik göstərici yoxdur. Yəni şəəkər bir az da təledir.

Qızılgül ABDİNOVA

Aylurofob - pişikdən qorxan

Dünyada milyonlarla insan müxtəlif fobiyalardan əziyyət çəkir. Psixiatriya elmi fobiyanı bu və ya başqa qıcığa qarşı yüksək patoloji qorxu reaksiyası kimi izah edir. Bu, müəyyən situasiyalarda özünü güclü şəkildə büruzə verən, heç bir məntiqlə izah olunmayan, insan beynini kabus kimi örtən əsassız bir qorxudur.

Geniş yayılmış fobiyalardan biri də aylurofobiya. Yunanca ailuros - pişik, phobia - qorxu deməkdir. Bu qorxunun adına qaleofobiya, qatofobiya da deyirlər. Xəstəlik nə vaxtsa pişikdən qorxmış, emosional və ya fiziki travma almış, həmçinin bu barədə danışılan bir əhvalatdan təsirlənmiş adamlarda yaranır.

Pişiklərin əhlişədirilməsinə 8000 il əvvəl Kipr ərazisində başlanıb. Arxeoloqlar həmin ərazidən pişik, siçan və insan sümüyü tapıblar. Ehtimal ki, insanlar siçanı təsadüfən, pişiyi isə onlardan qurtulmaq üçün adaya gətiriblər. Pişik 4000 il əvvəl Misirdə ev heyvanına çevrilib.

İtdən fərqli olaraq pişik adamları ünsiyyətə daha çox meyl göstərir. Onun qəribəliyi, sərbəstliyi, inadçılığı pişikdən az qorxan adamlarda da aylurofobiya yarada bilər.

Başqa qorxular kimi aylurofobiya da müdafiə mexanizmi olaraq şüursuz meydana gəlir.

Məşhur aylurofoblar

Bir çox tanınmış adamın aylurofobiyası olub. Fransız kralları III Henri və XIV Lüdovik, Makedoniyalı İsgəndər, Yuli Sezar, Çingiz xan, Benito Mussolini, Lavrenti Beriya, Adolf Hitler belələrindəndir.

Napoleonun "pişik qorxusu" nun isə öz tarixəsi var. Hələ 6 aylığındaykən onu evdə tək qoyub gəldi, həmin vaxt pişiklər "hücuma keçib" uşaqla oynayırmış. Körpə Napoleon canından heç vaxt çıxmayan qorxuya beləcə düşər olur. Erkən yaşlarından müharibələrə qatılan Napoleon şirin öhdəsindən gələcək qədər cəsarətli, pişikdən qorxacaq qədər aciz idi. Pişik görün kimi özünü itirir, hətta soyuq havada belə tərləyir, əsəbiləşirmiş.

Napoleonun bu zəif damarından xəbər tutan ingilis baş komandanı Nelson onun üstünə 70 pişiklə birlikdə qoşun göndərir. Napoleon ordu rəhbərliyini köməkçisinə tapşırıb deyir: "Nə döyüşə, nə də düşünə bilərəm. Pişiklər məni məhv edir!"

Və həmin döyüşdə Napoleon ordusu məğlub olur.

Xəstəliyin simptomları

Xəstəliyin simptomları həmin adamın yanında pişik mırıldaması və ya miyoldaması zamanı özünü büruzə verir. Bəzən yanında pişiyin sakitcə durması da adamın ürək döyüntülərinin artmasına, tərləməsinə, bəzənsə əl-ayağının əsməsinə, dəhşətli qorxu keçirməsinə səbəb olur.

Aylurofoblar küçədə tək-tənha gəzib-dolaşan pişikdə belə təhlükə görür, onun qəflətən hücumu keçə biləcəyini düşünür. Qaranlıq otaqda pişiyin olması fikri isə aylurofobun özündən getməsinə və ürək tutmasına gətirə bilər. Belə xəstələr üçün oyuncaq pişiklər də təhlükəli sayılır.

Xəstəliyin müalicəsi

Aylurofobiyanın müxtəlif müalicə üsulları var. Bunun üçün psixiatr və ya

psixoterapevtdən məsləhət almaq lazımdır. Kompleks müalicə daha effektivdir. Dərman terapiyası ilə koqnitiv-davranış terapiyasını birləşdirmək yaxşı nəticə verir.

Aylurofobiyadan əziyyət çəkənlərin bəziləri müalicədən sonra pişik sevməyə insanı çevrilir, bu canlıya ünsiyyətdən zövq alırlar. Sevməyənlərsə ən azı ondan qorxmurlar.

NARINGÜL

Nərgiz CABBARLI

Inkişafının hansı mərhələsində olur-olsun cəmiyyət də, elə insanın özü də nağıla həmişə ehtiyac duyur. Bu janr nə köhnəlir, nə də dəbdən düşür. Səbəb insanın mənəvi-psixoloji aləmi, arzuları-xəyalları, real dünyada görmək istədikləri ilə bağlıdır. Hansı xalqın, bölgənin nağılına baxsan, orada həyata keçməmiş arzuların modelini görəcəksən. İnsan təxəyyülü üçün ən geniş meydan nağıl müstəvisidir. Orada hər şey mümkündür...

Bu baxımdan bütün dünya nağıllarının süjet xəttindəki, məzmunundakı, ideyasındakı bənzərlik, bəzən hətta eynilik təsadüf hesab oluna bilməz. Hər xalqın öz Zuluşkası, Göyçək Fatması, yatmış gözəli, xilaskar cəngavəri, ədalətsizliyi aradan qaldıran müdrik hökmdarı, səfeh padşahı var. Nağılların hamısında Xeyir Şər üzərində mütləq qələbə çalır, arzular gerçəkləşir, xəyallar doğrulur.

Nağılın mifik təfəkkürlə, genetik yaddaşa əlaqəsi, hansısa xalqın mədəniyyəti, tarixi, təhtəşüuru, dünyaduyumu haqqında informasiya daşıyıcısı olması da diqqətdən yayınmamalıdır. Dünyanın bütün nağılları bir qaynaqdan, bir məxəzdən başlanğıc götürür. Bütün nağıllar insan başlanğıcından gəlir.

Dünya, o cümlədən, Azərbaycan ədəbiyyatında "müəllif nağılları" təribəsi də var. Həmin nağıllar həm uşaqların sevimlisinə çevrilib, həm də müəllifinə şöhrət gətirib. Qrimm qardaşları, Raspe, Andersen, Hofman, Hauf, Donald Bisset, Canni Rodari, Edqar Po, Herman Hesse, Astrid Lindqren, Pamela Trevers, Oskar Uayld, Çarlz Dikens, Şarl Perro, Donald Bisset, Luis Kerrol, Redyard Kiplinq, Topelius Zaxariasi misal göstərə bilərik.

Müxtəlif dövrlərin nağılçıları arasında elmə məşğul olan alim-nağılçılar, folklorşünas-nağılçılar, hüquqşünas-nağılçılar, vəkil-nağılçılar da olub. Tarix sübut edir ki, nağıl öz yaradıcısına bütün başqa mətnlərdən daha artıqna bağlıdır. Onların özlərini, adlarını, hətta tale və obrazlarını əbədiyyətə nağıl edə bilib...

Gəlin "yenə də nağıl" deyib keçməyək. Axı, nağıl bədii mətn olmaqdan başqa, həm də insanın uşaq dünyasından başlayıb onun şəxsiyyətinə, xarakterinə, psixologiyasına, komplekslərinə aparən yoldur. O səbəbdən nağılın bədii-estetik dəyəri, mətn kimi təsirli və qüsursuz olması, öz alt qatı və tutumu ilə nələrisə aşılamaq xüsusiyyəti çox vacibdir.

İnternet əsrinin nağılı necə olmalıdır?

Bəs, müasir müəllif nağıllarında bunlar varmı? Yazılan nağıl mətnləri bədii-estetik keyfiyyəti, öyrətmək, təlqin etmək gücü ilə heç olmasa minimal göstəricilərə cavab verirmi?

Əvvəlcə bunu deyək ki, dünyada digər ədəbiyyat sahələrində olduğu kimi nağıl yaradıcılığında da keyfiyyət dəyişikliyi baş verib, ənənəvi üsullar müasir məzmun və baxış bucağına transformasiya edilib. Məşhur "Şrek"-i misal çəkək. Onun müəllifi Amerika yazıçısı və multiplikatoru Uilyam Steyq (William Steig) nağıl üçün tanış olan gözəl şahzadə ilə yaraşlıq cəngavərin eşq modelini dağıdaraq bura "çirkinlik estetikası"nu gətirdi. Daxili gözəlliyin zahiri gözəlliklə ifadəsi prinsipi pozuldu və çirkinin də xoşbəxt olmaq arzusu reallaşdı.

Belə fərqli cəhətlərlə yanaşı həmin nağılda da ənənəvi sonluq - Xeyirin, Mərdliyin, Səxavətin və Dostluğun qələbəsi dəyişməz qaldı. Sadəcə, nağılda reallığa daha gerçəkçi münasibət önə çıxdı.

Keçək öz nağıllarımıza. 1990-2000-ci illərdə Azərbaycanda xeyli nağıl kitabı dərc olundu. Bunların arasında əvvəlki illərdə - sovet dövründə yazılmış nağıl mətnlərinə qayıdış da vardı, yeni nağıl mətnlərinin yaradılması cəhdi də. Maraqlı və əhəmiyyətli cəhətlərdən biri yeni nağılların böyük qismində incə cizgilərlə milli-ideoloji tərbiyəyə xüsusi önəm verilməsi idi ki, bu cür

nağıl müəllifləri arasında Dilsuzun, Rafiq Yusifoğlunun, Qəşəm İsabəylinin, Gülzar İbrahimovanın (Gülzar nənə) imzalarını qeyd edə bilərik. Bu nağıllarda uşaqlara milli kimliyin tanınması, doğma tarixə sevgi aşılması, ölkənin, torpağın vətən kimi təqdim edilməsi xüsusi ilə seçilir.

Məsələn, naşir Qoşqar Qarayevin ideyası ilə gerçəkləşən, xalq yazıçısı Elçinin rəhbərlik etdiyi və "Beşik" nəşriyyatının reallaşdırdığı "Güvəncin nağılları" layihəsi çərçivəsində Dilsuzun qələmə aldığı "Qız qalası", "Xürrəmilər", "Şirvanşahlar sarayı", "Naxçıvan", "Cavadxan", "Həzrəti Yusif", "Çıraqqala", "Azix mağarası", "Şeyx Şamil", "Osmanlı təpələri", "Atatürkün imzası" nağıllarının adlarını çəkmək olar.

Yaxud Gülzar nənənin "Göy qurşağı qardaşlarının yeddi nağılı", "Zərdüşt", "Od xəzinəsi", "Qisas", Rafiq Yusifoğlunun "Koroğlu olmağın sirri", "Qərənfil dənizi", Qəşəm İsabəylinin "Aclıq dərəsi" nağıllarında da Azərbaycan tarixi üçün aktual problemlər nağıl diliylə kiçik yaşlı oxuculara çatdırılıb.

Detallı təhlilə keçməzdən əvvəl onu da qeyd edək ki, uşaqların yaş qrupuna görə nağılların təsnifatını aparmaq vacibdir. Biz hazırda daha kiçik yaşlı uşaqlar üçün yazılmış nağıl mətnlərindən söz açmaq istərdik. Onların arasından Elçinin "Balaca qırmızı çəçək", "Gilas qız", "Mənə niyə güllürlər?", "Günay, Humay və qırt toyuğun cücələri", Ələkbər Salahzadənin "Məşədən küsən ayı", "Oxatan kirpinin nağılı", Qaçay Köçərlinin "İşıq Çəlik", Sevinc Nuruqızının "Ciya ilə iki gün", "İpəkcənin macəraları" (nağıl-kitablar), Rafiq Yusifoğlunun "Bahar qatırı", Qəşəm İsabəylinin "El-nur, Əkil və onların başına gələnlər" (nağıl-kitab), "İii-aaaa", Gülzar nənənin "Dəhşətli nağıl" (kitab), "Göy qurşağı qardaşlarının yeddi nağılı" (kitab) təhlil etməyə çalışacağıq.

Kiçik yaşlı uşaqlar üçün nəzərdə tutulan bu nağıllarda diqqəti ilk çəkən dil faktorudur ki, bu baxımdan ən koloritli müəlliflər Elçin, Ələkbər Salahzadə və Sevinc

Nuruqızıdır. Onların bu qəbildən olan nağıllarında məhz yaş qrupu nəzərə alınmaqla süjet qurulub. Dilin sadəliyi, şirinliyi, obrazlılığı, asanlıığı və aydınlığına xüsusi diqqət yetirilib. Süjetlərin sadəliyi də ayrıca dəyərləndirilə bilər.

İkinci faktor obraz yaradılması məsələsidir ki, buna xüsusi önəm verilməlidir. Çünki obraz seçilib yadda qalarsa, bu, həmin nağılda, onun öyrətmək və aşılamaq istədiyi ideyanın, motivin də yaddaşa yazılması deməkdir. Uşaqlara obrazla və obrazlı təsir etmək başla şərtidir. Məsələn, xalq nağıllarından Cirtədan, müəllif nağıllardan Tıq-tıq xanım, Siçan bəy obrazları artıq oturub, yaddaşa köçüb.

Təəssüf ki, bizdə nağılın məzmununa süjetində daha çox diqqət verilir. Burada rəssam işinin vacibliyi də xüsusi vurğulanmalıdır. Çünki rəsm və illüstrasiyalar da obrazın vizual təsəvvürdə formalaşmasında əhəmiyyətli rol oynayır. Rəssam uşaqlar üçün yaratmaq baxımından nə qədər istedadlıdırsa, obraz bir o qədər effektiv olur.

Bu baxımdan yenə həmin üç müəllifin adını çəkə bilərik ki, onların yaratdığı obrazlar karakterləşə, fərqlənə və yadda qala bilər. Bəzi qüsurlar da var ki, onlar haqda da danışacağıq.

Sevinc Nuruqızının "Ciya ilə iki gün" nağılında qəhrəmanın adı qüsurludur. Fikrimizcə, obraza qoyulan ad onun xarakterik qəhrəmana çevrilməsində və yadda qalmasında əsaslı rol oynayır. Nağılda siçan balasına verilən "Ciya" adı, bəlkə də güllünc səslənəcək, amma obrazı "millilikdən" çıxarır. Zahirən "ciyildəmək" xüsusiyyətinin qabardılması üçün götürülmüş bu ad əslində daha çox rus və Avropa nağıl qəhrəmanını xatırladır.

Məsələn, digər nağılda - "İpəkcənin macəraları"nda ad (İpəkcə) ilk baxışdan tikanlı kirpiyə zidd görünür, amma mətnə də doğrulur, üstəlik, səslənməsi də uğurludur.

Balaca Fəxriyyə ilə bağlı qurulmuş, siçan, Myaomırr adlı pişik, Damdabaca, sərçə və balaları kimi obrazların da daxil edildiyi birinci nağılda evindən çıxandan sonra azıb zirzəmiyə düşmüş balaca siçan balasından söhbət açılır. Qızın siçan və pişiklə, pişiyin siçan və sərçəylə davranışı qabardılaraq dostluq hissləri təbliğ edilir.

Müəllif bəzən nağıla, dəqiq desək, obrazlarının dilinə seir elementləri də qatararaq mətni daha lakonik və oxunaqlı edir:

- Myaoooo, mırrrr... bu kimdir belə? Kimdir mənim zirzəmiyəm?

Ciya bir istədi qışqırsın ki, zirzəmi sən deyil, amma gördü ki, Myaomırr çox qəzəblidir. Nazik səslə pıçıldadı:

- Damdabacadır...

- Kimdir?

- Damdabaca. Onun evi bizdən uca.

- Bəsdi şeirlə danışdın. Siçanlar şair ola bilməzlər".

Obrazların bu cür qafiyəli danışığı maraqlı effekt yaradır. Həmcinin nağıl boyu uşaqlara məlumat xarakterli mesajlar ötürülür. Məsələn, pişiyin dediyi "Düzdür, biz qonaqları sevirik... Myaoooo, çox sevirik" sözləri, siçanın Damdabacaya "Əpçi, əpçi... Burnuma his doldu, əllərini niyə yumursan?" sualı, "Yuvanın görkəmli yerində bacabalaların nənəsi ilə babasının böyüdülmüş şəkli asılmışdı" cümləsi öyrətmə xarakteri daşıyır.

Digər nağılda Kirpiciklə dovşan balalarının salamlanması səhnəsi qarşılıqlı münasibətlərdə salam vermə mədəniyyətini aşılayır: "Gör nə boyda dilin var, onunla gündə min dəfə salam vermək olar". Burada yalnız insanlar arasında ünsiyyət heyvanlar vasitəsilə ötürülmür, həm də heyvanların yaşayışı, həyat tərzini öyrədilir. Məsələn, "Bozulaq razılaşdı, razılıq əlaməti olaraq İpəkcənin sivri burnuna bir çirtmə vurdu. İpəkcə adətli üzrə yumrulandı. Lap top kimi oldu".

Nağılda kirpi ilə dovşan balasının birinin kələmə, o birinin göbləyə bənzətədiyi buludla bağlı maraqlı situasiya yaradılır: "O qədər dalaşdılar ki, bulud dözmədi. Hirsindən partladı. İçindən yekə-yekə damcılar tökülməyə başladı".

Hər iki nağıl kiçik yaşlı uşaq tərəfindən maraqla qarşılanıla bilər; dilə bədillik çalarları bir qədər artıq qatılsa, lap gözəl olar...

Ancaq həmin nağıllar obrazlı yox, publisistik üslubda bitir və bir-birinə bənzəyir: "Onun haqqında günlərlə danışa bilərəm. Amma qorxuram ki, yorulursunuz". Yaxud: "Macəraları da çox olmuşdu. Amma onların hamısını danışsam, sizin yeməyi, yatmağa vaxtını qalmaz".

Bizim isə vaxtımız və imkanımız var deyə mövzunu davam etdirəcəyik...

Xatirə

Düz gecə yarı qalxdı yuxudan. Oyuncaqları istədi şeytan:

- Qazım hardadı?
- Qazım yatıbdı.
- Quzum hardadı?
- Quzum yatıbdı.
- Əlcəyim hamı?
- Əlcək də yatır.
- Pencəyim hamı?
- Pencək də yatır.

Kəsdi sözünü, yumdu gözüni, yatdı Xatirə. Şirin yuxuya getdi Xatirə.

Heç nə istəməyən qız

- Ata, güllü bir corab al, heç nə daha istəmirəm.
- Sən tülkü bir kitab al, heç nə daha istəmirəm.
- Bir plaş al, iki bayraq, bir qara zont, bir ağ papaq... heç nə daha istəmirəm.
- Qızım, özgə nə alım mən?
- Qırmızı lent, yaşıl qələm, heç nə daha istəmirəm.

Uşaqlar

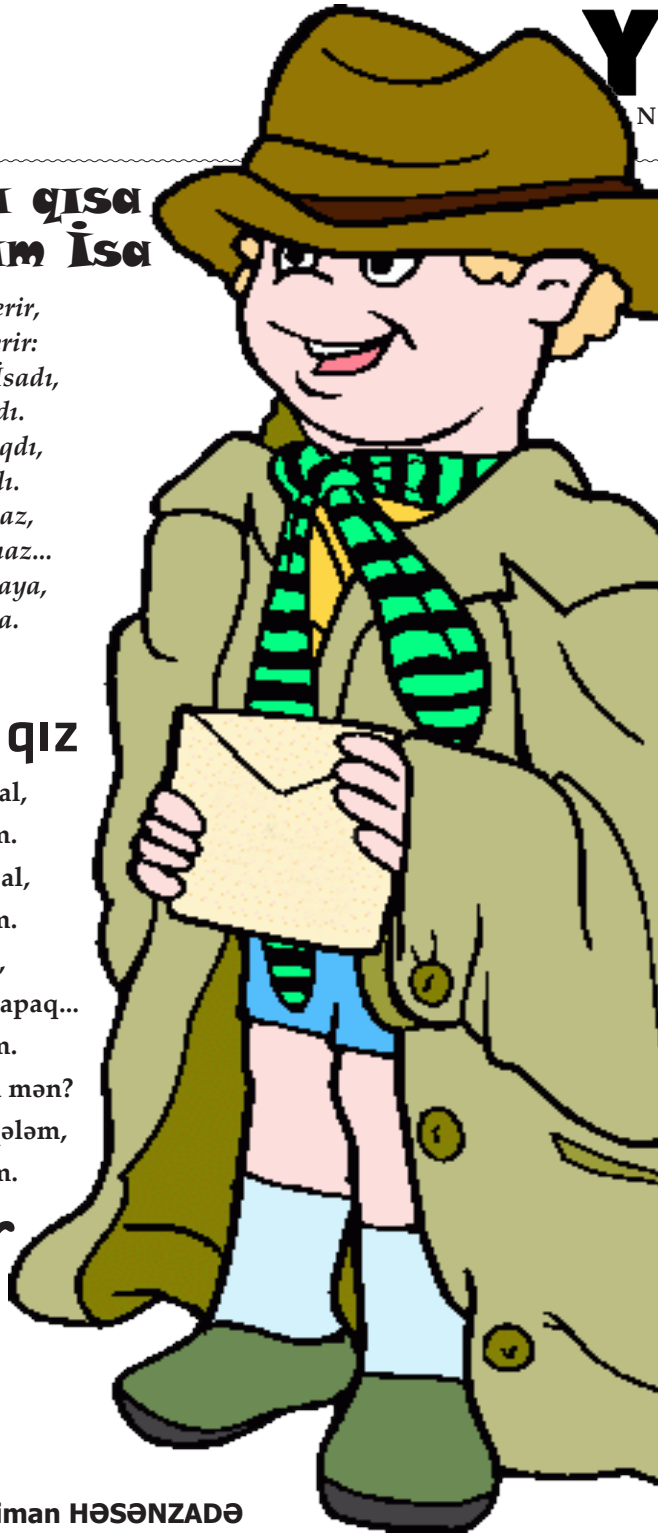
Uşaqlar küsüdü, uşaqlar söyüdü, bir az da döyüdü. Böyüklər qarışdı, ürəklər bulandı. Uşaqlar barışdı, böyüklər utandı.

Nəriman HƏSƏNZADƏ

Şalvarı qısa qardaşım İsa

Xanım izahat verir, şəkil çəkib ad verir: - Bu, qardaşım İsadı, şalvarı çox qısa. Dişi düşüb, mırıqdı, düymələri qırıqdı. Saçlarını daramaz, bu, kişiyə yaramaz... Rəssam güllür İsayə, bu şalvarı qısayə.

Gülməcələr

- Bu "iki"ni nə vaxt düzəldəcəksən?
- Ata, neyləyim, jurnal həmişə müəllimlər otağında olur.

***

- Sən niyə riyaziyyatdan "1" almısan?
- Görünür, müəllimdə bundan böyüyü olmayıb.

***

- Oğlum, sən niyə belə çox su içirsən?
- Alma yemişəm.
- Nə olsun ki?
- Almanı yumamışdım axı!

***

Samir atasından soruşur:
- Anten radionun nəyinə lazımdır?
- Danışsın deyə.
- Antensiz radio ancaq oxuyur?

***

Babası oğlunun və nəvəsinin tələsik geyindiğini görcək soruşur:
- Belə hara tələsirsiniz?
- İşə.
- Sən də? - nəvəsindən soruşur.

- Mən də.
- Sən harda işləyirsən?
- Bağçada uşaq işləyirəm.

***

- Baba, pişik asqırdı!
- Niyə "sağlam ol" demədin?
- Bəs mənə "sağ ol"u kim deyəcək?

Dondurmadan tikilən ev

Canni Rodari

Bir dəfə Boloniyanın baş meydanında dondurmadan ev tikildilər. Uşaqların hamısı, hətta lap uzaqda olanlar da qaçıb gəldilər ki, heç olmasa onun dadına baxsınlar.

Damı marmelad-dan idi, buxarının bacasından tüstü əvəzinə çalınmış qaymaq burumlanırdı, buxarının özü isə şəkərlənmiş mey-

vələrdən düzəldilmişdi. Qalan şeylər dondurmadan idi. Qapıları dondurmadan, divarları dondurmadan, hətta mebeli də dondurmadan...

Balaca bir oğlan uşağı isə stola yapışmış əl çəkmirdi. Stolun ayaqlarını o qədər yaladı ki, axırda masa davam gətirməyib ən ləzzətli şokoladlı dondurmadan düzəldilmiş boşqablar, nəlbəkilərlə birlikdə uşağın başına düşdü.

Günlərin bir günündə şəhər gözetçisi gördü ki, pəncərələrin biri əriməyə başlayır.

Bu pəncərənin şüşəsi çiylək dondurmasından idi. Odur ki, əridikcə çəhrayı çay kimi axırdı.

- Tez olun, - gözetçi qışqırdı, - tez olun!

Hamı tez-tələsik yüyürüb əriyən evi yalamağa başladı ki, bu ləzzətli evin bir damcısı da itibatmasın.

Adamların arasından keçməyə gücü çatmayan qoca bir arvad yazıq-yazıq yalvarırdı:
- Mənə bir kreslo! Kasıb qarın üçün heç olmasa bircə dəne kreslo! Görəsən, kim mənə bir kreslo verəcək? Mümkünsə, söykənəcəyi də olsun.

Bu vaxt xeyirxah bir yangınsöndürən tez evə girdi, kremə, püstələrlə bəzənmiş bir kreslo gətirib qarına verdi. Görəydiniz ki, yazıq qarı nə qədər sevindi! Qarı elə o dəqiqə işə girişdi. Yeməyə kreslonun söykənəcəyindən başladı.

Bayram nə bayram! Həkimlərin əvvəlcədən dedikləri düz çıxdı - bir adamın da qarnı ağrımadı.

O vaxtdan bəri uşaqlar "dondurmanın birini də al" deyəndə ata-anaları ah çəkirlər:

- Hə, bəs necə! Bəlkə sənə Boloniyadakı ev kimi dondurmadan tikilmiş bir ev alım?

ƏLİ KƏRİM çəvirib

sehirlı abidələrimiz

QIRMIZI KÖRPÜ

Azərbaycanla Gürcüstanı birləşdirən Qırmızı körpü iki qardaş ölkənin sərhədində - Qazaxdan Tiflisə uzanan yolun üstündədir.

Yəqin adını eşidən kimi düşüncəyə: ona niyə "Qırmızı körpü" deyirlər? Səbəbi çox sadədir - körpü qırmızı kərpicdən tikilib.

Qırmızı körpü qədim adı Anaxatr olan Xram (yəni Ehram) çayının Kür çayına töküldüyü yerdə, İrana gedən karvan yolunun üstündə salınıb. İndi həmin ərazi iki Cənubi Qafqaz ölkəsinin - Gürcüstanla Azərbaycanın arasındakı neytral sərhədyanı zonadır.

Cənubi Qafqazın qədim körpüləri arasında başqa elə bir tikili yoxdur ki, alimlərin və turistlərin diqqətini bu qədər cəlb etmiş olsun. Xalq arasında bu memarlıq abidəsinin başqa adı da var: Sınıq körpü. Körpünün qeyri-adi ölçüləri diqqəti dərhal çəkir: onun uzunluğu 175 metr, gediş hissəsinin eni 4,3 metr, həmin hissədə körpünün eni 12,4 metrdir.

Körpünün sahil dayaqlarında o tay-bu taya keçən karvanların yerləşməsi üçün ümumi sahəsi 270 kvadrat metr olan hücrələr yerləşir.

şir. Körpü bir vaxtlar təkçə çaydan keçmək, iki sahili birləşdirmək üçün inşa edilmiş qurğu deyildi, həm də hücrələrinə yolçuların gecələdiyi karvansaray idi.

Bəzi alimlər deyirlər ki, Qırmızı körpü XI-XII əsrlərdə inşa olunub, bir sıra başqa alimlər isə bu tikilinin daha qədim olduğunu düşünürlər. Çox güman ki, körpü XII əsrdə daha qədim bir qurğunun (onun qalıqları çayın axan boyunca 95 metr aşağıda yerləşir) dağılmasından sonra salınıb.

Körpünün XII əsrdə inşa edilməsi onun memarlıq xüsusiyyətlərinə və üslubuna görə Xudafərin körpülərinə oxşarlığı ilə də təsdiqlənir. Cənubi Azərbaycandakı bir neçə körpü isə Qırmızı körpünün lap bənzəridir - hər halda dəyərli alimlər öz kitablarında belə yazırlar.

XVII əsrdə Qırmızı körpünün əsaslı surətdə yenidən qurublar, nəticədə körpü indiki görkəmini alıb.

1998-ci ildə ağır maşınların keçməsinə imkan verən daha enli müasir körpü inşa olunana qədər Qırmızı körpü öz funksiyasını yerinə yetirib.

Körpünün yarısı ölkəmizin, yarısı isə Gürcüstanın ərazisinə düşür.

Uşaqdan

N 04(04) 14.11.2014

Otaq bitkilərinin faydası, əsasən, onların zərərli bakteriyaları məhv edən fitonsid adlı maddə ifraz etməsiylə bağlıdır. Belə bitkilər insanı infeksiyadan qorumaqda heç də müasir dərmanlardan geri qalmır. Onları daha çox uşaq otağına qoymaq məsləhətdir. Bu bitkilər ağır metalları udur, qapalı məkanda havanı təmizləyir.

Bundan başqa, otaq bitkilərinin ifraz etdiyi efir yağları orqanizmin infeksiyalara müqavimətini artırır, insanın ovqatını qaldırır, iş qabiliyyətini bərpa edir.

Psixoloji təsirinə gəldikdə isə otaq bitkiləri insanda emosionalı oyaq edir, qorxu, həyəcan, qəzəb və kədər hisslərini dəf edir, yuxusuzluğu aradan qaldırır, stressin qarşısını alır. Çin təlimi fen-şuya görə, zədələnmiş otaq bitkilərini evdə saxlamaq olmaz. Bu, evin atmosferinə və energetikasına mənfi təsir göstərir.

Energetik cəhətdən faydalı olan bəzi otaq bitkilərinə nəzər yetirək:

Donor bitkilər arasında ilk yeri **ətirşah** tutur. Bu bitkinin çox güclü energetikası var. Ətirşah əkilmiş dibçəyin yanında 10-15 dəqiqə oturmaq kifayətdir ki, yorğunluğunuz çıxsın. Ətirşaha şəxsi psixoloq da deyirlər. Onun ətri insanı stressdən azad edir, qan təzyiqini normallaşdırır. Ətirşahı yataq otağına qoymaq daha məqsəduyğundur.

İşığın düşməsinə görə yarpaqlarının rəngini dəyişən **tradeskansiyanın** çox maraqlı xüsusiyyəti var. Bu bitki evin energetikasının indikatoru rolunu oynayır; əgər evin ab-havası yaxşı deyilsə, tradeskansiya saralıb yarpağını tökür. İşiqsevən tradeskansiya evinizi bədxah adamların ağır enerjisindən təmizləyər.

Hortenziya otaqdakı mənfi emosionalı, pis ovqatı aradan qaldırmağa kömək edir. Evinizdə hortenziya olsa, şirniyyatdan və un məmulatlarından imtina etməz daha asan başa gələr.

Kalanxoenin faydasından çox danışmaq olar. Bu bitkidən həm tibbdə, həm də havadakı zərərli maddələrin dəf edilməsində geniş istifadə olunur. Kalanxoe yuxudan duran kimi ürəyi sıxılan melanxoliklər üçün əsl dərmandır.

ləndirir, otaqdakı müsbət enerjiyi konsentrasiya edir, aqli fəaliyyəti gücləndirir, evdəki neqativ enerjiyi götürməklə ailədə harmoniya yaranmasına səbəb olur.

Adi sarmaşiq (və ya sarmaşan xedera) zərərli maddələri, o cümlədən, formaldehidi məhv edir, insanda müsbət ovqat yaradır, psixikanı sabit saxlamağa, bədbin fikirlərdən və komplekslərdən azad olmağa kömək edir, münaqişəni, qalmaqalı dəf etməklə ətrafda xoş ab-hava yaradır. İçkini, siqareti tərgitmək, pis vərdişlərdən qurtulmaq istəyən adamlar üçün adi sarmaşiq əvəzsiz bitkidir.

Rododendron, Alp qızılgülü və ya azaliya havadakı zərərli kimyəvi birləşmələri udur. İnsanı sakitləşdirir, əsəbləri möhkəmləndirir. Rododendron sizi adət elədiyiniz şeylərə başqa gözlə baxmağa vadar edir.

Bencamin fikusu (və ya ağcaqayın fikusu) da formaldehid, toluol, ksilol və ammiak kimi zərərli maddələri neytrallaşdırır. Havanı rütubətləndirən bu bitki passiv insanlara çox faydalıdır. Ancaq Bencamin fikusu uşaq və ev heyvanları olan otaqda saxlanmamalıdır.

Drasena pessimist insanlara çox faydalıdır. Bu bitki havanı təmizləyir, otağın energetikasını yaxşılaşdırır, həyat enerjisini artırır, harmoniya yaradır. Drasena insanlara və heyvanlara eyni dərəcədə təsir edir. Bütün drasena növləri kimyəvi maddələri neytrallaşdırır. Xüsusən lazer printeri və foto surətçixarma maşını olan otaqda drasena saxlamaq məsləhətdir.

Kauçuklu fikus aşırı həssaslığı aradan qaldırır, evdə xoş ab-hava yaradır. Emosional baxımdan fikus qərsiz, konkret bir şeyə diqqət yönəldə bilməyən, bir işi axıra çatdırma bilməyən adamlar üçün çox faydalıdır. Otaqda kauçuklu fikus saxlamaq irinli yaraların tez sağalması, sınıq zamanı sümüyün tez bitməsi üçün faydalıdır.

Uzambar bənövşəsi evin atmosferinə sakitləşdirici təsir edir. Ağ bənövşə sinir pozulmalarından qoruyur, sinir sistemi gərginliyini azaldır. Çəhrayı və qırmızı bənövşələr isə insanda məmnunluq hissi yaradır, yeməyə tələbatı azaldır, işdən və ünsiyyətdən zövq almağa kömək edir. Mavi bənövşəyə yaraşdıqı insanlara kömək edir. Bənövşəyi çiçəklil uzambar evdə energetik atmosferi yaxşılaşdırır.

rır. Uzambar bənövşəsi qalxanvari vəzin fəaliyyətinə müsbət təsir edir, boğazdakı iltihabın qarşısını alır.

Faydalı otaq bitkiləri ilə yanaşı, zərər verən bitkilər də az deyil. Məsələn, **liana** insanın enerjisini azaldır, onda kədər və tənhalıq hissi yaradır. **Mazi ağacı** və faydalı ionları ilə havanı gözəl təmizləyən **sərv ağacının** da otaqda saxlanması məsləhət deyil. Bu bitkiləri nəinki otaqda saxlamaq olmaz, onların hətta evdə nəyxi kənardə əklməsi məsləhətdir.

Məkanına görə bitkilərin yerləşdirilməsinə gəlinə, qonaq otağı üçün məsləhətli bitkilər **tradeskansiya, payızgülü, dəfnə ağacı, beqoniya, xınagülü (balzamin), asparaqus və Alp bənövşəsidir.**

Mətbəxə daha çox dibçəkdə əkilən ədviyyələr, inkişafı üçün "zərərli şüa" və yüksək temperatur tələb olunan soğan, kartof, badımcın, pomidor, bibər qoymaq olar.

Uşaq otağına bitki qoyanda çox diqqətli olmaq lazımdır. Faydalı saydığımız dibçək övladınızın səhhətinə zərər vura bilər. Uşaq otağına çox dibçək qoymaq məsləhət deyil, üç-dörd dibçək kifayətdir. **Xurma palması, beqoniya, senpoliya, tradeskansiya, dəfnə ağacı, kalanxoe, sitrus bitkilər, Çin hibiskus, adi mərsin bitkiləri** daha çox məsləhət görülür.

Paslen, alokaziya, diffenbaxiya, pələrqoniya, oleandr kimi bitkiləri və tikanına görə **kaktusu** uşaq otağına qoymaq məsləhət deyil.

NARINGÜL

Otaq bitkilərinin energetik təsiri

Qılıncabənzər ayıdöşəyini (nephrolepis) hansı məkana qoysanız, o məkənin mənfi enerjisini götürəcək. Sinir sisteminə təsir edən bu bitki insanın intizamlı olmasına, özünü ələ almasına, işlərini qaydaya salmasına kömək edir. Qılıncabənzər ayıdöşəyi tənbel adamlar üçün əvəzolunmaz dərmandır. Əgər evdə ağır ab-hava varsa, bu bitkini saxlamaq məsləhət görülür.

Xoveya (kentiya) geniş qonaq otağını bəzəyən palmadır. Zərərli maddələri udur, havanı rütubətləndirir.

ELAN

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi bədii tərcümə əməyinin dəyərləndirilməsi, tərcümə sahəsinin inkişafının stimullaşdırılması məqsədi ilə "Dəf(İ)nə yarpağı" adlı Bədii Tərcümə Mükafatı təsis edib. Müsabiqənin 2 ildən bir keçirilməsi nəzərdə tutulur. Tərcümə əsərlərinin qəbul müddəti bu ilin oktyabr ayının 24-dən dekabr ayının 20-sinə qədər müəyyən edilir. Qaliblərin adı 2015-ci ilin mart ayının sonlarında keçiriləcək mükafatlandırma mərasimində elan olunacaq.

* Müsabiqəyə nəsr və poeziya üzrə Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş əsərlər qəbul edilir.

* Müsabiqəyə təqdim edilən əsərlərin həcmi aşağıdakı qaydada müəyyən edilir:

nəsr əsərləri – 20.000 işarəyə qədər
poeziya nümunələri – 100 misrəyə qədər

* Hər nominasiya üzrə mükafat bir müəllifə və bir əsərə təqdim edilə bilər.

* Bir şəxs mükafata bir nominasiya üzrə yalnız bir əsər təqdim edə bilər.

* Müsabiqədə iştirak edən namizədlər üçün yaş məhdudiyyəti yoxdur.

Müsabiqəyə təqdim üçün zəruri olan sənədlər:

a) Tərcümə edilmiş əsər elektron poçtla göndərilmiş, çap olunmuş şəkildə 5 nüsxə;

b) Şəxsiyyət vəsiqəsinin surəti;

dəfina
yarpağı

e) Müsabiqə iştirakçısının əlaqə nömrəsi;

ç) Tərcüməçinin digər işlərinin siyahısı (mənbəyi göstərməklə);

d) Tərcümə əsərləri elektron (press@aztc.gov.az ünvanına) və kağız formatında təqdim edilə bilər.

Qeyd: Göndərilən nüsxədə əsərin Azərbaycan dilinə hansı dildən çevrildiyinin qeyd edilməsi zəruridir;

Müsabiqə şərtlərinə əməl olunmadan təqdim edilən əsərlər müsabiqədə iştirak etmir.

Əsərlər AZTM-in Mətbuat və nəsr məsələləri üzrə müşavirliyi tərəfindən qəbul edilir.

Mükafat fondu:

Tərcümə edilən nəsr əsərləri üçün:
I yer – 3000 (üç min) manat
II yer – 2000 (iki min) manat
III yer – 1000 (min) manat

Həvəsləndirici mükafat: 500 (beş yüz) manat

Tərcümə edilən poeziya nümunələri üçün:

I yer – 3000 (üç min) manat
II yer – 2000 (iki min) manat
III yer – 1000 (min) manat

Həvəsləndirici mükafat: 500 (beş yüz) manat

Müsabiqənin gedişatı barədə:

Qəbul edilən əsərlər nömrələnmiş qaydada (imzasız) ekspertlərə verilir, ikinci mərhələyə – 20-liyə çıxan əsərlər Mükafat Komissiyasına təqdim edilir.

Qalib əsərlərin seçimi iki mərhələ üzrə aparılır. Birinci mərhələdə seçilmiş 20-likdən 10-luq seçilir. İkinci mərhələdə qaliblər müəyyən edilir.

Əsərlər 5-dən 10-a qədər olan bal sistemi ilə qiymətləndirilir.

Ekspertlərin və Mükafat Komissiyası üzvlərinin adları mükafatlandırma mərasiminə qədər gizli saxlanılır.

Mükafat diplom və pul təltifindən ibarətdir.

Ünvan: Ə.Topçubaşov 74
Email: press@aztc.gov.az
Telefon: 595-10-42
Mob: (050) 263-02-95